

*Priručio
Pavo Jurišić*

Dvoje njih bit će jedno tijelo

*Zbornik radova s okruglog stola
o braku i bračnoj zajednici
iz perspektive vjerskih zajednica
i civilnog zakonodavstva*

Nakladnik:
Caritas Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine

Za nakladnika:
Bosiljko Rajić

Lektura:
Nataša Mandić

Tisak:
Graforad Zenica

Tiraž:
500 primjeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

2-45(082)
347.62(082)

**OKRUGLI stol Brak i bračna zajednica iz
perspektive vjerskih zajednica i civilnog
zakonodavstva : tradicija, multikulturalni
pristup, mješoviti brakovi (2007 ; Sarajevo)**

Dvoje njih bit će jedno tijelo : zbornik radova
okruglog stola o braku i bračnoj zajednici iz
perspektive vjerskih zajednica i civilnog
zakonodavstva / priredio Pavao Jurišić. - Sarajevo
: Caritas Biskupske konferencije Bosne i
Hercegovine, 2009. - 124 str. : ilustr. ; 24 cm

Autori: str. 121-122

ISBN 978-9958-9434-2-3
COBISS.BH-ID 17581574

Dvoje njih bit će jedno tijelo

Zbornik radova s okruglog stola o braku i bračnoj zajednici iz
perspektive vjerskih zajednica i civilnog zakonodavstva

Priredio:

Pavo Jurišić

Sarajevo 2009.

Dvoje njih bit će jedno tijelo

Okrugli stol

Brak i bračna zajednica iz perspektive vjerskih zajednica i civilnoga zakonodavstva - tradicija, multikulturalni pristup, mješoviti brakovi

Sarajevo, 17. 10. 2007. godine

sudionici

Asocijacija XY	Sarajevo
Banja Lučka biskupija	Banja Luka
Bogoslovija	Sarajevo
Bogoslovni fakultet	Foča
Caritas biskupija Mostar-Duvno i Trebinje-Mrkan	Mostar
Caritas biskupije Banja Luka	Banja Luka
Caritas Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine	Sarajevo
Caritas Varaždinske biskupije, savjetovanište	Varaždin
Caritas Vrhbosanske nadbiskupije Sarajevo	Sarajevo
Centar za socijalni rad	Banja Luka
Centar za socijalni rad	Bihać
Centar za socijalni rad	Brčko
Centar za socijalni rad, služba savjetovanište	Goražde
Centar za socijalni rad	Grude
Centar za socijalni rad	Ilidža

Dvoje njih bit će jedno tijelo

Centar za socijalni rad	Ilijaš
Centar za socijalni rad	Kiseljak
Centar za socijalni rad	Mostar
Centar za socijalni rad	Posušje
Centar za socijalni rad	Prijedor
Centar za socijalni rad, Novi Grad	Sarajevo
Centar za socijalni rad, Novo Sarajevo	Sarajevo
Centar za socijalni rad, Stari Grad	Sarajevo
Centar za socijalni rad	Široki Brijeg
Centar za socijalni rad	Vogošća
Centar za socijalni rad	Zenica
CRS BIH	Sarajevo
Fakultet Političkih nauka	Sarajevo
Fondacija Bosanskohercegovačka inicijativa žena	Sarajevo
Grad Banja Luka, administrativna služba	Banja Luka
Helsinški komitet za ljudska prava	Sarajevo
Hrvatski Caritas	Zagreb
HKO „Kruh svetog Ante“	Sarajevo
Humanitarna organizacija „Bezdan“	Sarajevo
Kantonalni centar za socijalni rad	Sarajevo
Kantonalna javna ustanova Porodično savjetovalište	Sarajevo
Kolo srpskih sestara	Sarajevo
La Benevolencija	Sarajevo
Majčino selo	Međugorje
Medica	Zenica

Sudionici okruglog stola

Međureligijsko vijeće	Sarajevo
Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske	Banja Luka
Multikulturalno savjetovalište	Reutlingen
Obiteljsko savjetovalište Zagrebačke nadbiskupije	Zagreb
Općina Centar Sarajevo	Sarajevo
Općina Kreševo	Kreševo
PHU „Dobrotvor 1917“	Sarajevo
Savjetovalište „Ejrena d.o.o“	Zagreb
Srpsko humanitarno udruženje Dobrotvor	Sarajevo
STAR network	Sarajevo
UG „Budućnost“	Modriča
UHO „Ruhama“	Zenica
Vrhbosanska katolička teologija	Sarajevo
Vrhbosanska nadbiskupija	Sarajevo
Župa Grbavica	Sarajevo
Župa Novo Sarajevo	Sarajevo

Dvoje njih bit će jedno tijelo

Pavo JURIŠIĆ

Uvod

Brak i bračna zajednica iz perspektive vjerskih zajednica i civilnoga zakonodavstva - tradicija, multikulturalni pristup, mješoviti brakovi, naslov je okrugloga stola kojega je organizirao Caritas Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine uz svestranu pomoć Renovabisa, ustanove akcije solidarnosti njemačkih katolika s Južnom i Istočnom Europom.

Cijeli se svijet nalazi u nekoj stalnoj promjeni, tako da ni društvena zajednica nije izolirana od tih promjena, a njihovom je utjecaju izložena i obitelj kao najmanja stanica društva. Promjene se, posebice, odnose na shvaćanje institucije braka i bračne zajednice kao temelja na kojemu se izgrađuje obitelj. Svjedoci smo pojave alternativnih oblika „kvazibračnih“ zajednica gdje se tradicionalno naslijeđeni i ukorijenjeni oblik shvaćanja braka jednostavno želi predstaviti samo kao jedna od ponuda u životu ljudi. To se tradicionalno shvaćanje braka po mišljenju nekih više i ne mora slijediti, jer je *vjenčani list samo obični komad papira bez kojega se može*. „Brak bez papira“, kako to nazivaju zagovornici alternativnih mogućnosti zajedničkoga života

Jedna zgodica donosi neki dijalog Zapadnjaka s nekim starim Kinezom, a pričali su o braku i obitelji. Tako Zapadnjak upita Kineza: „A ljubav?! Kod ženidbe, gdje je tu ljubav u braku?“

Starac mu odgovori: „Kod nas ovdje mladi bračni par na dan vjenčanja stavi na svoju kućnu peć lonac ispunjen vodom ljubavi. Tu se ona grije i postaje sve toplijom. A kod vas? Kada se vi ženite, uzavrela voda ljubavi ključa prije, a onda se u braku hladi.“

Zapadnjak mu htjede protusloviti, ali ipak ostade samo kod svoje nakane.

udvoje, prvotno je i ne tako davno značio samo odbijanje vjerskoga obreda (sakramenta) ženidbe. Bilo je to vrijeme u kojemu se, pod utjecajem sekularizacije, država uzdizala kao apsolutni gospodar i na ovom području života svojih građana, a danas se u pojedinim istupima i ovakav državni brak pred matičarem smatra suvišnim. Dok se s jedne strane za one oblike zajedničkoga života koji su se do sada tretirali, blago rečeno, kao *život u izvanbračnoj zajednici* traži ozakonjenje takve veze, a kao razlog navodi se rješavanje pravnih pitanja, posebno onih vezanih uz imovinu, baštinu i sve što je u zemaljskoj intersnoj sferi čovjekove egzistencije, s druge se, pak, strane pojavljuju zahtjevi za legalizacijom istospolnih zajednica i jednakopravnost s heteroseksualnim zajednicama pred zakonom. Istina, neke su države već zakonski odobrile takve mogućnosti zajedničkoga života uz sva prava i dužnosti sa svim onim što to sa sobom nosi, ma kako god se to zvalo, čak do prava na usvajanje djece, iako se to u svijesti i savjesti ogromnog broja ljudi protivi njihovu životnome stavu i uvjerenju.

Naravno da su vjerske zajednice sa svojim zahtjevom poštivanja poretka kojega je Bog ustanovio prilikom stvaranja svijeta, suočene s ovim proturječnoštim, bilo da se radi o pojedincima ili skupinama, koji u naše vrijeme postaju sve glasniji i agresivniji sa svojim istupima u javnosti. Oni agresivno pozivaju pojedince i društvenu zajednicu da se poštuju njihova manjinska prava, pa i ona u pogledu na njihovu seksualnu orijentaciju.

U pluralnoj stvarnosti Bosne i Hercegovine brak je određen kao zakonom uređena zajednica života žene i muškarca. „Ove komponente upućuju na to da brak pruža određenu pravnu sigurnost, kako samim supružnicima, tako i djeci ako se rode u braku; zatim da je brak formalna – pravna ustanova čiju sadržinu čini zajednica života – sa svim spletom međusobnih odnosa, kao što su uzajamno pomaganje, ljubav, potpora, ekonomska zajednica i slično; te da je to zajednica života jedne žene i jednog muškarca, iz čega proizlazi da je to heteroseksualna – monogamna zajednica“ (U. Habul).

U ovoj su knjizi donesena izlaganja koja se bave pitanjem pravnoga uređenja braka i bračnih zajednica kako u civilnome tako i u zakonodavstvu vjerskih zajednica koje su prisutne na tlu Bosne i Hercegovine. Donose se i iskustva bračnih savjetovališta koja je utemeljio Caritas u Republici Hrvatskoj i u Saveznoj Republici Njemačkoj. U tome je smislu ovaj Zbornik ponuda čitateljstvu s nadom da će biti plodonosan svima kojima je na srcu ne samo dobro čovjeka pojedinca nego i cijele ljudske zajednice.

Udžejna HABUL

Bračna zajednica prema enitetskim zakonima

Pravni i socijalni aspekt

Brak je kao društvena i pravna kategorija u svojoj evoluciji prošao različite faze. Budući da je shvaćanje braka ovisno o vremenskom razdoblju u kojemu se proučava, te društvenim okolnostima i pravnom sustavu pojedinih država, autorica u ovome radu prikazuje normativni okvir ove institucije u pravu Bosne i Hercegovine.

Dvoje njih bit će jedno tijelo

Brak i bračno pravo koje ga uređuje dio su obiteljskoga prava. Pravno je uređenje odnosa u braku regulirano odredbama obiteljskog zakonodavstva koje je u BiH u entitetskoj nadležnosti.

Naravno, riječ je o izmijenjenom zakonodavstvu BiH, a razlozi izmjena proizašli su iz potrebe da se ovo zakonodavstvo uskladi s međunarodnim dokumentima koji čine sastavni dio Ustava BiH, Ustava FBiH i Ustava RS, koji imaju obvezujući karakter. Potreba da se osiguraju odredbe i mjere koje će biti u funkciji zaštite obitelji i djece, ujedno je uredila i pitanje pravne zaštite braka.

Tako je uvidom u suvremeno bosanskohercegovačko obiteljsko zakonodavstvo vidljivo da svi zakoni u ovoj oblasti definiraju brak – što inače nije pravilo u suvremenim zakonskim tekstovima. Rijetkost je da iz zakonskog teksta proizlazi i definicija braka.

Zakoni u BiH određuju brak kao „zakonom uređenu zajednicu života žene i muškarca“. Iz ovih odredaba proizlaze tri ključne komponente braka, i to:

- da je brak zakonom uređena zajednica,
- da je to životna, a ne obična zajednica,
- da je to zajednica života jedne žene i jednog muškarca.

Ove komponente upućuju na to da brak pruža određenu pravnu sigurnost, kako samim supružnicima, tako i djeci ako se rode u braku; zatim da je brak formalna – pravna ustanova čiju sadržinu čini zajednica života – sa svim spletom međusobnih odnosa, kao što su uzajamno pomaganje, ljubav, potpora, ekonomska zajednica i slično; te da je to zajednica života jedne žene i jednog muškarca, iz čega proizlazi da je to heteroseksualna – monogamna zajednica.

Uz definiciju braka zakoni određuju uvjete i postupak sklapanja braka, pravni učinak braka izražen kroz prava i obveze supružnika, zatim uvjete, način i postupak za prestanak braka, te konačno i pravni učinak prestanka braka. Sudeći po zakonskim odredbama očito je kako brak nije izgubio ništa od svoje aktualnosti, ali je posebna pozornost zakonodavca usmjerena na obitelj, bez obzira temelji li se ona na rađanju u braku ili izvan braka, odnosno na usvojenju.

Dalje, iz zakonskih odredaba o braku vidljiva su načela koja preferira zakonodavac:

- načelo monogamije;
- načelo dragovoljnosti stupanja u brak (brak se sklapa slobodnim pristankom žene i muškarca i svako odstupanje od toga može imati za posljedicu ništavost braka);
- načelo institucionalnosti braka (brak nije samo privatna stvar bračnih partnera - brak je poželjan način zasnivanja obitelji);
- načelo laiciteta braka (određena su državna tijela nadležna za njegovo sklapanje, zaštitu prava i obveza koje iz njega proizlaze, kao i za prestanak braka pravnim putem);
- načelo ravnopravnosti bračnih partnera (poimanje ravnopravnosti kao međunarodnog standarda u zaštiti ljudskih prava);

vnačelo naklonosti braku - favor matrimonii (što je očigledno iz mogućnosti koje daje zakon kroz ustanovu konvalidacije ništavnog braka, kroz brakorazvodni postupak i institucija posredovanja - gdje je očigledno inzistiranje zakonodavca na „spašavanju braka“ jer zakonodavac, naprosto, ne može pobjeći od tradicionalnog poimanja značaja i važnosti braka kod nas, zatim kroz procesne odredbe kojima se u razvodu braka može odstupiti od redovnih pravila parničnog postupka itd.);

vnačelo da se brak može poništiti samo u slučajevima koji su zakonom predviđeni;

- načelo raskidivosti braka pod određenim uvjetima (svi zakonski tekstovi u BiH predviđaju mogućnost razvoda braka i očito je da je postupak razvoda braka krajnje liberaliziran i ima tretman ostvarivanja prava na razvod braka u kontekstu ljudskih prava).

U pogledu na stalni trend porasta broja razvedenih brakova, kako u svijetu tako i kod nas (statistički pokazatelji na razini Europske unije o broju razvedenih brakova pokazuju da se od 1970. godine od 100 sklopljenih brakova broj razvedenih s 10,1 u 1997. godini popeo na 36, podatci iz 2000. god. pokazuju da npr. Belgija, Švedska, Velika Britanija i Finska prednjače u rastu razvedenih brakova), institucije Europske unije i Vijeća Evrope donijele su dokumente koji su u funkciji smanjenja posljedica razvedenih brakova. Na tragu tih inicijativa, vršene su izmjene zakonskih odredaba u BiH, pa je npr. institucija posredovanja u bračnim i obiteljskim sporovima uvedena kao

alternativni način rješavanja tih sporova. Ovim mehanizmima zakonodavac u BiH nastoji smanjiti broj razvedenih brakova ili, pak, ublažiti posljedice razvoda braka koje, u pravilu, snose djeca i bračni partneri.

Što se tiče razumijevanja razvoda braka u BiH, a prema rezultatima dosadašnjih istraživanja u ovoj oblasti, ključni uzroci razvoda proizlaze iz općeg društvenog ambijenta, odnosno oni su rezultat utjecaja socijalnih i ekonomskih prilika na bračne i obiteljske odnose, pri čemu svakako veliki značaj imaju stambena situacija i nezaposlenost. Uz to su uočene i neke posebne okolnosti koje utječu na strukturu razvoda braka na prostoru BiH.

Danas, kao posljedicu rata, u BiH imamo nagli porast gradskog stanovništva i ekonomsku nemogućnost gradova da pridošlicama osiguraju normalan život. Osnovne pretpostavke za takav život su stanovanje i zapošljavanje uz sve one nedaće koje bi psiholozi nazvali problemima adaptacije. Problemi društvene interakcije, oskudica i siromaštvo mogu biti značajan faktor destabilizacije braka i obitelji. U literaturi se navodi da su nesređene stambene prilike i izloženost rizicima niza sociopatoloških pojava članova obitelji važan faktor povećanja broja razvoda braka.

Prateći brakorazvodne statistike u BiH od 1946. godine do danas, uočavamo sve mijene kroz koje je prolazilo bosanskohercegovačko društvo posljednjih šezdeset godina. Sudeći prema tim podacima očigledno je da stabilnost suvremenog braka presudno zavisi od širih društvenih, ekonomskih i političkih prilika. Nestabilnost braka u širem smislu posljedica je njegove uske povezanosti s političkim i ekonomskim krizama. Statistike o razvodu braka na području BiH, zapravo, vjerno oslikavaju sve mijene i potrebe na društvenoj sceni.

U tom bismo smislu, a s obzirom na broj razvedenih brakova, vrijeme od donošenja Osnovnog zakona o braku pa do danas mogli podijeliti na tri razdoblja: razdoblje od 1946. do 1985. koje karakterizira trend porasta broja razvoda; razdoblje 1985. do 1992. kada opada broj razvedenih brakova i razdoblje od 1992. do danas u kojem se povećava stopa razvoda.

Ni u jednom od ovih razdoblja sudska praksa, a kasnije ni liberalno zakonodavstvo o razvodu braka, nisu presudno utjecali na broj razvedenih brakova. Razvod braka u odnosu na ranije zakonske uvjete puno je jednostavniji i lakši, a statistički pokazatelji upućuju da liberalizacija razvoda ne dovodi do povećanja broja razvoda, kako je to u dijelu pravne literature isticano. Sudovi

Dvoje njih bit će jedno tijelo

su osuđivani zbog potpune ravnodušnosti za sudbinu braka, a zakonodavac za široko otvaranje vrata za izlazak iz braka.

Na kraju, mogu konstatirati da su brak i razvod braka mnogo složenije „pojava“ od pukog normiranja. „Zakonski okovi“ ili potpuna liberalizacija razvoda braka samo prividno mogu učvrstiti ustanovu braka. Uzroci razvoda braka su u prvom redu društveni, jer se sve pozitivno i negativno u jednom društvu prelama preko pojedinaca i obitelji. Čuvari jednoga braka nisu ni zakon, ni sud, već isključivo bračni partneri.

Tomo VUKŠIĆ

Bračna zajednica

*Priprava, sklapanje,
tradicija s katoličkog aspekta*

Autor u ovom prilogu predstavlja katolički pogled na bračnu zajednicu, s posebnim naglaskom na crkvena pravila i zakone kojima je uređeno pitanje ženidbe, zatim na pastoralnu pripravu zaručnika na taj važan čin, te konačno način sklapanja braka.

Svaka osoba, i muška i ženska, prema katoličkom nauku, ima prirodno pravo na sklapanje ženidbe i slobodan izbor bračnoga druga. To prirodno pravo nikomu ne daje Crkva, niti njegova vjera, niti itko drugi, već je to pravo svake ljudske osobe koje proizlazi upravo iz njezina ljudskoga dostojanstva. Crkva samo regulira pitanje braka, odnosno način ostvarivanja prirodnoga prava svojih vjernika na sklapanje ženidbe. Brine se da njezini vjernici budu prikladno i dostatno pripremljeni na taj važan čin, da budu na njega spremni i u fizičkom i u psihičkom smislu, da su sposobni preuzeti obveze zajedničkoga života dviju osoba koje sklapaju savez jednom za cijeli život, blagoslivlja ljubav muškarca i žene, te pastoralnom brigom prati nastavak njihova života.

Dvoje njih bit će jedno tijelo

Dostojanstvo kršćanske ženidbe

Poseban dokaz velikoga vrednovanja ženidbe nalazimo u dostojanstvu braka koje mu Crkva pridaje. Naime, Crkva smatra, i to na razini svoje nepromjenjive vjere i kao jednu od svojih vječnih vjerskih istina, da je ženidbeni savez među krštenim muškarcem i krštenom ženom, ako je sklopljen na način kako Crkva predviđa, uvijek sakrament. Ovdje podsjećam, budući da u dvorani ima onih koji nisu ni katolici ni kršćani, i bez nakane ulaženja u teološko tumačenje, da u Crkvi dostojanstvo sakramenta ima samo još šest stvarnosti iz vjerničkoga života.

U moderno vrijeme, kad čujemo i vidimo informacije o svakakvim perverzijama i na planu ženidbe, da u skladu s Božjom voljom i promislom o braku, samo muška osoba i ženska osoba mogu sklopiti ženidbu. Za Crkvu taj stav ulazi u kategoriju božanskih odredaba koje su nepromjenjive i zasniva se na tekstu koji se nalazi doslovce na prvoj stranici Biblije i koji glasi: “I reče Bog: ‘Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična, da bude gospodar ribama morskim, pticama nebeskim i stoci - svoj zemlji - i svim gmizavcima što puze po zemlji!’ Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju On ga stvori, muško i žensko stvori ih. I blagoslovi ih Bog i reče im: ‘Plodite se, i množite, i napunite zemlju, i sebi je podložite! Vladaite ribama u moru i pticama u zraku i svim živim stvorovima što puze po zemlji!’ (Post 1, 26-28).

Kršćanski brak je međusobna zajednica svega života supružnika. To je savez koji se razlikuje od svakoga drugoga saveza upravo po tome što se radi o zajednici svega života, koje je potpuna, ekskluzivna, nerazrješiva, u kojemu je involvirana cijela osoba, koji obuhvaća sveukupnu egzistenciju supružnika i koji se temelji na razlici spolova.

Bitna svojstva kršćanske ženidbe

Dva su bitna svojstva kršćanske ženidbe: jednost i nerazrješivost.

Jednost kršćanske ženidbe sastoji se u tome što je ona savez jednoga muškarca i jedne žene, i to savez za cijeli život. Time je isključen svaki oblik poligamije i poliandrije. Tj. kršćanska ženidba ne poznaje mnogoženstvo, odnosno brak u kojemu bi jedan muškarac istovremeno imao više žena. Jednako tako, strana joj je svaka mogućnost da jedna žena ima istovremeno više muževa.

Dvoje njih bit će jedno tijelo

U svezi s time, treba naglasiti kako je, također, isključena i mogućnost da bilo tko sukcesivno ima više valjanih kršćanskih brakova, tj. nije moguće da bilo tko nakon jedne valjano sklopljene ženidbe, za još živa bračnoga druga, sklopi novu kršćansku ženidbu.

Nerazrješivost je drugo bitno svojstvo kršćanske ženidbe. To znači da valjano sklopljeni ženidbeni vez traje cijeloga života i ne može biti prekinut ničim osim biološkom smrću jednoga od bračnih drugova.

Spomenuta bitna svojstva jednosti i nerazrješivosti su, također, božanskoga prava, a svoje utemeljenje nalaze na više strana u Svetome pismu. Tako npr. u Matejevu evanđelju nalazimo opis susreta Isusa i farizeja koji glasi: “Pristupe mu tada farizeji pa, da ga iskušaju, kažu: ‘Je li dopušteno otpustiti ženu s kojega god razloga?’ On odgovori: ‘Zar niste čitali: Stvoritelj od početka muško i žensko stvori ih i reče: Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu; i dvoje njih bit će jedno tijelo? Tako više nisu dvoje, nego jedno tijelo. Što, dakle, Bog združi, čovjek neka ne rastavlja.’” (Mt, 19, 3-6).

Ako bi netko, sklapajući ženidbu, isključio bilo jednost bilo nerazrješivost svoje ženidbe, takva ženidba ne bi bila valjana.

Svrhe kršćanske ženidbe

Objektivne svrhe kršćanske ženidbe jesu: dobro supružnika (bračnih drugova) i rađanje i odgajanje potomstva.

Dobro supružnika podrazumijeva prije svega život *more uxorio*, tj. na način muža i žene, u zajedništvu, pod istim krovom, u zajedničkoj ložnici.

S druge strane, bračni drugovi moraju biti otvoreni za rađanje i spremni na odgajanje vlastitoga potomstva.

Objekte ove svrhe kršćanske ženidbe toliko su važne da bi svaka ženidba bila nevaljana u slučaju da jedno od supružnika u času sklapanja ženidbe isključi jednu ili drugu ili obje.

Zapreke

Kao što je već bilo rečeno, ženidba je prirodno pravo što znači da svaki čovjek ima pravo sklopiti brak i nitko mu to pravo ne može oduzeti. No, postoje situacije u kojima je sklapanje kršćanske ženidbe onemogućeno zbog postojanja jedne ili više zapreka koje neku osobu čine *nesposobnom* za valjano sklapanje ženidbe. Od nekih zapreka može se dobiti oprost čime osoba, koja je dobila oprost od zapreke, stječe pravo na sklapanje ženidbe. No, od nekih zapreka ne može se nikada dobiti oprost.

Prema zakonu Katoličke crkve, te zapreke su sljedeće:

- Muškarac ne može sklopiti ženidbu prije navršenih 16 godina; žena ne može sklopiti ženidbu prije navršenih 14 godina.
- Prethodna i trajna impotencija, bilo apsolutna bilo relativna, bilo koje osobe, također čini osobu nesposobnom za ženidbu. No, neplodnost (sterilnost) nije zapreka!!!
- Prijašnja još postojeća ženidba je trajna zapreka.
- Krštena katolička osoba ne može sklopiti ženidbu s nekrštenom osobom (musliman, židov, budist, ateist...).
- Krštena katolička osoba ne može sklopiti ženidbu ni s krštenom nekataličkom osobom (pravoslavac, protestant, anglikanac...).
- Međutim, ove dvije zapreke bitno se među sobom razlikuju. No, kako i jedna i druga ulaze u kategoriju mješovitih ženidaba, o ovome će biti govora u posebnom predavanju malo kasnije.
- Zaređena osoba (đakon, svećenik, biskup) ne može sklopiti ženidbu.
- Javni doživotni redovnički zavjeti (redovnici, redovnice) čine osobu nesposobnom.
- Oteta osoba ne može sklopiti valjanu ženidbu jer se radi o zapreci prisile kojom je spriječena sloboda takve osobe.
- Zapreka zločina posebna je vrsta zapreke. Tj. ne može sklopiti ženidbu onaj tko je umorio bračnoga druga neke osobe s nakanom da s njom sklopi ženidbu. Također, ne može sklopiti ženidbu onaj tko je umorio svoga bračnoga druga s nakanom da s određenom drugom osobom

sklopi ženidbu. Isto tako ne mogu sklopiti međusobnu ženidbu dvoje koji su surađivali, bilo na fizički bilo na moralan način, u provociranju smrti supružnika jednoga od njih.

- Krvno srodstvo do četvrtoga koljena u pobočnoj liniji po novom načinu računanja (rimski način), odnosno do drugoga koljena po starom načinu računanja (germanski način), također, je zapreka za valjano sklapanje ženidbe. No, Crkva savjetuje da se sklapanje ženidbe među srodnicima odgađa što je moguće dalje.
 - U pravoj liniji srodstva nikada se ne dopušta ženidba (djed – kćer – sin – unuka itd.).
 - U pobočnoj liniji ženidba se nikada ne može dopustiti srodnicima do drugoga koljena (rimski način), odnosno u prvom koljenu prema germanskom načinu računanja srodstva.
 - Zapreka javnoga ćudoređa nastaje zbog zaštite javnoga morala a nastaje iz nevaljane ženidbe, pošto je uspostavljen zajednički život, ili iz općepoznatoga ili javnoga prilježništva dviju osoba.
 - Smetnja čini ženidbu nevaljanom u prvom stupnju prave linije između muške osobe i krvnih srodnika ženske osobe, i obratno.
 - Tazbina je zakonsko srodstvo jednoga supružnika s rodbinom vlastitoga ženidbenoga druga: npr. srodstvo sa ženinom majkom ili ženinom kćeri iz njezina prethodnoga braka ili srodstvo s muževim ocem ili njegovim sinom iz prethodnoga braka.
 - Zapreka je u pravoj liniji u svakom koljenu (stupnju).
 - Zakonsko srodstvo je zapreka koja nastaje na temelju zakonskog usvajanja.
 - U pravoj liniji zakonskoga srodstva (npr. usvojitelj-majka usvojenoga, usvojitelj-baka usvojenoga) ženidba je nevaljana.
 - Nevaljana je, također, u drugom stupnju pobočne linije (npr. usvojeni – djeca usvojitelja, usvojena djeca ako su različita spola).

Oprost od zapreka

Od nekih zapreka ili smetnja za valjano sklapanje ženidbe može se dobiti oprost te se, nakon dobivena oprosta, može sklopiti valjana ženidba.

Nadležan za davanje oprosta u redovitim prilikama je mjesni ordinarij (biskup) koji, kada postoje opravdani razlozi, daje oprost od zapreka općega i pokrajinskoga prava. Međutim, ima zapreka od kojih on ne može dati oprost jer je taj oprost rezerviran Apostolskoj Stolici. To su sljedeći slučajevi:

Apostolskoj Stolici rezerviran je oprost od triju zapreka:

- od zapreke ređenja,
- od zapreke doživotnih redovničkih zavjeta,
- od zapreke zlodjela.

Osim toga, ima zapreka od kojih nitko nikada ne može dati oprost. Ustvari: Nikada se ne daje oprost od smetnje krvnoga srodstva:

- u pravoj liniji,
- u drugom stupnju pobočne linije.

Nesposobni za ženidbu

Ima osoba koje, zbog psihičkoga stanja u kojemu se objektivno nalaze, nisu sposobne za valjano sklapanje ženidbe. To su:

- oni koji nisu sposobni služiti se razumom,
- oni koji trpe od manjka prosuđivanja o bitnim ženidbenim svojstvima i svrhama,
- oni koji zbog razloga psihičke naravi ne mogu preuzeti bitne ženidbene obveze.

Zlonamjerna prijevara

Ženidbu čini nevaljanom svaka zlonamjerna prijevara ženidbenoga druga o nekoj vlastitoj osobini koja postoji u času vjenčanja, a koja po svojoj naravi može teško narušiti zajednicu ženidbenoga života (npr. narkomanija, alkoholo-

lizam, kriminalna prošlost, izvanbračna zajednica, trudnoća s drugim, dijete s drugom, homoseksualnost, pedofilija, lezbijstvo, neizlječiva bolest itd.).

Oblik sklapanja ženidbe

Ženidba nastaje slobodnom privolom stranaka koja se izriče na predviđeni način. U protivnome ženidba je nevaljana. Ustvari, kao što se već vidjelo, neka ženidba može biti nevaljana zbog različitih razloga:

- zbog postojanje jedne ili više zapreka,
- zbog nesposobnosti za sklapanje ženidbe,
- isključenja bitnih svojstava ženidbe,
- isključenje svrha ženidbe,
- zbog zlonamjerno zatajene osobine koja može teško narušiti zajednicu ženidbenoga života,
- zbog manjka oblika sklapanja ženidbe.

Oblik sklapanja ženidbe u Katoličkoj crkvi sastoji se od sljedećih elemenata koji se u redovitim prilikama moraju ostvariti u času sklapanja ženidbe:

- fizička nazočnost ženidbenoga para,
- fizički nazočan ovlašteni službenik Crkve:
- mjesni ordinarij (biskup) i župnik ovlašteni su po službi
- svaki drugi svećenik i đakon moraju imati posebnu ovlast od mjesnog ordinarija ili župnika,
- fizička nazočnost dvaju svjedoka,
- obred vjenčanja mora biti obavljen na način kako je predviđen u knjizi obrednika za vjenčanje.

Dragomir SANDO

Shvaćanje crkvenog braka u Pravoslavnoj crkvi

Autor u ovom prilogu predstavlja instituciju braka u shvaćanju Pravoslavne crkve, te govori o njenoj pravnoj dimenziji u povijesti Srpskopравoslavne crkve.

Dvoje njih bit će jedno tijelo

Po shvaćanju, učenju i tumačenju Pravoslavne crkve pod crkvenim se brakom podrazumijeva institucija nebeskoga i zemaljskoga ustrojstva. Brak je božanskoga i ljudskoga karaktera i stoga se pitanju, dimenziji, pa i problemu braka, pristupa s različitih gledišta. Nebeska dimenzija ogleđa se u tome što je pitanje osnivanja i blagoslova braka djelo Gospoda i Promislitelja roda ljudskoga. Na prvim stranicama Biblije, Bog stvara prve ljude na svoj svesavršeni način dajući im blagoslov da se množe i rađaju kako bi napunili zemlju (vidi Post 2,23). Čitava je starozavjetna ekonomija (domostroj) poredak utemeljen na obiteljskoj viziji (npr. prateći biblijski poredak: Adam-Eva, Abraham-Sara, Izak-Rebeka, Jakov-Rahela...). U Novom zavjetu, kao savršenstvu i punini svakoga vremena, prvo čudo koje je Gospodin Isus Krist učinio jeste čudo u Kani Galilejskoj. U malome palestinskom gradu, u skromnom okruženju, Spasitelj sa svojim odabranim učenicima pokazuje početak svoje misije i svojih čudesa pretvarajući vodu u vino. Značaju braka ovim se čudom pridodaje tumačenje i još jedan sveti karakter, da se u tom divnom prvom čudu ogleđa preobražaj prirode pa potom i ljudske stvarnosti u Kraljevstvu Božjem.

Brak je s građanskoga gledišta, također, jedna od najsuptilnijih institucija gdje sve počiva na najdubljoj ljubavi i povjerenju dvoje ljudi različitoga spola. U Crkvi se definira da dvoje ljudi postaju jedno tijelo (jedna plot). I ono, prvenstveno, ima zadatak upravo bračne supružnike uzdizati u moralu, povjerenju, radosti i svakome dobru. Brak biva poslušnost u ljubavi, pokajanje u ljubavi, praštanje u ljubavi, požrtvornost u ljubavi. Ako je druga njegova definicija po apostolu Pavlu: „Brak putovanje, a cilj Kraljevstvo nebesko“, onda on podrazumijeva rast, ljubav, ali i trud, pa i stradanje. Tek je na drugome mjestu pitanje i odnos prema djeci. Tako se za supružnike koji nemaju djece ne smatra da su bračno promašeni. Ali, ako se nađu i djeca, onda je potreba za bračnom slogom još značajnija, praveći kroz dužnosti i obveze obiteljski trokut. Najveća dimenzija braka izražena je kod apostola Pavla gdje on mladoženju poistovjećuje s Kristom, a mladu s Crkvom: otajstvom Krista i otajstvom Crkve (Ef 5, 32), gdje je ženik do smrti poslušan nevjesti i gdje se muž stalno ugleda na Krista, a žena se mistično „urebruje“ – utkiva u njega.

O pravnoj dimenziji braka govore brojni crkveni kanoni u prošlosti. Sveti oci, kad govore o braku, ističu da se radi o ustanovi koja je svetinja. Bizantski imperatori donosili su mnogobrojne zakone kojima je regulirano pitanje braka. Neki su od njih ušli u Nomokanon u XIV naslova (u tri dijela poznat kao *collectio tripartita*). Vrlo važne za Pravoslavnu crkvu su odluke sabora, a po-

sebno kanoni Trulskoga sabora iz 692. godine i njihova redakcija u vrijeme patrijarha Fotija iz 883. godine. U Zakonopravilu svetoga Save ima mnogo propisa o braku, kao i u Zakoniku Stefana Dušana. Ranije je, ali i između dva svjetska rata, u historijsko-administrativnim dimenzijama brak bio u nadležnosti priznatih vjeroispovijesti kod nas. Na kongresima pravnika održanih u Sarajevu (1927.), Ljubljani (1929.) i Zagrebu (1934.) većina se sudionika zalagala za obvezan građanski brak. Pravoslavni pravnik Sergije Trojicki zalagao se za fakultativan oblik stupanja u brak: „Pre svega, fakultativna forma braka odgovara učenju dweju najvažnijih osnova sadašnje kulture – hrišćanstvu i rimskom pravu i daje suum cuique, daje svakom, tj. i porodici, i crkvi i državi svoje“. Stavovi ovih pravnika, koji su bili za građanski brak, našli su svoje mjesto i u predosnovi Građanskoga zakonika iz 1934. godine (čl. 130), a pred Drugi svjetski rat u *Projektu zakona o građanskom braku po nuždi*, građanski brak je i definiran. Prema Ustavu FNRJ od 31. siječnja 1946. godine (čl. 26) sklapanje braka prelazi u nadležnost države. Brakovi u Crkvi smatrali su se važećim do 9. svibnja 1946. godine, a mogućnost sklapanja crkvenoga braka ostavljena je po želji, ali tek poslije državnoga.

Uvjeti za crkveni brak

U crkveni se brak stupa promišljeno, ali i u skladu s određenim pravima i dužnostima. Postoji, pored spomenute nebeske, i zemaljska dimenzija koja je uvijek u sprezi s tom višom mjerom i dimenzijom. Zemaljska mjera označena je znanstvenom oblasti koja se zove crkveno pravo. U njemu je jasno definirano tko i kada može stupiti u brak. Vrijeme u kome se ne može sklapati brak su postovi i posni godišnji dani, kao i posni blagdani. Mjesto je sveti hram. Ali, postoje mogućnosti snishođenja gdje nadležni episkop može, kada procijeni, od slučaja do slučaja, preinačiti odluku crkvenih pravila. Tri temeljna uvjeta za crkveno-pravoslavni brak su: da su dvije osobe različitih spolova, da postoji slobodna volja i da su izjave dane u nazočnosti mladenaca, ali i bračnih svjedoka ili roditelja (a mogu nazočiti i jedni i drugi), za razliku od rimokatoličke mogućnosti gdje može nazočiti jedna osoba, a druga preko zastupnika (per procuratorem). Svjedoci moraju biti punoljetni, kršteni i pravoslavne vjere, a postoje određene zabrane tko ne može biti svjedok i kum na vjenčanju (vidjeti čl. 67 Bračnih pravila). U Prvoslavnoj crkvi postoje uklonjive bračne smetnje, ali isto tako i neuklonjive. Neuklonjive bračne smetnje su: propisa-

ne godine starosti (gdje mladenci moraju ispuniti uvjete godina starosti, ali isto tako i voditi računa o njihovoj starosnoj razlici); krvno srodstvo kao bračna smetnja (srodstvo do trećega stupnja, npr. dva brata ožene dvije sestre); duhovno srodstvo i srodstvo po usvojenju (kumstvo i usvojenje računaju se kao krvno srodstvo); postojeći brak kao bračna smetnja; ranija četiri braka jedne osobe kao bračna smetnja; razlika vjere kao bračna smetnja; konačno isključenje iz crkvene zajednice kao bračna smetnja; svećenički čin kao bračna smetnja; monaški zavjet kao bračna smetnja.

Brak između pravoslavne osobe i osobe druge ispovijesti može se sklopiti ukoliko osoba druge vjeroispovijesti potpiše izjavu pred određenim svjedocima da svoga budućega bračnog druga pravoslavne vjere neće odvrćati od pravoslavnog ispovijedanja vjere, niti će mu smetati u vršenju njegovih vjerskih dužnosti. U istoj izjavi treba stajati da će djeca iz mješovitog braka biti krštena i odgajana u pravoslavnoj vjeri. Ovaj se brak mora sklopiti u pravoslavnom hramu, a sve se provodi po odobrenju nadležnoga episkopa.

Na prvom mjestu ističe se da brak mora biti odraz slobodnoga izbora bračnog druga i to bez straha, interesa, nižih pobuda itd. Mladenci ne smiju biti u duhovnom i krvnom srodstvu do određenih bračnih stupnjeva. Vrlo je važno upoznati mladence sa svetinjom braka i to se čini ranije, a provjerava na bračnom ispitu pred svećenikom. Iz bogoslužbene knjige „Trebnik“, koja u sebi sadrži poredak svete tajne braka, najbolje se iz molitava koje su u njoj vidi svedimenzija braka. Prvi se dio zove oglašavanje gdje se još jednom pred svima mladenci ispituju o svojoj definitivnoj odluci za predstojeći brak. U simbolici „obručnja“ ruka se daruje kao cijelost, prsten je pečat vjernosti i čvrstine u odluci, a vijenci su istodobno znamenja kraljevskoga dostojanstva, ali i trnovitoga vijenca-mučeništva.

Postotci sklapanja crkvenih brakova

Od 1946. godine općepoznato je da se neusporedivo više brakova sklapalo u državnim (matičnim) institucijama. Mali, gotovo zanemarljiv broj (po slobodnoj procjeni najviše 10% od tih brakova) sklapao se u Crkvi. Razlog za tako mali postotak crkvenih brakova bio je ponajprije ideološke, državno-pravne prirode, a i zbog toga što su kriteriji bili strožiji (ako su mladenci različitih vjera ili u nekom daljem srodstvu itd.). Danas je situacija mnogo povoljnija,

u zavisnosti od sredine. Posebno je veliki postotak sklapanja brakova pod blagoslovom Pravoslavne crkve, prirodno, u pravoslavnim sredinama u Srbiji i na teritoriju Republike Srpske. Negdje oko 80% državnih brakova vjenčava se i u Crkvi. Razlog za to je želja da se važnost događaja potvrdi i s duhovne strane. Osim toga, crkveni brak podrazumijeva neusporedivo veću svečanost: posebnu odjeću, vijence (odakle i naziv vjenčanje), molitvu, zbor, hram sa svojim sakralnim okruženjem, svećenika s njegovim poučnim riječima itd. Nije mali broj crkvenih brakova koji se danas sklapaju bez državnih matičnih institucija. Postotak i odgovornost prema crkvenome braku je različit, kao što sam napomenuo, ovisi o podneblju, ali i o episkopskoj uredbi. Pojedini episkopi (vladike) u posljednje vrijeme ne dozvoljavaju pristup svetoj pričesti ako se supružnici nisu vjenčali, jer žive u državnom, a time i divljem braku (konkubinatu). Tako je postotak sklopljenih brakova na Kosovu i Metohiji danas gotovo 100%. Nije rijedak slučaj da se supružnici koji su deset, dvadeset godina u zajednici, crkveno vjenčavaju. Nedavno sam imao slučaj da su se supružnici – suprug 82 godine i nešto mlađa supruga, vjenčali u crkvi u Ružici. Jedva su došli, a suprug je već bio u stanju opake bolesti koja ga je neki mjesec kasnije odvojila od života.

Bračni razvodi

Pravoslavna crkva priznaje razvod braka, ali ne pod svaku cijenu. Konstatiramo da je usprkos svim odredbama i dimenzijama bračnoga života, danas sve veći broj bračnih razvoda. Razlog je prvenstveno u tome što novo vrijeme i njegovi zahtjevi donose i drugačije odnose među ljudima, pa i obiteljima. Laicizacija društva i njegova sekularnost ogoljeli su sve što je uzvišenoga smisla i karaktera, pa i kad je svetinja braka u pitanju. Sve veća želja za materijalnim dobrima, udobnost života, komoditet i posebice borba za neku svoju autonomiju i samoživost, dovode do bračnih sporova i razvoda. Mogu marginalno postojati i drugi razlozi, poput bolesti bračnoga druga, nevolje druge prirode, ali su, realno, daleko manje zastupljene kao uzroci razvoda. Ta neprobojnost za drugoga i osjećaj shvaćanja drugoga sve više iščezava, makar se radilo i o nekome najbližem (na primjer o roditeljima ili djeci), a time i bračnome drugu. Zasićenost, koja lako prerasta u mržnju, prvenstveno je razlog da se život „vrati“ nekoj vrsti samoljublja. Iz takvoga stanja, koje je uzrokom narušavanja bračne zajednice, preljub je jedan od najvećih razloga

za prekid bračne zajednice. Pobjeda nagona nad duhovnom dimenzijom čednosti i mudrosti, također je presudna u bračnim lomovima. Potom je sve više nastranih osoba koje kad-tad iskažu svoje bračne nedostatke, te je njihov brak osuđen na propast. Statističari kažu da se 20% crkvenih brakova danas razvodi. U nekim sredinama postotak je i veći. Nešto manji postotak tih slučajeva je u strožijem crkvenom okruženju i sredinama, ali ni u kom slučaju nije zanemarljiv. Ipak, realan statistički podatak o pitanju razvoda Crkva nema jer se sklapanje braka uvodi u matične knjige vjenčanih, a samo manji broj već fizički udaljenih jednih od drugih obraća se Crkvi za administrativni razvod. To su, uglavnom, oni koji žele ponovno u crkveni brak, te pokreću brakorazvodnu parnicu.

Jedan od suvremenih bračno-psiholoških razloga napominje da je brak u suvremenom vremenu nadživio svoje norme. Ovo je sve učestalija konstatacija i u našim znanstvenim krugovima koji se bave pitanjem obitelji. Ne treba se složiti s ovom konstatacijom jer savršeni vid života ljudi na Zemlji ne postoji od klasičnoga, kroz bračnu zajednicu. Stoga je točnije da se brak nalazi u istinskoj krizi čije se posljedice mjere problemima u društvu i to u najširim dimenzijama (pitanje radnih navika, odgoja djece, narastajućih bolesti, opadanja morala, uzroka zločina itd.).

Dvoje njih bit će jedno tijelo

Enes LJEVAKOVIĆ

Bračna zajednica
priprema, sklapanje, tradicija
s islamskog aspekta

Islam sa svojim propisima teži stvaranju zdravog, kompaktnog i uređenog društva u kojemu će svi njegovi članovi moći ostvariti punu sreću i blagostanje. U postizanju toga cilja islam polazi od obitelji kao osnovne društvene zajednice koja se temelji na braku i odnosima krvnoga srodstva. Polazeći od činjenice da kvaliteta života društva u velikoj mjeri ovisi o kvaliteti odnosa u obitelji, kao njegove osnovne stanice, islam joj posvećuje najveću pažnju. A u čitavom kompleksu problema obitelji, pitanje braka zazuzima središnje mjesto, jer je brak preduvjet nastanka obitelji.

Autor se u okviru dobivene teme bavi sljedećim pitanjima: važnost i značaj braka u islamu, priprema za brak, definicija ugovora o braku, uvjeti i posljedice ugovora o braku i forma braka u tradiciji ovdašnjih muslimana.

Dvoje njih bit će jedno tijelo

Važnost, značaj i cilj braka u islamu

Prema islamskom učenju tri ustanove osiguravaju održavanje i razvoj čovječanstva: brak, država i religija. Brak osigurava zakonito umnožavanje ljudi, država uspostavlja poredak i pravdu u društvu, a religija određuje smisao i konačni cilj bitisanja čovjeka i svih njegovih aktivnosti.

Sve što je stvorio Bog (u islamskoj terminologiji Allah) podredio je zakonima rađanja, postojanja, umiranja, te ponovnog rađanja, u određenim vremenskim periodima. Osnova ovih procesa leži u spolnosti, odnosno u međusobnom odnosu različitih spolova koji se privlače u sjedinjenje čineći cjelinu življenja, kao osnovu trajanja Božje kreacije kroz vrijeme, do određenoga roka. Snaga privlačenja spolova osnova je koju Uzvišeni održava kao fini unutarnji i vanjski doživljaj, poznat kao ljubav. Ljubav daje smisao i diže različite spolove na visoki stupanj duševnoga blagostanja, što obogaćuje čin spolnog sjedinjenja i daje puni smisao obnavljanju života usklađivanjem sa zakonima koje je On uspostavio.

„O ljudi, bojte se Gospodara svoga, koji vas od jednog čovjeka stvara, a od njega je i drugu njegovu stvorio, i od njih dvoje mnoge muškarce i žene rasi-
jao. I Allaha se bojte – s imenom čijim jedni druge molite – i rodbinske veze ne kidajte, jer, Allah, zaista, stalno nad vama bdi.” (Kur’an, 4:1)

„On je taj koji vas od jednog čovjeka stvara a od njega je drugu njegovu stvorio da se uz nju smiri. I kada je on nju obljubio, ona je zanjela lahko breme i nosila ga; a kada joj je ono otežalo, njih dvoje su zamolili Allaha, Gospodara svoga: Ako nam daruješ zdrava potomka, bit ćemo, doista, zahvalni!” (Kur’an, 7:189)

Iz ovoga se kur’anskog stavka jasno vidi uputa u koncept Božje mudrosti stvaranja. Bog iz jednosti stvara spolnu različitost koja se naknadnim stapanjem u jednost javlja kao ponovno Božje stvaranje. Ponavljanje Božjeg stvaranja kroz spolni odnos, u intimi suprotnih spolova, manifestira se u nastavku trajanja Božjih zakona. Budući da je ljude stvorio kao društvena bića, Uzvišeni im je odredio i temeljni društveni okvir kroz koji se definira ljudska spolnost i intimni odnosi. Obitelj je ta osnovna stanica društvene zajednice u čijemu je počelu brak. O karakteristikama braka Kur’an govori na više mjesta, ukazujući na ključne odredbe koje, ukoliko ih slijede, ljudi postižu potpunost, samoostvarenje, odnosno usklađenost sa suštinom Allahovog stvaranja. „Udavajte neudate i ženite neoženjene.” (Kur’an, 24:32)

„...i jedan od dokaza Njegovih je što za vas od vrste vaše stvara žene, da se uz njih smirite, i što između vas uspostavlja ljubav i samilost; to su, doista, pouke za ljude koji razmišljaju.” (Kur’an, 30:21)

Prema gore navedenim stavcima iz Kur’ana, jasno je da za vjernike i vjernice u društvenom smislu postoji obveza da stupaju u bračnu zajednicu po propisima koje je Allah uspostavio, što je ključna pretpostavka za zdravu i stabilnu društvenu zajednicu koja je perspektiva razvitku i napretku zdravoga čovječanstva u težnji za općim blagostanjem, kako na ovome tako i na budućemu svijetu. Jedno od temeljnih načela na kojemu se zasniva Božje stvaranje jeste čistoća duše i tijela na koju Uzvišeni poziva sve ljude, a vjernike obvezuje kako bi se spasili od propasti. U spolnome smislu, u održavanju intimnih odnosa između različitih spolova, čistoća je čednost ili krjepost koja mora biti odlika onih koji slijede Allahovu uputu i praksu poslanika Muhammeda s.a.v.s. i vjernika.

„Ono što žele, vjernici će postići... koji stidna mjesta svoja čuvaju, - osim od žena svojih..., - a oni koji i pored toga traže, oni u zlu sasvim pretjeruju.“ Kur’an (23: 1, 5-7)

„Reci vjernicima neka obore poglede svoje i neka vode brigu o stidnim mjestima svojim; to im je bolje, jer Allah, uistinu zna ono što oni rade.“ (24:30)

S obzirom da je Bog čovjeka stvorio slabim i sklonom grijehu, ukoliko se čvrsto ne veže za Božju uputu, posrnut će u grijeh. U spolnom smislu to je blud i razvrat. A Kur’an poručuje: „I što dalje od bluda, jer je to razvrat, kako je to ružan put. Reci: -Gospodar moj zabranjuje razvrat i javni i tajni i grijeh...“ (Kur’an, 7: 33)

Ciljeve braka, prema islamskome učenju, možemo sažeti u sljedeće:

- izvršenje Božje odredbe kojom se ljudi pozivaju da stupaju u bračnu zajednicu;
- moralno usavršavanje i očuvanje moralne čistote pojedinaca i društva;
- odgajanje potomstva i produžavanje ljudske vrste;
- osiguranje psihoemocionalne stabilnosti te njegovanje osjećanja ljubavi, samilosti i ljubaznosti u obitelji i društvu;
- uspostavljanje veza i mostova između ljudi, plemena, naroda, krajeva, što doprinosi ideji širenja mira i prijateljstva među njima.

Definicija braka kao pravne ustanove

Islamski brak, u islamskome pravnom nauku, definira se kao šerijatom uređena veza između muškarca i žene, zaključena ugovorom u namjeri da žive u zajednici. Na temelju ove definicije braka zaključujemo da su za njegovo ostvarenje nužna četiri temeljna elementa: dvije osobe suprotnoga spola, ugovor o zajednici života, posebna forma ugovora i mogućnost ispunjenja cilja.¹

Pravni status stupanja u brak

Islam načelno preporučuje, a u nekim slučajevima imperativno naređuje sklapanje braka, ukoliko se osoba ne može suzdržati od bluda. Brak je zabranjen osobama koje nisu u stanju izvršavati temeljne bračne dužnosti, pa time ni realizirati svrhu braka. U slučaju da sumnjaju u tu mogućnost, stupanje u brak im nije preporučeno. Zabranjen je svaki oblik izvanbračnih i istospolnih seksualnih odnosa. Šerijatski propisi zahtijevaju da se seksualna zadovoljenja vrše u braku, jer tako partneri preuzimaju odgovornost za uspostavljanje uravnoteženih i stabilnih odnosa u društvu.

Priprava za brak

Brak će, po islamskome shvaćanju, moći ispuniti svoju prirodnu i društvenu funkciju i osigurati sretan život bračnim drugovima samo onda ako se zaključiti iz dobrih i plemenitih nakana i motiva, ako između bračnih drugova postoji skladnost, ako su zdravi i sposobni izvršavati svoje prirodne i pravne obveze u braku. Stoga se kandidatima za brak preporučuje da se međusobno upoznaju prije sklapanja braka, da ne zaključuju brak iz materijalnih interesa, da posebno vode računa o vjersko-moralnoj dostojnosti i prikladnosti i da ne stupaju u brak ako nisu u mogućnosti izvršavati svoje bračne dužnosti. Za ovakve i slične smjernice možemo naći više argumenata u islamskoj tradiciji. Od poslanika Muhammeda se prenosi da je rekao jednom svome prijatelju

¹ Usp. M. Begović, *Šerijatsko bračno pravo*, Beograd, 1936., 27.

koji se želio oženiti: „Vidi svoju zaručnicu jer će to biti bolje za sretniju i trajniju zajednicu“.

Islam, dakle, podstiče buduće supružnike da se u okvirima islamskoga bontona i morala vide i upoznaju prije definitivne odluke o sklapanju braka kako bi bili potpuno svjesni s kime žele stupiti u bračnu zajednicu. Prilikom ovoga upoznavanja njima nije dopušteno da se osamljuju u mjestima izoliranim od društva. Osamljivanje žene i muškarca islam strogo zabranjuje kao preventivu za sprječavanja bluda. Poslanik, s.a.v.s., je rekao: „Neka se nitko od vas ne osamljuje sa stranom ženom, jer je treći među njima šejtan (sotona).“

Kandidati za brak mogu međusobno razmijeniti darove i zaruke, kao izraz dobre volje i spremnosti za brak. Zaruke su ustanovljene kako bi se eliminirala mogućnost dovođenja u zabludu o osobi i drugim bitnim elementima za zaključenje braka. Strana koja je dovedena u zabludu zbog lažnog predstavljanja druge strane davanjem lažnih iskaza o zdravstvenom stanju, moralnim osobinama, nečasnom zanimanju i sl., ima pravo na poništenje braka. Već zaručenu djevojku nije dopušteno prositi. Zaruke ne obvezuju na sklapanje braka. Oboje zaručnika mogu odustati od sklapanja ugovora o braku, ali je to pokuđeno bez opravdanoga razloga. Darovi dani na ime zaruka mogu se tražiti natrag, ukoliko nisu potrošeni ili zagubljeni, budući da su darovani s posebnim motivom, a to je sklapanje braka.

Zaključenje braka

Ugovor o braku jedina je pravna osnova za zasnivanje zajednice života između muškarca i žene u kojoj su dopušteni intimni odnosi između njih. Vodeći posebnu brigu o braku, islamsko pravo je postavilo posebne uvjete za njegovu valjanost. Tim uvjetima svrha je zaštititi interese društva, bračnih drugova i njihovog potomstva. Uvjeti se dijele u dvije skupine: materijalni uvjeti (šurut-i nikah) koje neki autori nazivaju preduvjetima zaključenja braka i formalni uvjeti (erkan-i nikah).

Materijalni uvjeti

Materijalni uvjeti zaključenja braka mogu se svrstati u tri skupine:

1. nepostojanje bračnih smetnja,
2. pristanak bračnih drugova,
3. sposobnost i volja bračnih drugova za ispunjenjem svrhe braka.

Nepostojanje bračnih smetnja

Brak se može zasnovati između dvije osobe suprotnoga spola među kojima ne postoje bračne smetnje. Tako je apsolutno nemoguće sklopiti brak između osoba istoga spola. Bračne smetnje mogu biti apsolutne i relativne. Apsolutne smetnje su one čije postojanje onemogućuje zaključenje braka, kao što je, npr., srodstvo u određenom stupnju. Brak sklopljen uz postojanje ovakve smetnje poništava se po sili zakona ili na zahtjev zainteresirane osobe. Relativne smetnje su one koje imaju karakter zabrane, kao npr. vjenčanje tuđom zaručnicom. Ako bi došlo do zaključenja takvoga braka, on bi bio punovažan i ne bi se poništio po sili zakona i pored postojanja zabrane.

Apsolutne smetnje

Apsolutne smetnje mogu biti trajne, odnosno neotklonjive, a mogu biti i privremene, odnosno otklonjive. Trajne su one smetnje koje se ne mogu nikako otkloniti. Jedino je srodstvo neotklonjiva smetnja dok se ostale mogu otkloniti.

U apsolutne smetnje spadaju sljedeće činjenice: srodstvo, bračnost žene, razlika u vjeri, nedostojnost, prekomjerni razvod, poslijebračni priček.

Srodstvo kao bračna smetnja, odnosno bračna zabrana

Islam priznaje tri vrste srodstva kao smetnju, odnosno zabranu, za zaključenje braka: krvno srodstvo, srodstvo po mlijeku i srodstvo po tazbini. Osobe s

kojima je zabranjeno stupiti u brak zbog srodstva po krvi i tazbini Kur'an taksativno nabraja u poglavlju - suri En-Nisa', 22-24 ajet - stavak. Krvno srodstvo zasniva se rađanjem u braku i izvan braka. To je krvna veza koja postoji između dviju ili više osoba. Krvni srodnici dijele se u dvije loze: srodnici s očeve i srodnici s majčine strane. Ovo srodstvo je bračna smetnja samo među bližim srodnicima koje zakon limitativno nabraja i svrstava u dvije linije: pravu i bočnu. U pravoj silaznoj i uzlaznoj liniji brak je zabranjen do u beskonačnost. U pobočnoj liniji srodnici među kojima je zabranjen brak pobrojani su taksativno, a ne prema stupnju srodstva.

Srodstvo po mlijeku nastaje kada žena zadoji tuđe dijete koje nije navršilo dvije godine života. Ovo srodstvo proizvodi bračne smetnje gotovo u istom opsegu kao i srodstvo po krvi. Zadojeno dijete smatra se, sa stajališta bračne zabrane, kao pravi rođeni sin ili kćerka dojlje i njezina muža ili onoga koji joj je prouzročio mlijeko. Shodno tomu, to dijete ne može stupiti u brak s onim srodnicima svoje majke i oca po mlijeku s kojim ne može sklopiti brak ni njihovo rođeno dijete. Jednom uspostavljeno srodstvo po mlijeku ostaje trajno na snazi.

Srodstvo po tazbini nastaje putem braka tako da preci žene i njezini potomci postaju srodnicima njezinu mužu, a preci i potomci muža postaju srodnici te žene. Ova smetnja traje za vrijeme braka i po njegovu prestanku.²

Privremene bračne smetnje

Pod ovim se pojmom podrazumijevaju smetnje koje postoje određeno vrijeme i nakon protoka toga vremena same po sebi nestaju pa žena može zasnovati novu bračnu zajednicu. Takva je smetnja bračnost žene, odnosno njezin poslijebračni priček. Žena koja je u braku zabranjena je drugom čovjeku pod bilo kojim uvjetima. Ako bi sklopila novi brak, on bi bio ništavan. Ako dođe do rastave braka, žena ne može stupiti u novi brak sve do isteka njezina poslijebračnog pričeka koji traje tri mjeseca pražnja, ili tri mjeseca za ženu u klimaksu, ili do porođaja ukoliko je u pitanju trudnica. Sve dok postoji mogućnost da muž vrati razvedenu suprugu i obnovi bračnu zajednicu, ona ima tretman supruge, pa su nove zaruke i novi brak zabranjeni. Žena, koja je dobila definitivni razvod braka, ne može obnoviti bračnu zajednicu s prethodnim mužem

² Usp. M. BEGOVIĆ, 46.-48.

sve dok ne zasnuje novu bračnu zajednicu s drugim mužem pa on umre ili se razvede od nje po šerijatom utvrđenoj proceduri.

Ukoliko čovjek i žena počine blud i naknadno se vjenčaju, brak će se smatrati valjanim, a dijete bračnim ukoliko bude rođeno šest mjeseci nakon sklapanja braka. Ako bude rođeno prije isteka šest mjeseci, tretirat će se bračnim ukoliko ga otac prizna i ne ustvrdi da je iz izvanbračne veze. Ovo se čini radi zaštite osobe djeteta i utvrđivanja očinstva kako bi moglo ostvariti svoja prava od obaju roditelja.

Otklonjive smetnje

To su one smetnje koje se mogu otkloniti određenim intervencijama i nisu uvjetovane protokom određenoga roka. Takva je smetnja različitost vjerske pripadnosti bračnih drugova. Gotovo sve religije smatraju razliku u vjeri smetnjom za zaključenje braka. Ta se smetnja opravdava i obrazlaže tvrdnjom da u tzv. religijski mješovitim brakovima ne može biti pravoga razumijevanja, skladnog života, istinske i trajne ljubavi. U ovakvim brakovima nedostaje pravi ambijent za pravilan vjerski odgoj i izobrazbu djece. Islamsko pravo usvojilo je u načelu vjersku različitost kao bračnu smetnju. Ovo načelo u potpunosti važi kada je u pitanju udaja muslimanke za nemuslimana. Takav brak se u šerijatu tretira apsolutno ništavnim i ne proizvodi pravne posljedice. Rasprava o mješovitim brakovima svodi se na raspravu o tome je li muslimanu dopušteno da se oženi pripadnicom objavljene vjere - kršćankom i židovkom. Većina klasičnih pravnih škola stajališta je da je to dopušteno, ali se ne preporučuje. Ukoliko se zaključi takav brak, djeca slijede vjeru svoga oca i odgajaju se kao muslimani.

Raspravljajući o tzv. mješovitim brakovima u Bosni i Hercegovini, širi savjet Reisu-l-uleme donio je 1938. godine Odluku o zabrani sklapanja mješovitih brakova pred šerijatskim sudovima, priklanjajući se restriktivnijem stavu islamskih pravnih škola i pravnih stručnjaka o ovom pitanju, obrazlažući to i činjenicom da takvi brakovi generiraju međukonfesionalne tenzije i sukobe oko djece i njihova budućega odgoja i vjerskog usmjerenja.³

³ Usp. I. DŽANANOVIĆ, *Primjena šerijatskog obiteljskog prava kroz praksu Vrhovnog šerijatskog suda 1914.-1946.*, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 2004., 93.

Promjena vjere jednog od supružnika

Ukoliko dođe do apostazije jednog od bračnih drugova muslimana, njihov se brak trenutačno prekida, za što nije potrebna sudska odluka. Kada se radi o prelasku na islam jednog od supružnika, važe sljedeća pravila:

- Kada supruga pređe na islam prije svoga muža, ona je slobodna i raspolaže sobom. Ako i muž pređe na islam, njihov brak ostaje na snazi ukoliko nema nekih bračnih smetnji utvrđenih šerijatom. Ako muž odbije prelazak, većina pravnikâ smatra da taj brak treba razvesti. Za ženu u ovome slučaju važi propis o poslijebračnom pričeku tijekom kojega muž može razmisliti o statusu svoga braka.
- Ako muž pređe na islam a žena to odbije, njihov brak i dalje važi ukoliko nema nekih bračnih smetnji utvrđenih šerijatom.
- Ukoliko pređu na islam istovremeno, njihov brak ostaje na snazi ako nema nekih drugih bračnih smetnji i zabrana.

Nedostojnost kao bračna smetnja

Za stabilan i sretan bračni život potrebno je da bračni drugovi odgovaraju i dolikuju jedno drugom po svojim fizičkim i moralnim osobinama i socijalnom položaju. Glede pitanja nedostojnosti kao bračne smetnje, Kur'an posebice vodi računa o moralnim osobinama bračnih drugova. Dostojnost bračnoga druga nije uvjet punovažnosti braka, već samo uvjet njegove neopozivosti. Ukoliko bi se djevojka udala bez pristanka zakonskoga staratelja za nedostojnu osobu, on bi imao pravo pokrenuti postupak poništenja braka.

Pristanak bračnih drugova

Drugi preduvjet za sklapanje punovažnog braka jeste pristanak bračnih drugova. Da bi pristanak bio punovažan, stranke koje zaključuju ugovor moraju biti sposobne dati svoju izjavu (bračno punoljetne i duševno zdrave osobe) i da, uistinu, daju svoju suglasnost.

Prema članku 4. Ženidbenoga zakona - Hukuk-i aile kararnamesi (Osman-skog obiteljskog zakona donesenog 1917. godine), kandidatima za ženidbu priznaje se sposobnost za sklapanje ženidbe ako je zaručnik navršio 18, a zaručnica 17 godina života. Iznimno sudac može dopustiti odraslome muškarcu koji nije navršio 18 godina života, ako se za to obrati sudu s tvrdnjom da je postao punoljetan, a tjelesno tako razvijen da mu se može povjerovati. Slična odredba važi i za odraslu djevojku koja nije napunila 17 godina života, ako se obrati sudu s tvrdnjom da je postala punoljetna, a tjelesno tako razvijena da se može povjerovati njezinoj tvrdnji i ako postoji dopuštenje staratelja. Brak se može sklopiti i posredstvom opunomoćenika.⁴

Suglasnost stranaka drugi je uvjet valjanosti pristanka. Za punovažnost svih ugovora, pa i ugovora o braku, traži se stvarna suglasnost stranaka, podudarnost volje i izjave. Nepodudaranje može biti svjesno ili nesvjesno. U slučaju svjesnog nepodudaranja, kao npr. u slučaju prinude na brak, ugovor neće biti punovažan. Prinuda mora biti stvarna da bi imala utjecaja na punovažnost braka. Svjesno nepodudaranje volje i izjave nastalo kao rezultat krivice same stranke, kao npr. u slučaju mentalne rezervacije i nedostatka ozbiljnosti, neće utjecati na punovažnost izjave. Nesvjesno nepodudaranje volje i izjave, kao npr. u slučaju zablude i prijevare, utječe na valjanost izjave.

Sposobnost i volja bračnih drugova da ispune svrhu braka

Prema islamskome učenju, brak pored svoje prirodne svrhe: vršenje spolnih odnosa i rađanje potomstva, ima i svoju moralnu svrhu, moralno usavršavanje bračnih drugova. Ova svrha braka, čak, preteže u odnosu na onu prvu. To se vidi iz činjenice da brak mogu sklopiti i osobe koje nisu u stanju ili nemaju potrebe za spolnim odnosima i koje ne mogu imati potomstvo zbog sterilnosti. Dostatno je da muž i žena mogu ispunjavati njegovu moralnu svrhu, da se međusobno pomažu i moralno usavršavaju. Pored same sposobnosti da se ostvari navedena svrha ili svrhe braka, potrebna je i volja, odnosno namjera bračnih drugova da po svojoj sposobnosti ispunjavaju spomenute svrhe braka. Fiktivni i privremeni brak (brak na kratkotrajno uživanje) nisu dopušteni zato što nisu kompatibilni s navedenim svrhama braka.

⁴ Usp. Ženidbeni zakon „Hukuk-i aile kararnamesi“, (priredio Abdulah ŠKALJIĆ), F. KARČIĆ, *Uporedna religijska prava, hrestomatija*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo, 2005., 268.

Formalni uvjeti valjanosti braka

Prema islamskome pravu, brak je konsenzualni svečani ugovor za koji se traži posebna forma: izjava volje u nazočnosti svjedoka. Dakle, za valjanost ugovora potrebna su dva formalna uvjeta: izjava volje da se stupa u brak i nazočnost svjedoka. Izjava volje ostvaruje se ponudom jedne strane (bilo koje) i prihvaćanjem ponude druge strane. Ponuda i prihvata proizvode pravni učinak ako se učine u istom zasjedanju, bezuvjetno i razumljivo. Ženik i nevjesta mogu svoje izjave dati preko svojih zastupnika. Izjava se može dati usmenim i pismenim putem pred svjedocima. Nazočnost dvaju svjedoka neophodan je uvjet za zaključenje valjanog prava. Ako se radi o zaključenju braka muslimana i muslimanke, svjedoci moraju biti muslimani, bračno punoljetni, duševno zdravi i sposobni čuti i razumjeti izjavu. Ako se radi o mješovitom braku, ne uvjetuje se da svjedoci budu muslimani.

Posljedice braka

Brak proizvodi zakonske posljedice na osobne i imovinske odnose bračnih drugova. Kada su u pitanju osobni odnosi, šerijat je točno odredio prava i dužnosti muža i supruge, kao i njihova zajednička prava. U zajednička prava i obveze spadaju: vršenje spolnih odnosa, vjernost, uzajamno lijep odnos i međusobno poštivanje bračnih drugova. Muž ima obvezu, a žena pravo na vjenčani dar i izdržavanje.

Posljedice bračne zajednice manifestiraju se u sljedećem pravima i obvezama: pravo na utvrđivanje krvnoga srodstva djeteta, pravo na međusobno nasljeđivanje bračnih drugova, nastanak srodstva po tazbinstvu, lijep i skladan zajednički bračni život.

Prestanak braka

Punovažan brak može prestati na dva načina: prirodnim putem (smrću jednog od bračnih drugova) i pravnim putem. Pravnim putem brak može prestati na jedan od četiri načina: putem otkaza braka, uzajamnim sporazumom, sud-

skom presudom i po sili zakona. Svi ovi načini imaju svoje pravne razloge, uvjete i posljedice o kojima nećemo detaljnije govoriti.

Forma braka u tradiciji i praksi ovdašnjih muslimana

Šerijatsko pravo u svome izvornom obliku ne inzistira da se brak sklapa pred ovlaštenim državnim ili vjerskim službenikom. Vjenčanje se obavljalo u prisustvu svjedoka bez intervencije vjerskoga ili državnog organa. Budući da se takva praksa u stvarnome životu pokazala nedostatnom da spriječi razne zlouporabe, sklapanje ništavnih brakova, što je imalo štetne posljedice po bračne drugove i njihovu djecu, državna vlast ju je počela ograničavati preporučujući, a kasnije i naređujući, da se brakovi sklapaju u prisustvu kadije koji bi ih uvodio u registre (sidžille) i izdavao vjenčane listove na zahtjev stranaka. U našim krajevima šerijatski sudovi postojali su sve do 1946. godine i brakovi su se redovito sklapali pred šerijatskim sucima ili od njih ovlaštenim imamima. Bilo je rijetkih slučajeva da se vjenčanje obavi pred neovlaštenim imamom ili samo pred svjedocima. Ovako vjenčane osobe mogle su legalizirati svoj brak pred šerijatskim sudom pod uvjetom da su ispunjeni svi uvjeti valjanosti i punovažnosti braka koje traži šerijatsko pravo. U Srbiji i Crnoj Gori muslimani su se vjenčavali pred muftijama ili imamima ovlaštenima od muftije. Muftija je mogao na zahtjev stranaka legalizirati brakove sklopljene pred svjedocima i neovlaštenim imamom, ako su ispunjeni uvjeti koje šerijat traži za valjanost i punovažnost braka. Kasnije je Vrhovni šerijatski sud u Sarajevu svojim raspisom od 1919. godine postavio načelo da se brakovi moraju sklapati u šerijatskome sudu i pred šerijatskim sucem.⁵ Iznimno, vjenčanje se može obaviti i izvan suda, ali pred šerijatskim sucem ili njegovim izaslaničkom. Sudska praksa ostala je na stanovištu da se brakovi sklopljeni bez znanja i intervencije šerijatskoga suca mogu priznati i legalizirati na zahtjev zainteresiranih osoba. Šerijatsko pravo ne predviđa nikakve preventivne mjere za zaključenje braka. Međutim, kod muslimana u Bosni i Hercegovini uvedene su izvjesne preventivne mjere kojima je cilj sprječavanje sklapanja ništavnih brakova. Kad se radi o čisto islamskome braku, stranke su morale pribaviti uvjerenje o nepostojanju bračnih smetnja (ilmi haber) koje je izdavao po posebnom formularu imam matičar iz domicila zaručnice. Danas se šerijatska vjenčanja po pravilu obavljaju u džamiji, pred glavnim imamom medžlisa

⁵ Usp. H. A. BUŠATLIĆ, *Šerijatski sudski postupnik*, Sarajevo, 1927., 71.

Dvoje njih bit će jedno tijelo

Islamske zajednice ili imamom kojega on ovlasti, nakon vjenčanja pred matičarem u općini. Vjenčanje se može obaviti i u službenim prostorijama medžlisa Islamske zajednice. Pošto se utvrdi identitet osoba koje sklapaju brak, postojanje uvjeta za zaključenje valjanoga braka, prisustvo i sposobnost svjedoka, bračnim drugovima se preporučuje da ugovore vjenčani dar (mehr) i da se dogovore o drugim pitanjima vezanim za brak. Nakon toga imam traži izjavu objiju strana da žele stupiti u bračnu zajednicu. Kada daju potvrđan odgovor i potpišu svoje izjave, imam proglašava njihov brak zaključenim i uvodi ih u službeni registar - matičnu knjigu vjenčanih. Potom ih upoznaje s osnovnim vjerskim propisima o bračnim pravima i obvezama i na kraju održi prigodnu molitvu - dovu za uspješan i sretan bračni život.

Eli TAUBER

Bračna zajednica, priprava, sklapanje, tradicija

*sa židovskog aspekta
i pogled na mješovite brakove*

Autor u ovom prilogu donosi židovski pogled na brak i bračnu zajednicu. Prema Tori muškarac i žena nisu jednaki, ali su jednako vrijedni. Muškarac i žena nisu isti, zato i nemaju ista prava i iste obveze. Kada se saberu sva prava i sve obveze jednih prema drugima (a jednih i drugih prema Bogu i narodu), proizilazi da su prava i obveze vrlo precizno raspodijeljeni i raspoređeni, tako da nitko nije podređen drugom više nego drugi njemu, odnosno nitko ne vlada drugim više negoli drugi njime.

Dvoje njih bit će jedno tijelo

Bračni odnosi u židovstvu

Božje su riječi uredbe koje se odnose na pravilno ponašanje koje su ljudi trebali poštovati... (Rašijev komentar na II. knjigu Mojsijevu)

Pojam građanskih prava javlja se prvi put u 18. stoljeću kao posljedica povezivanja američkih i francuskih zakona. Pojedine ideje vezane za područje građanskih prava spominju se već u stoičkoj filozofiji, dok su mnoge druge duboko ukorijenjene u biblijske izričaje, kako u samoj Tori tako i u proročkim knjigama proroka. Misao drevnoga Izraela o ljudskim pravima došla je do sličnih prava i obveza kao i suvremeno zapadno pravo, i to bez usvajanja aksioma liberalizma i individualizma. Vjera u Toru zasnovana je na savezu između naroda i Svedržitelja. Taj je prvi savez dao čovjeku čast i dostojanstvo pred Svedržiteljem, a samim tim i pred njegovim bližnjim.

U židovstvu se pravo na privatnost zasniva na odredbama koje se odnose na bračne odnose. O važnosti privatnosti u židovskoj tradiciji u pitanju odnosa između muža i žene saznajemo iz riječi proroka naroda svijeta Bil'ama, koji ističe činjenicu da židovski šatori prilikom postavljanja nisu bili okrenuti jedan prema drugome. Bračni su parovi imali svoju privatnost čak i u pustinji, oni nisu održavali odnose u nazočnosti drugih parova. Tako je podvučena razlika između čovjeka i životinje.

Briga za osiguranje privatnosti na području bračnih odnosa ne proizilazi samo iz odnosa prema ljudskome dostojanstvu, nego se u njoj nalazi i religijska dimenzija. Baš na ovome području zahtijeva se od parova da pokažu svoju vjeru i osjećanje obveze prema Bogu i njegovim naredbama. Ako ne bude vladalo povjerenje na ovome području, onda će vlasti biti primorane da dignu ruke zbog toga što je stalni nadzor nemoguć. Stoga je potrebno razviti suzdržanost. Potrebno je podržati i sposobnost za pokazivanje samouzdržanosti, jer bez nje se ne bi mogao održati kulturni život, a samo bi se ljudsko društvo spustilo na razinu nižu od one koja vlada u džungli.

Važnost, koju židovstvo pridaje privatnosti i svojevrijednom poštovanju Boga, moguće je uočiti i u židovskom pristupu ispovijedi i priznanju grijeha. U židovstvu se čovjek oduvijek ispovijedao samo Bogu i to nasamo a ne pred ljudima. Tvrdi se da ne postoji kontradikcija između prava na privatnost i religijske prisile, jer se religijska prisila primjenjuje samo u slučaju nezakonitog

ponašanja poznatog široj javnosti. Slučajevi u kojima su mudraci eksplicitno zapovijedili primjenjivanje sile su:

1. Kada muž odbija dati razvod ženi, iako mu je rabinski sud naložio da to učini.
2. Kada čovjek odbija prinijeti žrtvu u hramu onda kada to od njega traži Halaha.

I u razvodu i u žrtvi, da bi bili valjani, potrebna je suglasnost. No, po uputi mudraca, sud na prilično paradoksalan način (batinama) primorava čovjeka da kaže „želim“. Kada ne bismo bili sigurni u valjanost ove pretpostavke, ne bismo koristili pritisak. Puki je inat često jedini razlog muževljevog odbijanja da ženi dadne razvod, usprkos presudi suda. Međutim, ova prijetnja batinama otklanja kapric.

Od primarne je važnosti da se svi Židovi izvedu na put održavanja Halahe. Shvatljiva je težnja da ih se dovede do toga da sami požele usvojiti ovu vrijednost. Prisiljavanje ljudi da idu pravim putem u mnogome narušava osnovni cilj Halahe, a to je postizanje savršenosti iz vlastite želje. Zbog toga Halaha oprema čovjeka sredstvima za ispravak njegovih dijela. Religijska prisila nikada nije bila opća značajka židovstva.

Za običnog je Židova Halaha prikazana u djevojci koja od srama čeka iskupljenje iz leviratskog braka, u uplakanoj ženi koju je napustio muž, u raspuštenici kojoj je zabranjeno da se uda za kohena. Nema sumnje da su sve ovo dijelovi Halahe, ali to je samo jedno njezino lice. Osim ovih, postoje i mnogo široko-grudniji talmudski traktati koji upućuju, objašnjavaju i dopunjuju hebrejsko obredno pravo i svrstavaju ga kao jedno od najnaprednijih u ljudskoj povijesti.

Cijela židovska kultura nastala u dijaspori nije ništa drugo nego poziv svijetu na formulaciju i priznavanje temeljnoga ljudskog prava, prava na različitost.

U sustavu su Tore muškarac i žena različiti. To, naravno, nije i ne može biti razlog da muškarac maltretira ženu, ali ni obratno. Prikladno njihovoj biološkoj različitosti, obveze muškarca i žene su različite. Tora sadrži sveukupno 613 zapovijedi od kojih su 365 negativne (zabrane), a 248 pozitivne (instrukcije). I muškarac i žena dužni su pridržavati se 365 negativnih zapovijedi. No, kada su u pitanju pozitivne zapovijedi, instrukcije, žene su oslobođene onih koji-

ma je određeno vrijeme. Razlog je jednostavan: obveze muškarca u obitelji i društvu uglavnom su pogodne za planiranje unaprijed, prilagodljive su, trpe odgodu i nisu intenzivne i kontinuirane, stoga se od muškarca može zahtijevati da se u točno određeno vrijeme posveti metafizičkoj stvarnosti. Stoga je podizanje djece zadaća darovana ženi, a to je najintenzivnije i najkontinuiranije zamislivi ljudski angažman, čiji se kontinuitet ne može urediti bilo kakvim zakonodavnim činom, jer ni strah od kazne ni obećanje bilo kakve nagrade ne mogu biti motiv za preuzimanje ovakve zadaće.

Sve u svemu, obveze muškarca i žene u Tora - sustavu nisu iste, a kako prava nisu ništa drugo doli, kako je već rečeno, obveze drugih prema nositelju prava, onda iz toga proizilazi da ni prava žene i muškarca nisu ista. To, uopće, ne znači da bi jedni ili drugi bili prikraćeni u nečemu.

U propisima o bračnom životu (Mišne Tora) kaže se: Čovjek koji uzme ženu, bez obzira radi li se o djevici ili onoj koja to nije, o odrasloj ili maloljetnici, o rođenoj Židovki ili onoj koja je židovsku vjeru prihvatila, ili o oslobođenoj robinji, on prema njoj ima 10 obveza u četiri prava u odnosu na nju.

Deset (muževljevih obveza), od kojih su prve tri iz Tore, su:

- da joj ne uskrati opstanak
- da joj ne uskrati odijelo
- da joj ne uskrati sezonu

Opstanak znači izdržavanje, odijelo znači ono što mu samo ime kaže, a sezona znači obavezu da stupi s njom u normalne seksualne odnose.

Preostalih 7 obveza su rabinskoga podrijetla, te sve predstavljaju zakonski uvjet, gdje se prvi od njih smatra temeljem bračnoga ugovora, a ostali su uvjeti bračnoga ugovora:

- da je liječi u slučaju bolesti
- da iskupi u slučaju da bude zarobljena
- da je sahrani u slučaju smrti
- da ostane u njegovoj kući po njegovoj smrti

Dvoje njih bit će jedno tijelo

- da se izdržava od njegovih prihoda i sve dane njezina udovištva nakon njegove smrti
- da se njezine kćeri iz braka s njim izdržavaju od njegove imovine nakon njegove smrti, dok se ne zaruče
- da njezini sinovi iz braka s njim naslijede i podijele svotu naznačenu u njezinom bračnom ugovoru povrh nasljednog dijela koji joj pripada na temelju podjele imovine između njih i drugih očevih žena.

Sva četiri muževljeva prava u odnosu na ženu rabinskoga su porijekla:

- da raspolaže njezinom zaradom
- da raspolaže stvarima koje bi ona pronašla
- da uživa dividendu njezine predbračne imovine
- da je naslijedi, ako ona umre za njegova života, te da ima prednost pri nasljeđivanju pred svim drugim ljudima.

Prema Tori, dakle, muškarac i žena nisu jednaki, ali su jednako vrijedni. Muškarac i žena nisu isti, pa zato i nemaju ista prava i iste obveze. Ali, kada se saberu sva prava i sve obveze jednih prema drugima (a jednih i drugih prema Bogu i narodu), onda proizlazi da su prava i obveze vrlo precizno raspodijeljeni i raspoređeni, tako da nitko nije podređen drugome više nego drugi njemu, odnosno nitko ne vlada drugim više nego drugi njime.

Talmud govoreći o ženi kaže:

- Žene su – narod za sebe.
- Rastavljeni koji se ženi puštenicom ima 4 misli u krevetu.
- Žena se stiče na tri načina, a ona stiče sebe samu na dva načina. Stiče se novcem, pisanom ispravom i općenjem. A samu sebe stiče otpunim pismom ili smrću muža.
- Rabi Jehuda rekao je: „Halaha jest: uzeti ženu, a zatim učiti nauk“.
- Sanhedrin je učio: “Čovjek umire samo za svoju ženu, a žena umire samo za svoga muža.”
- Na pitanje tko je bogat rabi Akiva je rekao: “Svatko tko ima ženu koja se lijepo ponaša.”

- U Sanhedrinu je zapisano: “Bijaše neki koji reče: Kada je naša ljubav bila jaka mogli smo spavati na sječivu mača, sada, kada je naša ljubav oslabila, ni krevet od 60 lakata nije dovoljno širok.”
- Rabi Jošua, sin Levijev reče: “Tko zna o ženi svojoj da je bojažljiva, a ne pohodi je, grješnikom se zove, jer je rečeno: I znat ćeš da je miran šator tvoj, itd.” I učahu učitelji naši: ”Tko voli ženu svoju kao sebe sama, a štuje je više od sebe sama, i tako napućuje svoje sinove i kćeri praviim putem, tko ih ženi i udaje na vrijeme, o njemu spis kazuje: i znat ćeš da je miran šator tvoj.”

Ovo, unaprijed rečeno, odnosi se na period koji je davno iza nas, ali koji obilježava ponašanje u okviru bračne zajednice i dan-danas. Poznato je da je broj rastava kod Židova veoma mali, posebice u našim krajevima. Vrlo mali postotak rastava, karakterističan za bosansko židovstvo, uvjetovan je i zatvorenim načinom života u okviru zajednice u kojoj je odlučujuću moralnu, učiteljsku i sudsku funkciju imao rabin koji je presuđivao o problemima u okviru zajednice i svojim djelovanjem učinio sve da bračna zajednica opstane. Taj period, koji se proteže na preko 400 godina života u okviru jedne zajednice uvjetovao je, može se reći, da je briga za obitelj i odnosi poštovanja, temeljno pravilo ponašanja i muža i žene u braku. Zajednica je utjecala na ponašanje pojedinaca i ograničavala ispade na minimum.

Prvi poznati bračni problemi koji su se događali izvan zajednice nastali u vrijeme austro-ugarske okupacije Bosne i Hercegovine. To je i period kada bilježimo prve mješovite brakove u okviru židovske zajednice. Smatralo se da je mješoviti brak između Sefarda i Aškenaza - to je bilo prvo veće miješanje jedne grane Židova s drugom. U periodu Kraljevine Jugoslavije dolazi i do povremenog miješanja s lokalnim stanovništvom, koje svoj puni intenzitet doživljava u godinama poslije Drugoga svjetskog rata. To su i posljednje generacije gdje bilježimo židovske brakove, dok su većina zaključenih brakova bili partizanski, odnosno, mješoviti brakovi.

Poslije pedesetih i šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća ponovo dolazi do zaključenja židovskih brakova, iako oni u postotku predstavljaju tek oko deset posto zaključenih brakova. Ukoliko govorimo o rastavi židovskih brakova, govorimo o jednom malom postotku koji se kreće oko jedan posto, a sličan je odnos i kod mješovitih brakova u kojemu je jedan od supružnika Židov.

Bračni problemi koji su se pojavljivali u periodu poslije Drugoga svjetskog rata više nisu bili predmet angažmana židovske zajednice za njihovo rješavanje. Ako uopće govorimo o njima, treba uzeti u obzir da odgoj u židovskoj obitelji pomaže onom supružniku koji nosi to židovsko podrijetlo da održi zajednicu, ako za to postoje i minimalni uvjeti.

Prethodno izneseni citati iz Tore i Talmuda rječito govore o poštivanju u okviru bračne zajednice, o odnosima supružnika, obvezama i pravima. Uzevši u obzir tradiciju bračnih odnosa, posebice onih koji su primjenjivani u Bosni, dolazimo do zaključka da je indirektnim posredstvom Tore zadržan patrijarhalni odnos u obitelji, odnos poštovanja i razumijevanja. Tako je ovaj način života uvjetovao ponašanje onih koji su rođeni u sasvim drugim uvjetima, koji ne poznaju Toru i Talmud, koji čak i ne znaju kojim dijelom pripadaju židovstvu, ali koji genski usmjereni nastoje održati bračnu zajednicu ukoliko postoji i minimum uvjeta.

Do sada nije napravljena analiza točnoga postotka mješovitih brakova kod Židova, niti broja rastavljenih brakova, ali činjenica da se ne radi o visokom postotku daje nadu da ta povijesna baština poštovanja braka i supružnika ima dobar temelj i za budućnost.

Danas, kada se broj Židova u Sarajevu kreće na oko 700 i kada više skoro nemamo židovskih brakova i vrlo mali broj mješovitih brakova koji po vokaciji pripadaju židovstvu, teško možemo govoriti da problemi koji nastanu u takvim brakovima mogu

biti na bilo koji način tretirani u okviru židovske zajednice. Činjenica da židovska općina u Sarajevu nema svoga rabina, da ne postoji medijator koji bi mogao savjetovati, pomiriti i riješiti određene bračne probleme, objašnjava tu nemogućnost.

Međutim, oni koji u sebi nose židovsko podrijetlo, u prvoj i drugoj generaciji, nose i to naslijeđeno predanje, tu Toru koja im omogućuje sagledati probleme i pokušati ih riješiti, uvijek poštujući svoga partnera, ne zato što mu je naređeno, već stoga što Tora i Talmud nalažu poštovanje drugoga.

Tomo Vukšić

Mješovite ženidbe u katoličanstvu, pravoslavlju i islamu

*Pravno i pastoralno pitanje u
međuvjerskim odnosima*

Jedno od važnih područja u međuvjerskim odnosima svakako je vezano za pitanje mješovitih ženidaba i način na koji je ono na zakonskoj i dušobrižničkoj razini riješeno u pojedinim crkvama i vjerskim zajednicama na općem i lokalnom planu. U našim krajevima to se, prije svega, odnosi na katoličanstvo, pravoslavlje i islam od kojih jedino Katolička crkva dosljedno poštuje prirodno pravo izbora ženidbenoga druga jer ne poznaje apsolutnu zabranu ni jedne vrste mješovite ženidbe. U ovom članku, koji je podijeljen u četiri poglavlja, nakon pregleda važnijih katoličkih dokumenata i smjernica o ovoj temi, kako onih opće Crkve tako i na hrvatskome govornom području, raspravlja se o mješovitim ženidbama u kanonskom pravu i pastoralu Katoličke crkve. U trećem dijelu slijedi najprije prikaz gledišta crkvenoga prava u Pravoslavnoj crkvi prema istom pitanju gdje se ustanovljuje kako se u pravoslavlju može vjenčati samo dvoje krštenih, a nikada krštena i nekrštena osoba. Potom se promatra islamsko šerijatsko pravo koje muslimanki apsolutno zabranjuje sklapanje svake mješovite ženidbe, a muslimanu takav brak dopušta samo s kršćankom i židovkom. I na kraju, nakon usporedne analize katoličkoga i pravoslavnog ženidbenoga prava, dolazi rasprava o (ne)mogućnosti da katolik, u postojećem stanju stvari, od svoga mjerodavnoga crkvenog poglavara dobije oprost od obvezatnoga oblika sklapanja ženidbe te dopuštenje kako bi se vjenčao u Pravoslavnoj crkvi.

Dvoje njih bit će jedno tijelo

Mješovite ženidbe kao pojava zabilježene su već na biblijskim stranicama, iako u Starome zavjetu češće negoli u Novome. Radi se o tekstovima u kojima se članovima Izabranoga naroda izravno zabranjuje sklapanje ženidaba s pripadnicima poganskih naroda (npr. Izl 34, 15-16; Pnz 7, 3) dok se, s druge strane, u novozavjetnim Pavlovim tekstovima neizravno odvraća kršćane od sklapanja ženidaba s nevjernicima, otpadnicima i nekršćanima. No, iako odvraćaju kršćane od sklapanja mješovitih ženidaba, svetopisamski tekstovi istovremeno svjedoče da je takvih ženidaba bilo i da ih je rana Crkva tolerirala (npr. 1 Kor 5, 11; 1 Kor 7, 12-14).

Prema tome, gledano iz kuta crkvenoga zakona, Sveto pismo odvraća vjernike od sklapanja mješovitih ženidaba, ali nigdje se ne govori o njihovoj nevaljanosti, što znači da mješovitost vjere nije zapreka božanskoga prava. Stoga nije moguće dovoditi u pitanje načelnu valjanost mješovite ženidbe jer je tu zapreku moguće ukloniti o čemu je, kao i o pastoralnoj brizi za takve obitelji, napisana brojna literatura.¹

¹ Usp. npr. Peter ERDO (i dr.), *I matrimoni misti*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1998.; M. TOGNETTI BORDOGNA (ur.), *Legami familiari e immigrazione: i matrimoni misti*, Harmattan Italia, Torino 2001.; Jozef TOMKO, *Matrimoni misti*, Dehoniane, Napoli 1971.; Silvia HELL, *Die konfessionsverschiedene Ehe*, Herder, Freiburg Br. 1998.; Ursula BEYKIRCH, *Von der konfessionsverschiedenen zur konfessionsverbindenden Ehe*, Echter, Würzburg 1987.; John Baptist SEQUEIRA, *Tout mariage entre baptisés est-il nécessairement sacramentel?*, Cerf, Paris 1985.; *Die Kirchen und die Ehe*, Lembeck, Frankfurt M. 1984.; Zenon GROCHOLEWSKI, *Il matrimonio nel nuovo Codice di diritto canonico*, Gregoriana, Padova 1984.; Georg MAY, *Das evangelische Mischehenrecht*, Paulinusverlag, Trier 1964.; Willibald PLÖCHL, *Oikonomia, Mischehen*, Gesellschaft für das Recht der Ostkirchen, Wien 1983.; Josef PRADER, *Das religiöse Eherecht der christlichen Kirchen, der Mohammedaner und der Juden*, Metzner, Frankfurt M. 1973.; Heribert HEINEMANN, „Mischehe“ oder bekenntnisverschiedene Ehe? Eine theologische, rechtliche und pastorale Untersuchung, Paulinusverlag, Trier 1982.; Heribert HEINEMANN, „Die konfessionsverschiedene Ehe“, Joseph LISTL - Hubert MÜLLER - Heribert SCHMITZ, *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Pustet, Regensburg 1983., 796.-808.; Heribert HEINEMANN „Anfragen an das interrituelle und interkonfessionelle Eherecht der katholischen Kirche“, Wilhelm GEERLINGS - Max SECKLER (hrsg.), *Kirche sein. Nachkonziliare Theologie im Dienst der Kirchenreform*, Herder, Freiburg-Basel-Wien 1994., 383.-394.; Walter SCHÖPSDAU, *Konfessionsverschiedene Ehe. Ein Handbuch, Kommentar und Dokumente zu Seelsorge, Theologie und Recht der Kirchen*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1995.; Stefano ALLIEVI - Mara TOGNETTI BORDOGNA, „I matrimoni misti in Italia“, *Famiglia oggi* 3/1997., 45.-67.; COMITATO „ISLAM IN EUROPA“, „Matrimoni tra cristiani e musulmani“, *Il regno. Documenti* 13/1997., 436.-448.; Giuseppe DE ROSA, „Sul matrimonio tra musulmani e cristiani“, *La civiltà cattolica* 3595/2000., 43.-53. Martino Alba DINI (i dr.), „Matrimonio e famiglia multi-etnica“, *Il consulente familiare* 3/1998., 4.-40.; Pietro GIACHETTI (i dr.), „Matrimoni misti e problemi pastorali“, *Orientamenti pastorali* 1/1998, 16.-62.;

Jednake stavove prema mješovitim ženidbama bilježi kasnija crkvena i kanonska tradicija: crkveni oci, pokrajinski i opći crkveni sabori i, naravno, crkveno zakonodavstvo. Prema tome, ako su danas neke mješovite ženidbe nevaljane, to je zbog odredaba kanonskoga prava.

Crkvena kanonska tradicija među mješovitim ženidbama, polazeći od stupnja zajedništva u vjeri bračnih partnera, razlikuje ženidbe katolika s nekrštenim osobama (*disparitas cultus* = različita vjera), gdje je zajedništvo u vjeri vrlo malo, od ženidaba katolika s krštenim nekatolicima (*mixta religio* = mješovita vjera) gdje je stupanj vjerskoga zajedništva mnogo veći. U toj istoj tradiciji za obje ove vrste ženidaba ustalio se naziv „mješovita ženidba“, pa je tako i danas službeni naziv *De matrimoniis mixtis* = Mješovite ženidbe (to je naslov VI. poglavlja u IV. knjizi Zakonika kanonskoga prava koja nosi zajednički naslov *De Ecclesiae munere sanctificandi* = Posvetiteljska služba Crkve). Međutim, u bogatoj pravnoj i teološkoj literaturi na svjetskim jezicima, osim pojma „mješovite ženidbe“, susreću se i drugi nazivi (npr. talijanski: „matrimoni interconfessionali“; njemački: „konfessionsverschiedene Ehen“, „bekenntnissverschiedene Ehen“; engleski: „interreligious Marriages“; francuski: „mariages interconfessionnels“), no oni se ne koriste u crkvenom zakonodavstvu.

U novije vrijeme, u nekim tolerantnijim dijelovima svijeta, priređeni su čak obrednici za održavanje „ekumenskih vjenčanja“² čega u nas, zbog mnogo razloga, vjerojatno još dugo vremena neće biti.

1. Noviji katolički dokumenti

Temi ženidbe i obitelji Crkva je uvijek posvećivala veliku pozornost te o tim pitanjima raspravljala i uređivala ih na najvišoj razini, pa čak i na općim cr-

Trujillo Alfonso LOPEZ (i dr.), „Il Giubileo della famiglia“, *Vita pastorale* 10/2000., 101.-139.; Alessia MUTTI, „Riflessioni pedagogiche sui matrimoni misti“, *La famiglia* 208/2001., 77.-83.; VALDESI-METODISTI-CATTOLICI, „Testo comune sui matrimoni misti“, *Il regno. Documenti* 13/1997, 428.-435.; VALDESI-METODISTI-CATTOLICI, „Testo applicativo sui matrimoni misti“, *Il regno. Documenti*, 3/2001., 108.-114.

2 Usp. npr. EVANGELISCH-KATHOLISCHE ARBEITSGEMEINSCHAFT FÜR MISCHHEHEN-SEELSORGE DER DEUTSCHEN SCHWEIZ, *Ökumenische Trauung. Ordo celebrandi matrimonium*, Benzinger, Zürich 1973.; DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ, *Gemeinsame Feier der kirchlichen Trauung. Ordnung der kirchlichen Trauung für konfessionsverschiedene Paare unter Beteiligung der zur Trauung Berechtigten beider Kirchen*, Pustet, Regensburg 1995.

kvenim saborima³ čiji su dokumenti postajali polazišta za kasniju regulativu i pastoralno ponašanje. Isto tako, u novije vrijeme crkveni dokumenti, nastali nakon Drugoga vatikanskog sabora,⁴ koji na zakonskoj i pastoralnoj razini reguliraju pitanje mješovitih ženidaba, nalaze se na liniji teologije i odredaba saborskoga dekreta o istočnim crkvama *Orientalium Ecclesiarum*, dekreta o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*, te deklaracije *Dignitatis humanae* o vjerskoj slobodi. Od svih njih svakako na prvome mjestu treba spomenuti *Zakonik kanonskoga prava* iz 1983. godine, posebice njegove kann. 1124-1129. Među izvorima tih propisa⁵ posebno mjesto zauzimaju dokument Pavla VI. „Motu proprio Matrimonia mixta“⁶ od 31. ožujka 1970., koji se pojavio kao posljedica rasprava na prvoj redovitoj općoj skupštini biskupske sinode (29. rujna – 29. listopada 1967.), te neka autentična tumačenja Papinskoga povjerenstva za tumačenja dokumenata Drugoga vatikanskog sabora.⁷ Osim toga, nikako se ne mogu zaobići još neka očitovanja središnjega crkvenog učiteljstva čija je misao ugrađena u kanonske propise i pastoralno djelovanje. Tako je, neposredno nakon završetka Sabora, Kongregacija za nauk vjere 18. ožujka 1966. objavila „Instrukciju Matrimonii Sacramentum“⁸ a Kongregacija za istočne crkve 22. veljače 1967. „Instrukciju Crescens matrimoniorum“.⁹

3 Usp. Piero BARBERI - Dionigi TETTAMANZI, *Matrimonio e famiglia nel magistero della Chiesa. I documenti dal concilio di Firenze a Giovanni Paolo II.*, Massimo, Milano 1986.

4 Usp. PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA (a cura di), *Enchiridion della famiglia. Documenti magisteriali e pastorali su famiglia e vita 1965-2004*, Edizioni Dehoniane (dalje: EDB), Bologna 2004.

5 Usp. *Zakonik kanonskoga prava s izvorima*, Glas koncila, Zagreb 1996., 548.-550.

6 Usp. PAVAO VI., „Matrimonia mixta“, *Acta Apostolicae Sedis* (dalje: AAS) 62/1970., 257.-263.; *Communicationes* 2/1970., 9.-14.; *Enchiridion Vaticanum*, III., EDB, Bologna 1982., 1440.-1453. Hrvatski prijevod *O mješovitim ženidbama – De matrimoniis mixtis*, Dokumenti 29, Kršćanska sadašnjost (dalje: KS) Zagreb s. a. – Normativni dio ovoga dokumenta, s crkveno-povijesnim opisom tematike mješovitih ženidaba, protumačio je Velimir BLAŽEVIĆ, *Mješovite ženidbe u pravu Katoličke crkve*, KS, Zagreb 1975.

7 Usp. PAPINSKO POVJERENSTVO ZA TUMAČENJE DOKUMENATA II. VATIKANSKOGA SABORA, „Responsa ad proposita dubia“, br. I., *Enchiridion Vaticanum*, S1, EDB, Bologna 1990., 438.-441., od 11. veljače 1972.; „De dispensatione a forma canonica in matrimoniis mixtis“, *Enchiridion Vaticanum*, S1, 678.-679., od 9. travnja 1979. (tema u oba slučaja je dispensa od kanonske forme); DRŽAVNO TAJNIŠTVO, *Litterae* od 15. travnja 1970. (neke važne preporuke za primjenu *Matrimonia mixta*). Usp. Xaverius OCHOA, *Leges Ecclesiae*, IV., Institutum iuridicum clarentianum, Roma 1987.

8 Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, „Matrimonii Sacramentum de matrimoniis mixtis“, AAS 58/1966., 235.-239.; *Enchiridion Vaticanum*, II., EDB, Bologna 1981., 630.-639.

9 Usp. KONGREGACIJA ZA ISTOČNE CRKVE, „Crescens matrimoniorum de matrimoniis mixtis

Nešto kasnije (21. studenoga 1981.) Ivan Pavao II. objavljuje „Apostolsku pobudnicu Familiaris consortio“¹⁰ koja se, također, bavi pitanjem mješovitih ženidaba. A na Papinu misao kako je poželjno da se biskupske konferencije pobrinu te se izda „Direktorij za pastoral obitelji“ (Familiaris consortio, br. 66), reagirale su i Hrvatska biskupska konferencija¹¹ i Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine¹² izdavanjem, svaka za svoje područje, dokumenta upravo s tim nazivom koji nije zaboravio ni mješovite ženidbe.

Osim toga, s obzirom da su mješovite ženidbe vrlo česta pojava u našim krajevima, bilo je potrebno da pastoralni djelatnici dobiju upute i na lokalnoj razini crkvenoga života. Stoga je Biskupska konferencija BiH, na čijem području mješovite ženidbe nisu rijetke, za svoje područje 14. srpnja 1999. proglasila „Pastoralne upute o brakovima među kršćanima različitih vjeroispovijesti“¹³ koje su, ustvari, prilagođene odredbe BKJ iz 1984. godine.¹⁴

2. Mješovite ženidbe u kanonskom pravu i pastoralu

Mješovite ženidbe su, kao posebno i vrlo složeno pitanje, Crkvu uvijek zanimale. Tako su, osim s pravnoga gledišta, promatrane i proučavane i pod drugim različitim vidovima: dogmatskim, moralnim, pastoralnim, socijalnim, psihološkim itd. No, budući da ovdje nije moguće zahvatiti i predstaviti svu iznijansiranoost i složenost ovoga pitanja, zadržat ćemo se samo na nekim vidovima crkveno-pravne i pastoralne naravi.

inter catholicos et orientales baptizatos acatholicos““, AAS 59/1967., 165.-166.; *Enchiridion Vaticanum*, II., 820.-823.

10 Usp. IVAN PAVAO II., „Familiaris consortio“, AAS 73/1981., 81.-191.; *Enchiridion Vaticanum*, VII., EDB, Bologna 1983., 1388.-1603. Hrvatski prijevod *Obiteljska zajednica – Familiaris consortio*, Dokumenti 64, KS, Zagreb 1997.

11 Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj*, KS, Zagreb 2002.

12 Usp. BISKUPSKA KONFERENCIJA BiH, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Bosni i Hercegovini*, BK BiH, Sarajevo 2005.

13 Usp. *Vrhbosna 3/1999.*, 331.-336.. – Pri sklapanju mješovitih ženidaba predviđeno je i popunjavanje sljedećih formulara: izjave i obećanja katoličke stranke, molba za dopuštenje *mixta religio*, te molba za oprost od *disparitas cultus*.

14 Usp. *Službene vijesti*, 1/1984., 7.-14; 1/1985., 7. – Nisam pronašao potvrdu da je i Hrvatska biskupska konferencija za svoje područje proglasila „Pastoralne upute o brakovima među kršćanima različitih vjeroispovijesti“, no, ako i nije, treba smatrati da su one na snazi još od 1984. godine.

2.1. Zabrana mješovitih ženidaba

Temeljno gledište crkvenoga zakona o mješovitim ženidbama među krštenim osobama, od kojih jedna nije katoličke vjere nego pripada nekoj drugoj kršćanskoj Crkvi ili crkvenoj zajednici, izraženo je u kan. 1124 koji glasi: „Ženidba između dviju krštenih osoba od kojih je jedna krštena u Katoličkoj crkvi ili je u nju primljena poslije krštenja i koja nije od nje formalnim činom otpala, a druga pripada Crkvi ili crkvenoj zajednici koja nema potpunoga zajedništva s Katoličkom crkvom, zabranjena je bez izričite dozvole mjerodavne vlasti.“

S druge strane, glede ženidaba između vjernika katoličke vjere i osobe koja uopće nije krštena kan. 1086, § 1 određuje: „Nije valjana ženidba između dviju osoba od kojih je jedna krštena u Katoličkoj crkvi ili je u nju primljena i nije formalnim činom od nje otpala, a druga je nekrštena.“

Prema tome, crkveni zakon bitno razlikuje ove dvije vrste ženidbenih smetnja, tako da je u slučaju *mixta religio* ženidba samo zakonski zabranjena, dok je ona u slučaju *disparitas cultus* čak nevaljana. No, budući da je pravo na ženidbu prirodno pravo i budući da zabrana mješovite ženidbe nije božanskoga prava, u Katoličkoj je crkvi moguće dobiti oprost i od jedne i od druge smetnje. Taj oprost i u jednom i drugom slučaju daje nadležni mjesni ordinarij ako stranke ispune predviđene uvjete i na način kako to određuju kann. 1125 i 1126.

Katolička strana mora izjaviti da je spremna otkloniti pogibelji otpada od vjere i dati obećanje da će učiniti sve što je u njezinoj moći kako bi sva djeca bila krštena i odgojena u Katoličkoj crkvi.

Druga strana mora biti obaviještena o obećanjima koja je dala katolička strana kako bi bila svjesna obećanja i obveza svoga katoličkoga partnera.

Obje strane trebaju biti poučene o svrhama i bitnim svojstvima ženidbe koje ni jedna ni druga strana ne smiju isključiti.

2.2. Pastoralna briga za mješovite brakove

Iz već navedenoga jasno je da Katolička crkva odvraća svoje vjernike od mješovitih ženidaba ali, ako zaručnici ispune određene uvjete, odobrava njihovo sklapanje. I upravo jer dopušta njihovo sklapanje, takve ženidbe smatra valja-

nim i posvećuje im pastoralnu brigu. U tome smislu zanimljivo je podsjetiti da papa Ivan Pavao II. u svojoj pobudnici *Familiaris consortio* pitanje mješovitih ženidaba, preporučujući ih dušobrižničkoj skrbi, smješta u poglavlje kojemu daje naslov „Obiteljski pastoral u teškim slučajevima“¹⁵. Drugim riječima, za razliku od kanonskoga prava, koje svojim nazivljem samo konstatira postojanje mješovitih ženidaba i razliku među njima, te regulira njihovo sklapanje, doktrinarno-pastoralni crkveni spisi najviše razine iznose i kvalificirajući stav prema njima smatrajući ih *casus difficilis* (= težak slučaj). Ta činjenica, kao i sve veći broj mješovitih ženidaba, kako između katolika i drugih kršćana tako između katolika i nekršćana, prema istim crkvenim dokumentima, traži osobitu pastoralnu pažnju u skladu sa smjernicama Svete Stolice i dokumentima koje izrađuju biskupske konferencije.

Katekizam Katoličke crkve kaže da svaka mješovita ženidba „traži osobitu pozornost i supružnika i dušobrižnika“, a ženidba s različitošću vjere „iziskuje još veću opreznost“. U svezi s tim tamo se pojašnjava ovako: „Različita vjeroispovijest supružnika ne predstavlja nesavladivu zapreku za ženidbu, ukoliko im uspije povezati što je svako od njih primilo u vlastitoj zajednici, i jedno od drugoga naučiti na koji način svako od njih živi svoju vjernost Kristu. Ali, ipak, ne treba omalovažiti teškoće mješovitih ženidaba. One proizlaze iz činjenice da podjela među kršćanima još nije prevladana. Supruzi se izlažu opasnosti da drama kršćanske nesloge odjekne i unutar njihova doma. Različitost vjere može te teškoće samo povećati. Vjerska razmimoilaženja, drugačije poimanje ženidbe i drugačije religijsko mišljenje i osjećaj mogu biti izvorom bračnih napetosti, osobito glede odgoja djece. Tada se može javiti i napast: vjerska ravnodušnost.“¹⁶

2.3. Stav naših biskupskih konferencija

Budući da je zadaća svake biskupske konferencije biti vjerna sadržaju dokumenata središnjega crkvenog učiteljstva i zakonodavstva, te za svoje prilike prilagoditi, pa ako treba i dopuniti, dokumente Svete Stolice, ovdje ćemo se zadržati na prikazu „Pastoralnih uputa o brakovima među kršćanima različitih vjeroispovijesti“ naših biskupa.

¹⁵ Usp. IVAN PAVAO II., *Familiaris consortio*, Dokumenti 64, KS, Zagreb 1997., 106.-109.

¹⁶ *Katekizam Katoličke crkve*, Hrvatska biskupska konferencija, Zagreb 1994., 421.

Biskupi prije svega podsjećaju kako živimo u vremenu u kojemu su gotovo posvuda izmiješani ljudi različitih nazora, uvjerenja i vjera. Tome uvelike doprinosi moderno preseljavanje ljudi, moderna prometna sredstva koja omogućuju putovanja, te sredstva društvenoga priopćavanja koja na svoj način smanjuju udaljenosti među ljudima. No, tim vanjskim promjenama, pridružuju se promjene u načinu mišljenja i osjećanja, naglašavanje čovjekove osobnosti i slobode, poštivanje njegove savjesti i uvjerenja, te činjenica da vjersko uvjerenje sve manje utječe na životne odluke i izbore.

Pozivajući se na *Matrimonia mixta* pape Pavla VI., biskupi kažu kako mješovite ženidbe, osim ako se izuzmu neki pojedinačni slučajevi, ne koriste nastojanjima oko ponovne uspostave jedinstva među kršćanima. „Naime, vrlo mnoge su poteškoće pomiješane s mješovitom ženidbom, ukoliko ona unosi neku podijeljenost u živu stanicu Crkve, kako se kršćanska obitelj s pravom naziva, te se zbog razlika u vjerskom životu otežava vjerno ispunjavanje evanđeoskih zapovijedi, naročito s obzirom na sudjelovanje u crkvenom kultu i na odgoj djece.“¹⁷

Dostojanstvo braka među kršćanima je sakramentalno. To Kristovo otajstvo ostvareno je, također, u mješovitom braku između dvoje kršćana. Istina, iako su različiti stupnjevi jedinstva među crkvama i drugim kršćanskim zajednicama, to jedinstvo je ipak stvarno, iako nije potpuno. Stoga taj već postojeći stupanj jedinstva među njima može „omogućiti potrebno duhovno jedinstvo u kršćanskoj obitelji mješovitog braka i dati temelj kršćanskom odgoju“ djece koja se rađaju u takvoj obitelji. Moguće je, čak, usprkos vjerskim razlikama među bračnim drugovima, i zajedničko sudjelovanje na bogoštovnim činima kako to predviđaju pravila crkvenoga života.

Međutim, usprkos ponekada visokom stupnju jedinstva i unatoč česte dobre volje, u mješovitim obiteljima svakodnevno se osjeća podijeljenost Crkve, a nerijetko i razlika u nauku što često ima negativne posljedice u psihološkom i vjerničkom životu osoba koje žive u takvu braku. Zato, vele biskupi: „Zbog ovih razloga Crkva, svjesna svojih odgovornosti, odvraća od sklapanja mješovitih ženidaba jer žarko želi da katolici u ženidbi mogu naći savršen duhovni sklad i puno zajedništvo života. No, budući da čovjek ima prirodno pravo na sklapanje braka i rađanje djece, Crkva svojim zakonima, koji jasno pokazuju njezinu pastoralnu skrb, nastoji tako urediti ovo pitanje da se s jedne strane

¹⁷ *Vrhbosna* 3/1999., 331.

osiguraju propisi božanskog prava, a s druge da bude zajamčeno spomenuto pravo na sklapanje ženidbe.“¹⁸

Osim što od dušobrižnika traži da, tijekom pripreve na brak, posvete posebnu brigu parovima koji se spremaju sklopiti mješovitu ženidbu, Crkva prihvaća mogućnost da u toj pripravi izravno sudjeluju i inovjerni vjerski službenici jer, osim same pripreve zaručnika, pripreva mješovitih ženidaba može omogućiti i predstavnicima crkava međusobno susretanje te time stvarati ekumensko ozračje. A što se tiče vjernika koji su odlučili sklopiti mješovitu ženidbu, oni su dužni pravovremeno se obratiti svome dušobrižniku koji mora pomoći da se sve uredi za valjan brak. Njegova je dužnost poučiti ih, posebice nekato-ličku stranu o obvezama katoličkoga vjernika koji stupa u mješovitu ženidbu. To vrijedi naročito za odgoj djece jer je to dužnost koja obvezuje savjest bračnih drugova. Ujedno, u kasnijem zajedničkom životu, upravo kod ispu- njanja te dužnosti često nastaju teškoće. No, u svakom slučaju katolička strana ima svoje obveze ostajanja u vlastitoj vjeri i odgajanja djece u njoj, o čemu je već bilo govora.

Međutim, među supružnicima u braku u kojemu je jedna strana nekrštena, postoji manja zajednička vjerska osnova negoli u mješovitom braku u koje- mu su oba partnera kršteni. No, ako je sklopljena nakon prethodno dobivena oprosta od zapreke „razlike vjere“, i takva ženidba je valjana i ima svoje do- stojanstvo i nerazrješivost. Ali, zbog manje zajedničke vjerske osnove, razlike i poteškoće u takvoj obitelji su veće. Zato Crkva snažnije odvrća vjernike od takvih ženidaba, ali s ljubavlju pomaže onima koji su se po savjesti odlučili za takav brak. I, naravno, kao i u slučaju „mješovite vjere“, katolička strana je dužna u ovakvu braku ustrajati u svojoj vjeri, živjeti bračni i obiteljski život prema katoličkim načelima, s ljubavlju pomagati bračnoga druga i odgajati djecu u katoličkom duhu.

2.4. Priprave za mješovitu ženidbu

Biskupi pozivaju dušobrižnike da ozbiljno pripravljaju vjernike koji su se od- lučili na sklapanje mješovite ženidbe. Pozivaju da se u daljnjoj pripravi za brak na različitim tečajevima i u vjeronaučnim skupinama treba govoriti o mješovitih brakovima, naročito u sredinama gdje se živi izmiješano, ali sve u

¹⁸ *Vrhbosna* 3/1999., 332

duhu ekumenskih načela. Mlade treba poučiti kako postoji stvarna opasnost za njihovu vjeru i za spasenje te za njihovu buduću djecu ako se vjenčaju s nekim tko ne pripada njihovoj vjeri. Treba im govoriti s poštovanjem o dostojanstvu kršćanskoga braka i javno prikazivati obveze katoličke strane, ali i poteškoće koje mogu nastati u mješovitom braku te ih upoznati s razlozima zašto Crkva odvraća od mješovitih ženidaba.

S druge strane, u neposrednoj pripravi, dušobrižnik treba svesrdno pomoći zaručnicima koji su se odlučili na sklapanje mješovite ženidbe, da brak bude ne samo valjano sklopljen nego i sretan i plodan u svakome smislu. On tako treba postupati čak i onda kad ženidba neće biti sklopljena u Katoličkoj crkvi, pa čak i ako zaručnici neće moći dati sva obećanja koja traži Crkva.

Na neposrednu pripravu zaručnici, ako je ikako moguće, trebaju dolaziti zajedno, kako bi nekatolička strana što više upoznala katoličko shvaćanje i sakramentalnu veličinu ženidbe, no pri tome se katolički dušobrižnik mora čuvati svakog, pa i prividnog oblika prozelitizma.

Katoličkom vjerniku treba pomoći da upozna zajedničke kršćanske vrednote koje dijeli s Crkvom svoga partnera, da upozna barem osnove vjere svoga bračnoga druga, mogućnost zajedničke molitve, slušanja Riječi Božje i neke mogućnosti sudjelovanja u bogoslužju kako bi se omogućio rast obiteljskoga zajedništva.

U pripravi mogu sudjelovati svećenici obiju crkava. Dapače, katoličkom svećeniku je, kao što je već rečeno, dopušteno čak pozvati nekatoličkoga dušobrižnika da sudjeluje u pouci kako bi sa svoje strane i on pomogao. Isto tako, ako bude pozvan, Crkva katoličkom svećeniku dopušta sudjelovati u pripravi kod predstavnika druge Crkve ako taj posebno priprema svoga vjernika na brak.

U svakom slučaju, svećenik je dužan poučiti svoga vjernika u svemu što Crkva traži, a vjernik je dužan obećati da će ostati vjeran Crkvi i da će učiniti sve što je u njegovoj moći da djecu krsti i odgoji u katoličkoj vjeri, a, prema propisu kan. 1126, zadaća je biskupske konferencije utvrditi oblik na koji će se davati ova obećanja što je već davno učinjeno pripremom prikladnih formula. Uz to, na našem području se od nekatoličke strane ne traži nikakva formalna izjava, ali se nekatoličku stranku mora upoznati o obećanjima koja daje katolička strana.

Ni u jednom slučaju katolik ne može sklopiti valjan brak koji ne bi imao bitna svojstva kršćanskoga braka. Stoga „obje strane treba da se pouče o svrhama i bitnim svojstvima ženidbe, koje ni jedna ni druga strana ne smije isključiti“ (kan. 1125, t. 3). A kao što je poznato, bitna svojstva kršćanske ženidbe su jednost i nerazrješivost (kan. 1056) dok su njezine svrhe dobro supružnika te rađanje i odgoj potomstva (kan. 1055, § 1). To je vrlo važno jer ni ukrjepljenje u korijenu nevaljano sklopljene mješovite ženidbe nije moguće izvršiti bez prihvaćanja bitnih svojstava i svrha.

Sastavljajući zapisnik za vjenčanje („Postupak za ženidbu“), dušobrižnik za obje strane treba imati dokumente koji potvrđuju primljeni sakrament krštenja i slobodno stanje. A ako nekatolik nema neki od tih dokumenata, treba postupiti na jednak način kao kad neki katolik nema takve dokumente, tj. pribaviti izjave barem dvojice autentičnih svjedoka. Nakon toga se oglašavanje ovih ženidaba vrši na uobičajen način, ali se vjera supružnika u oglasima ne spominje.

Katolički svećenik dužan je svome vjerniku izdati dokumente kad ih on traži te, ako ikako može, treba mu pomoći kako bi sklopio valjan kršćanski brak. No, prije vjenčanja katolik mora od biskupa dobiti oprost od zabrane mješovite vjere, odnosno dopuštenje za sklapanje braka. To dopuštenje u ime zaručnika traži dušobrižnik koji pri tome mora navesti istinite i ozbiljne razloge. Ujedno, mora biskupa obavijestiti da je katolička strana poučena u svojim dužnostima, da je iskreno obećala da će te dužnosti ispuniti i da je nekatolička strana o svemu tome obaviještena.

Priprava na brak koji osoba katoličke vjere želi sklopiti s nekršćaninom vrši se na sličan način, te treba sve primijeniti kao i u slučaju *mixta religio*. No, oprost od zapreke *disparitas cultus* (različita vjera) potreban je za valjanost ženidbe (kan. 1086), a ne samo za dopuštenost kao u slučaju ženidbe između dvoje krštenih od kojih jedno nije katolik.

2.5. Vjenčanje

Mješoviti brakovi između dviju krštenih osoba od kojih jedna nije katolik sklapaju se vjenčanjem u crkvi prema kanonskom obliku i propisanom obredu u novom obredniku za vjenčanje bez mise. Mjesni ordinarij može dopustiti da se takvo vjenčanje obavi i pod misom, ali da bi se takvo dopuštenje dobilo, potrebno je da i nekatolička strana bude suglasna. Za vrijeme te mise, prema

pravilima koja uređuju pitanje *comunicatio in sacris* (kan. 844, §§ 3-4),¹⁹ nekatoličkoga partnera, ako je kršćanin, može se pripustiti i pričesti uz uvjet da je pravo raspoložen, da to svojevoljno traži i ako očituje katoličku vjeru u Kristovu prisutnost u euharistiji.²⁰ No, kad su u pitanju članovi istočnih kršćanskih crkava, a naročito vjernici Pravoslavne crkve, vjera u stvarnu Kristovu prisutnost se pretpostavlja, osim ako je za neku konkretnu osobu jasno da nije tako.

Vjenčanje ženidbe s nekršćaninom vrši se, također, u crkvi ili nekoj drugoj prikladnoj prostoriji prema posebnom obredu, ali bez mise.²¹ Međutim, pričest se nikada ne podjeljuje onome tko nije kršćanin.

2.6. Pastoralna briga za mješovite obitelji

U nastavku svoje upute biskupi naglašavaju da je dušobrižnik dužan i nakon vjenčanja održavati vezu s mješovitim obiteljima u svojoj župi kako bi im pomogao da kršćanski žive i djecu ispravno odgajaju, te da katolička strana održi vjernost svojoj Crkvi. Svećenik sve to radi i ispunjava svoje dužnosti tako da uvijek poštuje drugu vjeru, te pomaže da i nekatolički drug živi od istine i milosti koju dobiva u svojoj Crkvi. Za zdravo ozračje u mješovitoj obitelji osobito je važno zajedničko sudjelovanje u vjerskome životu, pri čemu se pitanje zajedničkoga sudjelovanja u bogoslužju i posebice primanja euharistije, ravna prema crkvenim pravilima.

Ako su djeca krštena i odgojena u Katoličkoj crkvi, svećenikova je briga da budu i poučena u katoličkoj vjeri, a „ako su djeca krštena u nekatoličkoj vjeroispovijesti, zato što katolik nije mogao ispuniti svoje obećanje, neka dušobrižnik katoličkog vjernika potpomaže da i u tim prilikama ustraje u Katoličkoj crkvi, ostane svjedokom njezinih duhovnih vrjednota i da ih na prikladan način posreduje svojoj obitelji“.²²

Međutim, ako je neka mješovita ženidba sklopljena na nevaljan način, dušobrižnik će se pobrinuti, ako je ikako moguće, da se postigne valjanost toga braka.

¹⁹ Usp. također PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, *Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, IKA, Zagreb 1994.

²⁰ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Red slavljenja ženidbe*, KS, Zagreb 1997., 14.-15., 19.-65.

²¹ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Red slavljenja ženidbe*, 15, 66.-75.

²² *Vrhbosna* 3/1999., 335.-336.

Tako će se savjest katoličkoga vjernika rasteretiti i omogućiti mu se pristup sakramentalnoj milosti koja će postati izvor novih snaga za kršćanski život, pravu obiteljsku sreću i spasenje. U takvu slučaju dijecezanski biskup može podijeliti i ozdravljenje u korijenu za mješoviti brak (*sanatio in radice*) ako su, kao i u drugim nevaljano sklopljenim ženidbama, ispunjeni svi potrebni uvjeti koje traže kann. 1161-1165. A budući da je dušobrižnik prije svega službenik Crkve, u sumnjivim slučajevima (naročito kad se radi o civilno ili crkveno rastavljenim nekatolicima), on neće postupati na svoju ruku nego će se obratiti nadležnom biskupskom ordinarijatu koji će mu u tim pitanjima pružiti potrebnu pomoć.

Podsjećajući na obvezu izgradnje Kraljevstva Božjega na zemlji i širenja ljubavi među ljudima, na kraju svoga dokumenta, biskupi vele da Katolička crkva „želi istinski i na području mješovitih ženidaba promicati mir i jedinstvo među svim kršćanima i svim ljudima dobre volje te svima pomagati da bi lakše mogli ispravno živjeti i postići spasenje. Time ispunjava volju svoga božanskog Utemeljitelja i širi Božju slavu“.²³

3. Mješovita ženidba u pravoslavlju i islamu

Problematika mješovitih ženidaba ne može se promatrati samo iz kuta katoličkoga ženidbenoga prava i dušobrižničkih nastojanja Katoličke crkve. To prije svega zato što sama mješovita ženidba kao takva uključuje ne samo osobu druge vjere, nego, posredstvom te inovjerne osobe koja je sklopila ženidbu s katoličkom strankom, i Crkvu, odnosno vjersku zajednicu, kojoj ta osoba pripada. U našim krajevima sve to vrlo vidljivo dolazi do izražaja i zato što posvuda u naseljima žive izmiješani sljedbenici različitih vjera koji međusobno sklapaju mješovite ženidbe. To konkretno znači da bi ovaj pokušaj prikaza bio vrlo nepotpun ako se ne bi barem malo zavirilo u pravoslavno i islamsko zakonodavstvo koje uređuje ovu tematiku.

3.1. Pravoslavno ženidbeno pravo

Ženidbeno pravo Srpske pravoslavne crkve poznaje bračne smetnje među kojima razlikuje uklonjive i neuklonjive. Među neuklonjivim smetnjama nala-

²³ *Vrhbosna* 3/1999., 336.

zi se i „razlika vere“²⁴ (*disparitas cultus*), što znači da pravoslavac ni u kojem slučaju ne može sklopiti valjanu ženidbu s nekrštenom osobom, dok smetnja „razlika veroispovesti“ (*mixta religio*) pripada među one uklonjive.²⁵ Naime, u pravoslavlju je svaki oblik mješovite ženidbe dugo bio zabranjen, a to pravilo oslanjalo se na neke odredbe starih sabora i carskih zakona. Tako je npr. najstarija odluka, koja zabranjuje ženidbu kršćana i nekršćana uopće, nastala na pokrajinskom saboru u Arlesu (južna Francuska) 314. godine, dok je Laodicejski sabor 343. godine prvi zabranio ženidbu između kršćana i heretika. U SPC-u je zabranu *mixta religio* ozakonio Dušanov zakonik (čl. 9) koji glasi: „Ako se nađe jeretik koji bi se oženio pravoslavnom, može se, ako pristane, krstiti u pravoslavlje; ako li se ne bi pokrstio, da mu se uzmu žena i deca i da im se da deo od kuće, a on da se protera.“²⁶ To znači da je mješovita ženidba i u drugom slučaju (*mixta religio*) načelno bila zabranjena, ali ju Pravoslavna crkva, „snishodeći slabostima svojih vernih“, uz ispunjavanje određenih uvjeta, u najnovije vrijeme dopušta.²⁷

Glede tih uvjeta, kad su u pitanju mješovite ženidbe, § 115 Bračnih pravila Srpske pravoslavne crkve određuje:

Brak između pravoslavnog lica i lica druge veroispovesti može se sklopiti samo pod ovim uslovima:

- lice druge veroispovesti mora pre stupanja u brak potpisati pismenu izjavu pred nadležnim parohom pravoslavnog lica, u prisutnosti dva svedoka, da neće svog budućeg bračnog druga pravoslavne vere odvrćati od pravoslavnog ispovedanje vere, ni pokušavati da ga ma kojim načinom navede da pređe u drugu veru; da neće smetati pravoslavnom licu u vršenju njegovih dužnosti i čuvanju pravoslavnih obreda i običaja;

²⁴ Usp. SVETI ARHIJEREJSKI SINOD, *Bračna pravila Srpske pravoslavne crkve*, Beograd² 1994., § 12. – *Bračna pravila Srpske pravoslavne crkve* otisnuta su, također, kod Dimše PERIĆA, *Zakonodavstvo Srpske pravoslavne crkve od stvaranja Jugoslavije do novijeg vremena. Prilog proučavanju odnosa Crkve i države*, Srpska pravoslavna eparhija kanadska, Toronto 1995., 196.-248. – Usp., također, Jovan MEJENDORF, „Brak u svetlosti pravoslavne teologije“, *Teološki pogledi* 3/1974., 153.-207.

²⁵ Usp. SVETI ARHIJEREJSKI SINOD, *Bračna pravila Srpske pravoslavne crkve*, § 13.

²⁶ Usp. Branko CISARŽ, *Crkveno pravo, II. Bračno pravo i crkvenosudski postupak Srpske pravoslavne crkve*, Sveti arhijerejski sinod SPC-a, Beograd 1973., 90.-91.

²⁷ Usp. Isto, 184

- lice druge veroispovesti mora se pred nadležnim parohom i dva svedoka, pismenom izjavom, naročito obezavati da će svoju decu iz toga braka krštavati i vaspitavati u pravoslavnoj veri;
- pravoslavno lice, koje želi stupiti u brak s licem druge veroispovesti, ima pred nadležnim parohom svečano obećati da će stalno, lepim načinom, nastojati da svoga budućeg druga privoli pravoslavnoj veri.
- Brak pravoslavnog lica sa licem druge veroispovesti mora se sklopiti u pravoslavnom hramu, od pravoslavnog sveštenika i po pravoslavnom obredu.
- Izjavu pravoslavnog lica, označenu u tačkama prvoj i drugoj ovoga paragrafa, potpisuju i prisutni svedoci pred nadležnim parohom.

Nadležni pravoslavni svećenik neće obaviti vjenčanje ako se savjesno ne uvjeri da nepravoslavni partner pruža dovoljno jamstva da će ispuniti gornje obveze.²⁸ No, prije vjenčanja pravoslavni svećenik će izvijestiti nadležnoga pravoslavnoga biskupa i tražiti od njega razrješenje i blagoslov, pa tek nakon dobivena razrješenja i blagoslova obaviti vjenčanje (§ 117). Pri tome on mora voditi računa da bivši pravoslavni vjernik ne može sklopiti ženidbu ako je njegova prethodna ženidba bila razvedena zbog njegova otpada od pravoslavne vjere (§ 107 i 116).

Poslije vjenčanja nadležni pravoslavni župnik mora voditi naročitu brigu o vjerskom i moralnom vladanju bračnih drugova iz mješovite ženidbe i brinuti se da se preuzete obveze ispunjavaju te poduzeti mjere ako primijeti da se te obveze izigravaju, pa čak pokrenuti i postupak za utvrđivanje krivice (§ 118), a djeca iz takva braka, sklopljenog u Pravoslavnoj crkvi, mogu se krstiti samo u pravoslavnoj vjeri (§ 120).

Isto tako, ako je jedan bračni partner pravoslavne vjere a brak sklopljen u nekoj drugoj Crkvi, djeca se također moraju krstiti u pravoslavnoj vjeri, a „protivan ugovor roditelja o krštenju dece nema nikakve važnosti za pravoslavnu Crkvu“ (§ 121).

Ako je i samo jedan bračni partner pravoslavne vjere, za pitanje valjanosti, poništenja ili razvoda toga braka nadležni su isključivo pravoslavni crkveni sudovi, a odluke tih vlasti mjerodavne su za oba bračna partnera.

Mješovita ženidba, u skladu s propisima kanonskoga prava SPC-a, načelno može biti sklopljena i u nekoj drugoj kršćanskoj zajednici. Međutim: „Ako je

²⁸ Usp. Isto, 184.-187

mešoviti brak, u kojem je jedno lice pravoslavno, sklopljen od predstavnika druge veroispovesti, a drugo lice neće da pređe u pravoslavnu veru, ima se takav mešoviti brak, po traženju pravoslavnog bračnog lica, njegova zastupnika po zakonu ili po službenoj dužnosti, poništiti zbog bračne smetnje iz § 13 t. 8“ (§ 123, st. 1). A ta smetnja je, samo da podsjetimo, upravo *mixta religio*. Odnosno, u pretpostavci npr. da je neka mješovita ženidba između katoličke i pravoslavne osobe sklopljena u Katoličkoj crkvi, pa nakon toga katolička stranka neće da pređe na pravoslavlje, samim time ona pruža kanonski razlog svome pravoslavnom partneru da pred nadležnim crkvenim sudom SPC-a njihova ženidba bude poništena, uz napomenu da bi takva odluka vrijedila samo za pravoslavnu stranku.

No, ako nepravoslavna osoba, čiji je brak poništen zbog razloga koji predviđa upravo spomenuti propis (§ 123, st. 1), kasnije pređe na pravoslavnu vjeru i sporazumno sa svojim bračnim drugom odluči ponovno uspostaviti bračnu vezu, „izvršiće se među ovim licima novo sklapanje braka“ po općim propisima za sklapanje ženidbe u Pravoslavnoj crkvi (§ 123, st. 2).²⁹

I na kraju, postoje slučajevi da netko, tko je već kršćanin, pređe na pravoslavlje nakon što je već bio sklopio kršćansku ženidbu u svojoj Crkvi, ali se nakon toga na civilnom sudu razveo. Tako razvedena osoba prelaskom na pravoslavlje „na osnovu same presude građanskog suda o razvodu njihovog ranijeg verskog obreda“, odlukom Svetog arhijerejskog sinoda iz 1946. godine, stječe pravo na drugi tj. pravoslavni brak, a da crkveni sud SPC-a ne vodi nikakav postupak glede prve ženidbe (§ 124).³⁰ Međutim, ako netko tko uopće nije kršćanin, a u nekršćanstvu je sklopio ženidbu i u njoj živi, pređe na pravoslavlje, takav brak ostaje na snazi u nadi spasenja bračnoga druga koji je ostao nekršćanin. No, ako bračni partner, koji je ostao u nekršćanstvu, ne želi dalje živjeti sa svojim dosadašnjim bračnim drugom koji je postao pravoslavac ili mu smeta u vršenju njegovih kršćanskih dužnosti, tada nadležni pravoslavni sud, na zahtjev obraćenoga pravoslavca, može takav brak raskinuti i pokrštenoj osobi dopustiti stupanje u novu ženidbu s tim da takva odluka vrijedi samo za pokrštenu pravoslavnu osobu (§ 125).³¹

²⁹ Srpsko pravoslavno zakonodavstvo iz malo ranijega vremena glede mješovitih ženidaba koje je prikazao Nikodim MILAŠ, *Pravoslavno crkveno pravo*, Beograd 1926., 683.-685; Sergije TROICKI, *Crkveno pravo*, Beograd 1937.; John MEYENDORFF, *Marriage*, St. Vladimir's Press, New York 1984.

³⁰ Usp. Branko CISARŽ, 187.

³¹ Usp. Isto, 188.-189.

3.2. Islamsko ženidbeno pravo

Šerijatsko ženidbeno pravo je, prema sudu stručnjaka za ovu problematiku,³² najrazvijenija grana šerijatske znanosti, a, kao i u cijelom šerijatskom zakonodavstvu, izvori su mu Kur'an i Sunnet. A za ispravno razumijevanje pitanja mješovitih ženidaba, treba podsjetiti da islamsko ženidbeno pravo poznaje tri vrste bračnih smetnji. Prve su trajne a to su krvno srodstvo, srodstvo po mlijeku i srodstvo po tazbinstvu. Privremena je smetnja brak žene koji traje, odnosno bračnost žene ili ženidbeni vez, dok se uklonjivom smetnjom smatra mješoviti brak. Gledano teoretski, mješovita ženidba mogao bi biti brak muslimana s nemuslimankom, brak nemuslimana s muslimankom te mješoviti brak koji nastaje promjenom vjere jednog od muslimanskih supružnika. No, nikako se ne može ispustiti iz vida da u islamu, osim monogamnoga (jednoženstvo), postoji i poligamni brak koji može postojati ili u obliku sukcesivnoga višeženstva, tj. kad se sklapa nova ženidba nakon prestanka prve, ili u obliku istovremene oženjenosti jednoga muškarca s više žena kada neka od žena može biti i nemuslimanka.

Prije svega, iz svake priče o mješovitom braku u islamu treba isključiti mogućnost udaje muslimanke za pripadnika bilo koje druge vjere jer ni jedna priznata islamska pravna škola, pozivajući se na navod iz Kur'ana (El-Mumtehine, 10), ne dopušta brak između muslimanke i nemuslimana i svi smatraju da je takva ženidba apsolutno zabranjena, te da se ni pod kakvim uvjetima ne može dopustiti.

Razlog zbog kojega je apsolutno zabranjen brak između muslimanke i nemuslimana svodio bi se ukratko na sljedeće. Prvo, kršćani i židovi, koji bi jedini eventualno mogli doći u obzir, ne priznaju Muhameda vjerovjesnikom niti

³² Usp. Ibrahim DŽANANOVIĆ, *Islamski brak. Udžbenik za medrese*, Rijaset Islamske zajednice, Sarajevo 2004., 27.-36; Ferhat ŠETA, *Islamski brak*, Starješinstvo Islamske zajednice BiH, Hrvatske i Slovenije, Sarajevo 1985.; Hammudah ABD AL'ATI, *The Family Structure*, Tripoli 1977.; Mehmed BEGOVIĆ, *Šerijatsko bračno pravo*, Beograd 1936.; Abdulah BUŠATLIĆ, *Porodično i nasljedno pravo muslimana*, Sarajevo 1926.; Ivan PAVLINAC, „Šerijatski bračni propisi“, *Vrhbosna* 5/1940., 113.-119.; Ante KOMADINA, *Il matrimonio musulmano*, Rim 1983. Usp. također *Mješoviti brakovi*, Rijaset islamske zajednice, Sarajevo 1996. gdje su ponovno objavljeni neki stariji članci (Fehim SPAHO, *Mješoviti brakovi*; Mehmed HANDŽIĆ, *Mišljenja islamskih učenjaka koji su bili protiv mješovitih brakova*; Husejn JAHIĆ, *Opasne posljedice mješovitih brakova*, Mehmed-Ali ČERIMOVIC, *Mješoviti brak*, Mehmed-Ali ČERIMOVIC, *Zašto islam ne dozvoljava muslimanki brak s nemuslimanom*) i još neki polemički tekstovi iz novijega vremena na temu mješovitih brakova.

Kur'an Božjom knjigom već autorstvo Kur'ana pripisuju Muhamedu. Iz toga proizlazi drugi razlog koji se sastoji u islamskom stanovištu da muslimanka, koja se vjenča, u budućem životu mora slijediti vjeru svoga muža, njegove običaje, kulturu odijevanja, ishrane itd. Tako bi se sve pretvorilo u vjerski otpad muslimanke što se nikako ne može dopustiti. I treće, djeca se obično odgajaju u vjeri oca, naročito ako je vjenčanje bilo vjersko, a vjersko vjenčanje po obredu bilo koje druge vjere značilo bi da je izvršena apostazija od islama.

Zbog svega toga se svaki govor o mješovitim ženidbama u islamu svodi na moguće sklapanja braka između muslimana i nemuslimanke, odnosno samo kršćanke ili židovke. No, kaže jedan islamski pravnik, i takav brak „je za našu vjersku zajednicu jedno zlo, pa svejedno što su ti mješoviti brakovi po šerijatu dozvoljeni, odnosno, pravije rečeno, trpljeni“.³³ Drugi je, međutim, nešto blažega stava, kad za takvu ženidbu veli „da, iako je to u potrebi dozvoljeno, ipak nije lijepa i poželjna stvar“.³⁴

Mogućnost da se musliman oženi ženom kitabijom (tj. ženom iz religije knjige) oslanja na kur'anski ajet (El-Maide, 5) koji kaže: „I dopuštene su vam čestite vjernice i čestite žene onih kojima je Knjiga dana prije vas, kad im vjenčane poklone njihove dadnete, s namjerom da se njima oženite, a ne da blud činite, niti da ih za prilježnice imate.“ No, kao što je zabranjeno muslimankama da se udaju za mnogobošce, tako je i muslimanu zabranjen brak s politeistkinjom što je propis koji se temelji na ajetu (El-Bekare, 221): „Ne ženite se mnogoboškinjama, sve dok ne postanu vjernice. (...) Ne udajte vaše ženskinje za mnogobošce sve dok ne postanu vjernici.“

U kategoriju politeistkinja pripada i svaka muslimanka koja je izvršila apostaziju, odnosno napustila islam. Brak s takvim osobama je apsolutno ništetan jer je takva osoba, prema islamskom učenju, u moralnom smislu „već mrtva“ za islam pa se s mrtvom osobom ne može sklopiti ženidba.

Kod obreda vjenčanja, kad dvoje muslimana sklapa brak, svjedoci njihova vjenčanja moraju biti, također, muslimani. No, kod sklapanja braka između muslimana i nemuslimanke obred se razlikuje od obreda predviđenoga za ženidbu muslimana i muslimanke po tome što svjedoci vjenčanja ne moraju biti muslimani. No, i u takvu braku, prema islamskom nauku, djeca moraju biti odgajana u vjeri oca, tj. kao muslimani, jer se žena nemuslimanka prilikom vjenčanja odri-

³³ Fehim SPAHO, *Mješoviti brakovi*, 7.

³⁴ Mehmed-Ali ČERIMOVIĆ, *Mješoviti brakovi*, 86.

če prava na odgoj djece u svojoj vjeri. Osim toga, nakon moguće smrti muža, starateljstvo nad djecom preuzima onaj srodnik koji bi ih inače preuzeo kada bi se radilo o braku između supružnika muslimana koji su umrli. Uz to, žena nemuslimanka ne može naslijediti muža, niti obratno, ali može u nasljedstvo dobiti imetak u visini od jedne trećine ako joj muž ima i drugih nasljednika.³⁵

U islamu postoji više razloga rastave braka na šerijatskom sudu, te nekoliko razloga prekida sklopljene ženidbe snagom zakona bez ikakve intervencije suda. Jedan od tih razloga prekida braka je otpad (apostazija) jednog supružnika od islamske vjere. Taj brak sam po sebi, bez ikakve posebne sudske presude, prestaje, a supružnik koji je ostao u islamu zadržava sva prava koja mu inače po islamskim propisima pripadaju. To, posebice, vrijedi u slučaju ako muž napusti islam. Ali ako žena napusti islam, njoj se ostavlja vremena da razmisli o svome činu i da se možda vrati. I ako se zaista vrati u vremenskome roku koji joj je dan, brak se nastavlja. Isto tako, ako neka kršćanka ili židovka, koja je udata za muslimana, za vrijeme braka pređe iz kršćanstva u židovstvo ili obratno, prema šerijatskom zakonu to ne proizvodi nikakve pravne posljedice te se brak nastavlja.

S druge strane, budući da postoji mogućnost da se na islam obrati netko tko je u prethodnoj vjeri bio u braku, predviđene su različite mogućnosti ovisno o tome je li se obratio jedan supružnik ili oboje.

U prvom slučaju, ako dođe do prelaska na islam samo jednoga od supružnika, vrijede sljedeća pravila. Prvo, kad udata kršćanka pređe na islam prije svoga muža, ona je slobodna i može sklopiti novu ženidbu jer muslimanka ne može živjeti u braku s nemuslimanom. Drugo, žena, koja je prešla na islam, ponudit će svome mužu da i on pređe na islam, te, ako i on pređe na islam, njihov brak i dalje vrijedi ukoliko ne postoje neke od smetnja koje predviđa šerijatsko ženidbeno pravo. Treće, ako muž pređe na islam, ponudit će ženi da i ona učini isto. No, ako postoje smetnje koje predviđa šerijatsko pravo, njihova će ženidba biti poništena. Ali, ako žena ne pređe na islam, a drugih smetnja nema, brak se nastavlja jer se musliman može ženiti nemuslimankom i nije potrebno nikakvo novo vjenčanje.

Međutim, moguće je da dvoje nemuslimana, koji su već u braku, istovremeno pređu na islam. U tome slučaju njihov brak i dalje vrijedi ako nema šerijatskih smetnja i nije potrebno nikakvo ponovno vjenčanje.

³⁵ Usp. Ibrahim DŽANANOVIĆ, *Islamski brak*, 33.

I posljednje, u poligamnom islamskom braku, a to je u islamu svaki brak s više od jedne a najviše s četiri žene, neka od žena, također, može biti nemuslimanka no za nju vrijede već spomenuti propisi.

Prema tome, kao ni u katoličanstvu i pravoslavlju, mješovita ženidba ni u islamu nije preporučena. Stoga, sažimajući islamsko učenje o mješovitoj ženidbi, jedan od suvremenih tumača ove tematike kaže: „Brak između muslimana i nemuslimanke, pripadnice jedne od nebeskih objavljenih vjera, može se smatrati dopuštenim u nuždi, ali nikako preporučenim, jer je njegova kategorija (mješovitog braka – između muslimana i nemuslimanke) mekruh – pokuđen.“³⁶

4. Oprost od ženidbenoga oblika i vjenčanje na nekatolički način

4.1. Dobivanje oprosta od kanonskoga oblika

Budući da nije rijetka pojava da u slučaju mješovite ženidbe nekatolički partner zahtijeva vjenčanje na način svoje vjere, ovdje se čini potrebnim napisati, također, nekoliko pojašnjenja glede mogućnosti davanja katoličkoj stranci, koja namjerava sklopiti mješovitu ženidbu, oprosta od propisanoga kanonskog oblika sklapanja ženidbe i, povezano s time, o davanju dozvole za vjenčanje katoličke stranke na nekatolički način, te o obvezi biskupske konferencije da donese odredbe prema kojima će se taj oprost davati što se temelji na propisu kan. 1127 koji glasi:

§ 1. Što se tiče oblika koji se treba primijeniti u mješovitoj ženidbi, neka se obdržavaju propisi kan. 1108; ako, pak, katolička stranka sklapa ženidbu s nekatoličkom strankom istočnoga obreda, kanonski se oblik sklapanja treba obdržavati samo za dopuštenost; za valjanost, pak, traži se sudjelovanje posvećenog službenika, uz obdržavanje ostaloga što po pravu treba obdržavati.

§ 2. Ako obdržavanju kanonskoga oblika stoje na putu velike poteškoće, mjesni ordinarij katoličke stranke ima pravo u pojedinačnim slučajevima dati oprost od njega, posavjetovavši se ipak s ordinarijem mjesta gdje se sklapa ženidba i poštujući za valjanost neki javni oblik sklapanja; biskupska konfe-

³⁶ Ibrahim DŽANANOVIĆ, *Islamski brak*, 32.

rencija treba donijeti odredbe prema kojima će se spomenuti oprost ujednačeno davati.

§ 3. Zabranjuje se, prije ili poslije kanonskoga sklapanja prema odredbi § 1, drugo vjersko sklapanje iste ženidbe radi davanja ili obnavljanja ženidbene privole; isto tako neka ne bude vjerskog sklapanja u kojemu bi katolički i nekatolički služitelj istodobno, obavljajući svaki svoj obred, tražili privolu stranaka.

Neki crkveni pravници, koji pišu na hrvatskome jeziku, ne spominju postojanje nikakvih odredaba naših biskupskih konferencija u ovoj materiji, već samo obvezu tih istih biskupskih konferencija da takve odredbe donesu.³⁷ Drugi izričito tvrde da „naša BK u svezi s tim pitanjem nije donijela svoje odredbe“³⁸, dok treći znaju da su biskupske konferencije, ipak, donijele odredbe koje se od njih očekuju.³⁹ Naime, kao što je već bilo spomenuto, bivša biskupska konferencija još je 1984. usvojila i proglasila „Pastoralne upute o brakovima među kršćanima različitih vjeroispovijesti“ gdje nije zaboravljeno ni ovo pitanje.⁴⁰

4.2. Nekršćanski oblik ženidbe

U svojim uputama biskupi ne razmatraju mogućnost sklapanja mješovite ženidbe između katolika i nekršćanina pred vjerskim službenikom nekršćanske zajednice, npr. muslimanskim, vjerojatno zato što u tome slučaju zbog navedenih uvjeta u prikazu šerijatskoga ženidbenog prava koje to pravo traži, nije ni moguće dobiti oprost od kanonskog oblika. Nisu predvidjeli ni da bi se, u slučaju oprosta od kanonskog oblika, kao javni oblik sklapanja ženidbe prihvatio obred civilne ženidbe, no imaju pravo oni koji zaključuju da to ipak ne priječi pojedinoga mjesnog ordinarija da dadne oprost od kanonskoga oblika i dopusti sklapanje mješovite ženidbe u civilnom obliku.⁴¹ Naravno, ako za to postoji opravdan razlog i ako građanski oblik sklapanja ženidbe ne sadrži elemente koji se protive katoličkom shvaćanju ženidbe.

³⁷ Usp. Viktor NUIĆ, *Opće pravo Katoličke crkve*, KS, Zagreb 1985., 372.

³⁸ Usp. Nikola ŠKALABRIN, *Ženidba. Pravno-pastoralni priručnik*, Teologija u Đakovu-Pravni fakultet Osijek, Đakovo 1995., 274.

³⁹ Usp. Velimir BLAŽEVIĆ, *Ženidbeno pravo Katoličke crkve. Pravno-pastoralni priručnik*, KS, Zagreb 2004., 279.

⁴⁰ Usp. *Službene vijesti Biskupske konferencije Jugoslavije 1/1984.*, 7.-14.; ispravak, *Službene vijesti Biskupske konferencije Jugoslavije 1/1985.*, 7

⁴¹ Usp. Velimir BLAŽEVIĆ, *Ženidbeno pravo Katoličke crkve*, 279.-280

4.3. *Oprost od kanonskoga oblika radi vjenčanja u Pravoslavnoj crkvi ili drugoj kršćanskoj zajednici*

Već iz samoga naslova dokumenta naših biskupa jasno je da su to „Pastoralne upute o brakovima među kršćanima različitih vjeroispovijesti“, a u svezi s onim što nas ovdje zanima, određeno je kako slijedi:

1. Mješoviti brakovi sklapaju se vjenčanjem u crkvi prema kanonskom obliku i propisanom obredu u novom obredniku za vjenčanje. Biskupi mogu dopustiti vjenčanje s misom. Dopuštenje daju ako je i nekatolička stranka s time suglasna. U iznimnim slučajevima može biskup prema Ekumenskom pravilniku dopustiti (t. 44 i 45) pričest i nekatoliku, ako je pravilno pripremljen i ako ima iskrenu nakanu u istinitu Kristovu prisutnost u euharistiji.
2. Ako se zaručnici po savjesti odluče za vjenčanje u drugoj kršćanskoj Crkvi, neka dušobrižnik za katolika pravovremeno i obrazloženo postigne dopuštenje od biskupa. Vjenčanje pred svećenikom istočne Crkve (npr. pravoslavnim) valjano je i bez dopuštenja. Ono se traži samo radi dopuštenosti. Vjenčanje pred predstavnikom kakve zapadne rastavljene Crkve ili crkvene zajednice (npr. evangelici, baptisti) je bez dozvole, odnosno dispense od kanonske forme, nevaljano. Vjenčanje mora biti povezano s vjerskim obredom, inače takvo vjenčanje biskupi Bosne i Hercegovine ne dopuštaju.
3. Nije dopušteno isti brak dva puta sklapati, tj. ponovno izražavati pristanak pred drugim vjerskim predstavnikom. Nije dopušteno da bi katolički i drugi vjerski predstavnik istovremeno zajedno tražili pristanak zaručnika (kan. 1127, par. 3). Zaručnici smiju ići u obje crkve, ako se u jednoj obavi vjenčanje, a u drugoj prikladne molitve ili bogoslužje koje ne smije biti niti imati oblik novog sklapanja braka. O tome se moraju predstavnici crkava međusobno iskreno dogovoriti.
4. Katolički dušobrižnik neka vjenčanje pravilno upiše u svoje matične knjige. Neka upiše i oproste koji su dani. Valjano vjenčanje pred vjerskim predstavnikom druge Crkve neka, također, upiše u matičnu knjigu, ali bez rednoga broja. Kada s biskupovim dopuštenjem daje otpusnicu, neka predstavnika te Crkve zamoli da ga o sklopljenom braku sam ili preko vjenčanih zaručnika službeno obavijesti.

Dušobrižnik neka obavijesti Crkvu nekatoličke strane o sklopljenom braku. To zahtijeva pravednost i međusobno poštovanje.

Biskupska konferencija, donoseći ovaj dokument prema kojemu se oprost od kanonskoga oblika treba ujednačeno davati (kan. 1127, § 2), ipak nije mogla dati odgovore na sva moguća pitanja koja bi netko mogao postaviti. Međutim, na sva važna pitanja, posebice u svezi s mogućim vjenčanjem u Pravoslavnoj crkvi, odgovor je zaista ponuđen, dok sve ostalo, što se može pojaviti, treba rješavati u duhu zakona. Stoga bi na neka od tih mogućih pitanja trebalo odgovoriti kako slijedi:

Naši biskupi „velike poteškoće“ iz kan. 1127 definiraju tako da kažu: „Ako se zaručnici po savjesti odluče za vjenčanje u drugoj kršćanskoj Crkvi...“ Time su sebi ostavili diskreciono pravo da sami prosude kad je to zaista tako. A samo usporedbe radi, njemački biskupi vele da ta velika poteškoća postoji „u slučaju kad ženidbeni par nije spreman za katoličko vjenčanje“.⁴² Talijanski biskupi, pak, na razini dvaju primjera, koji nisu taksativni već mogu biti šireni, smatraju da su te velike poteškoće npr. „rodbinska veza ili posebna obveza društvenih ili prijateljskih odnosa stranaka s nekatoličkim službenikom“ ili „valjano utemeljeni otpor nekatoličke stranke prema vjenčanju u kanonskom obliku“.⁴³

„Pojedinačni slučaj“ jest kriterij davanja oprosta. Naime, mjesni ordinarij samo u pojedinačnim slučajevima, tj. u svakom pojedinom slučaju ako postoje kanonski razlozi, može dati oprost od kanonske forme. Odnosno, taj oprost može dati onda kad se neki slučaj pojavi a ne može donijeti neku opću uredbu kojom bi unaprijed za sve slučajeve, koji će se pojaviti, dao takvu dispenzu.

Izraz „pravovremeno“, glede obveze dušobrižnika katoličke stranke da od svoga mjesnog ordinarija dobije oprost, treba razumjeti kao „što prije“ (*quam primum*) koji se, kao izraz, pojavljuje na više mjesta u zakonu i mislim da ga nema potrebe posebno tumačiti jer to treba urediti jednostavno što je prije moguće kako bi se vjenčanje moglo uredno obaviti.

Katolička stranka i njezin partner nakon vjenčanja trebaju, ako to nije uradio ili odbija uraditi nekatolički službenik, o svome vjenčanju obavijestiti župnika mjesta krštenja katoličke stranke kako bi ovaj, bez rednoga broja, mogao

⁴² Usp. *Kirchliches Amtsblatt* (Essen), br. 13/1970., 152.

⁴³ Usp. *Enchiridion CEI. Decreti, dichiarazioni, documenti pastorali per la chiesa italiana (1954-1972)*, I., EDB, Bologna 2006., 1257.

upisati to vjenčanje. Taj isti župnik će u prijepisu matice vjenčanih na kraju godine uredno obavijestiti svoga mjesnog ordinarija o svim vjenčanjima.

Obavijest župniku o vjenčanju u redovitim prilikama morala bi biti obavljena donošenjem „Vjenčanoga lista“ kojega katolička stranka može dobiti u pravoslavnom župnom uredu ili, ako nije moguće doći do takva dokumenta, obavljeno vjenčanje se dokazuje iskazima vjerodostojnih svjedoka.

„Postupak za ženidbu“ popunjava samo onaj vjerski službenik koji zaručnike priprema za ženidbu.

Također je, za ponašanje mjesnog ordinarija, vrlo važna odredba da se mjesni ordinarij katoličke stranke, prije negoli dadne oprost od kanonskoga oblika za sklapanje ženidbe, mora posavjetovati s ordinarijem mjesta sklapanja ženidbe. Ta obveza da se posavjetuje jest uvjet za valjanost čina oprosta od kanonskoga oblika (kan. 127, § 2, t. 2). No, sve to ne utječe na valjanost same ženidbe eventualno sklopljene s nekatoličkom strankom istočnoga obreda i bez oprosta ordinarija katoličke stranke jer bi takva ženidba bila valjana i bez dobivena oprosta. S druge, pak, strane, bila bi nevaljana ženidba koju bi katolička stranka sklopila s pripadnikom neke zapadne Crkve ili crkvene zajednice u tim kršćanskim zajednicama bez prethodno dobivena oprosta od kanonskoga oblika.

No, prije negoli od mjesnog ordinarija dobije dozvolu za sklapanje mješovite ženidbe i dispenu od kanonske forme, katolička stranka svakako treba potpisati dokument „Izjave i obećanja prigodom mješovite ženidbe“. Potpisivanjem te izjave, kako je već bilo rečeno, katolička stranka će obećati da će ostati vjerna Katoličkoj crkvi, te da će učiniti sve što bude u njezinoj moći da djecu krsti i odgoji u Katoličkoj crkvi o čemu treba biti obaviještena nekatolička strana.

Prema tome, katoličko je zakonodavstvo vrlo jasno i samo po sebi izgleda da na razini opće Crkve nema zakonskih poteškoća da mjesni ordinarij dadne oprost od kanonskoga oblika u pojedinom slučaju mješovite ženidbe. Međutim, u našim uvjetima i krajevima problem ipak postoji, te nikako nije ni moralno ni zakonski jasno da mjesni ordinarij može posvema mirno i opravdano dati oprost od kanonskoga oblika u slučaju pojedinačnoga sklapanja ženidbe između katoličke i pravoslavne stranke ako one namjeravaju ženidbu sklopiti u Pravoslavnoj crkvi. Taj problem dolazi iz zakonodavstva Srpske pravoslavne crkve koje naši katolički pravници, kad pišu o ovoj tematici, osim jednoga,⁴⁴

⁴⁴ Usp. Velimir BLAŽEVIĆ, *Ženidbeno pravo Katoličke crkve*, 287.

uopće ne konzultiraju niti spominju. Naime, proklamirani katolički zakon i načela, bez spomenutoga zakona SPC-a, ne mogu biti provođeni u praksi na području naših biskupija jer je ne samo pravoslavna strana – i SPC i njezini pojedinci – izravno zainteresirana, nego mješovita ženidba uz oprost od kanonskoga oblika biva sklopljena prema njezinim pravilima i pred njezinim svećenikom. Stoga još jednom treba skrenuti pozornost na Bračna pravila SPC-a koja dopuštaju sklapanje samo mješovitih ženidaba između dvoje krštenih, a nikada ženidbu između krštenoga pravoslavnog vjernika i nekrštene osobe. Tako, nadležni pravoslavni biskup može dopustiti sklapanje mješovite ženidbe između npr. pravoslavne i katoličke stranke samo pod propisanim uvjetima,⁴⁵ a upravo ti uvjeti, koji su već citirani na prethodnim stranicama, izvor su spomenute poteškoće.

Problematiku mješovitih ženidaba reguliraju §§ 115-123 spomenutih Bračnih pravila SPC-a a napisan je i njihov komentar.⁴⁶ Naime, u skladu s odredbom kan. 1125, t. 1 *Zakonika kanonskoga prava*, katolički mjesni ordinarij može dopustiti sklapanje mješovite ženidbe, pa onda i dati oprost od kanonskoga oblika takve ženidbe, samo uz ispunjavanje propisanih uvjeta od kojih je jedan obećanje katoličke stranke da će učiniti sve što je u njezinoj moći kako bi svu svoju djecu krstila i odgajala u Katoličkoj crkvi. A, kao što smo vidjeli, s tim je u izravnom sukobu propis § 115, t. 2 Bračnih pravila SPC-a koji traži da se „lice druge veroispovesti mora (se) pred nadležnim parohom i dva svedoka, pismenom izjavom, naročito obavezati da će svoju decu iz toga braka krštavati i vaspitavati u pravoslavnoj veri“. To znači da bi katolička stranka u tome slučaju morala obećati dvije posve oprečne stvari glede krštenja svoje djece. K tome, stvar usložnjava strogi propis kan. 1366 koji određuje tešku kaznenu mjeru za katolike koji dragovoljno daju krstiti djecu izvan Katoličke crkve kad kaže: „Roditelji ili njihovi zamjenici koji daju krstiti ili odgajati djecu u nekatoličkoj vjeri neka se kazne cenzurom ili drugom pravednom kaznom.“ Odnosno, radi se o tome da je za takav prekršaj, ovisno o težini delikta, propisana čak kazna neke od cenzura (izopćenje, interdikt, suspenzija), a to su, kao što je poznato, najteže kanonske kazne.

Na kraju, nakon iznošenja gornjih činjenica i različitih zakonskih odredaba, čini se da treba naglasiti sljedeće:

⁴⁵ Usp. SVETI ARHIJEREJSKI SINOD, *Bračna pravila Srpske pravoslavne crkve*, § 115.

⁴⁶ Usp. Branko CISARŽ, *Crkveno pravo*, 184.-187.

Biskupska konferencija donijela je odredbe prema kojima će se ujednačeno davati oprost od održavanja kanonskoga oblika sklapanja ženidbe te katoličkoj stranci dopuštati sklapanje ženidbe u Pravoslavnoj crkvi;

Postoji i zakonodavstvo SPC-a koje je donio Sveti arhijerejski sinod (Bračna pravila);

Iako katoličko zakonodavstvo načelno dopušta davanje oprosta od kanonskoga oblika ženidbe, nakon proučavanja i katoličkoga i srpsko-pravoslavnoga zakonodavstva, čini se da u najmanju ruku nije jasno da katolički mjesni ordinarij na našem području, u postojećem stanju stvari i sve dok takvo stanje traje, kako zbog zakonskih tako zbog moralnih razloga, u redovitim prilikama može dati oprost katoličkoj stranci za sklapanje mješovite ženidbe u SPC-u, te, povezano s time, niti oprost od kanonskoga oblika zato što katolička stranka, koja bi tražila te oproste, ne može ispuniti potrebne uvjete koje od nje traži njezina Katolička crkva. Nasuprot tomu, prije samoga vjenčanja katolička stranka bi morala obećati dvije posvema suprotne stvari glede krštenja i odgoja vlastite djece. A ako bi katolička stranka prihvatila uvjete SPC-a i provodila ih, jer samo uz prihvaćanje tih uvjeta tamo može biti vjenčana, onda bi ona bila izložena, ovisno o težini prekršaja, najtežim crkvenim kaznama svoje Katoličke crkve. Uz napomenu da bi i u slučaju sklapanja ovakve ženidbe bez dozvole katoličkoga mjesnog ordinarija ta ženidba, iako nedopuštena, ipak bila valjana.

Zaključak

Kao što proizlazi iz ovoga prikaza, i katoličanstvo i pravoslavlje i islam načelno odvrćaju svoje sljedbenike od sklapanja mješovitih ženidaba, no u provedbi toga načela prilično se razlikuju. Pri tome svako zakonodavstvo ima svoje razloge zbog kojih odvrća vjernike od mješovitih ženidaba.

Uz osnovni stav zabrane, u sve tri proučavane vjerske zajednice, ipak, se dopuštaju mješovite ženidbe ako stranke ispunjavaju zakonom predviđene uvjete. No, u pravoslavlju postoji potpuna zabrana sklapanja mješovite ženidbe u slučaju kad je jedna strana pravoslavna, a druga uopće nije krštena jer se to smatra neuklonjivom zaprekom. U islamu, pak, postoje dvije apsolutne zapreke sklapanja mješovitoga braka: između muslimanke i bilo ko-

jega nemuslimana, te između muslimana i žene koja nije ni muslimanka, ni kršćanka ni židovka.

Katoličko crkveno zakonodavstvo daleko najviše poštuje ljudska prava ženidbenih drugova u izboru bračnoga partnera jer pri tome ne postavlja nikakvih načelnih zapreka koje bi imale apsolutnu snagu. Odnosno, polazeći od istine da je pravo na ženidbu i udaju prirodno pravo muškarca i žene koje uključuje pravo na slobodan izbor bračnoga druga, katolik može oženiti koga hoće i katolkinja se može udati za koga želi, a crkveno zakonodavstvo jedino pazi da ne bi bio povrijeđen prirodni i božanski zakon te regulira kako bi sve bilo u skladu s katoličkim moralom. Katolička crkva, prihvaćajući činjenicu da inovjerna stranka nije katolik kao i njezino pravo da to ne bude, za razliku od pravoslavlja i islama, od nje ne traži čak nikakvu formalnu izjavu. To zato što zakoni, koji su samo crkveni, obvezuju samo one koji su kršteni u Katoličkoj crkvi ili su u nju primljeni (kan. 11). Ali od katolika traži da ostane vjeran, da učini sve što je u njegovoj moći kako bi djecu krstio i odgojio u katoličkoj vjeri, da poštuje vjeru svoga bračnog druga, te da nekatolička stranka bude o svemu obaviještena.

Norbert KUNZE

Bireligijski parovi u psihološkom savjetovanju

*Značaj vjerske razlike pri
konfliktima i način
ophođenja s njima*

Autor u ovom prilogu donosi radna iskustva iz psihološkoga savjetodavnog rada s Psihološkoga savjetovišta u Reutlingenu u Njemačkoj u okviru međureligijske i interkulturalne skrbi o onima koji traže savjet u svojim krizama. Bireligijski su parovi posebno osjetljiva tematika za razmatranje, ali je ta tematika, istovremeno, i fascinantna. Fascinantna je zbog toga što se aktualna tema sagledava upravo u Bosni i Hercegovini u okvirima realnosti veoma stare tradicije, ali i s rastućim značajem na europskome prostoru. Osjetljiva, jer iznesena gledišta na brak i obitelj u različitim vjerskim zajednicama prikazuju u kakvoj se ivičnoj poziciji nalaze bireligijski parovi u svojim zajednicama. S jedne strane smatraju se nepoželjnima, na ivici legaliteta ili u ilegalnosti, a s druge strane zajednice iz kojih dolaze istovremeno pred njih stavljaju idealna očekivanja u svezi s temom braka i obitelji.

Dvoje njih bit će jedno tijelo

1. *O stvarnosti bireligijskih parova, konteksti i njihov značaj u Njemačkoj*

U posljednjih se nekoliko godina sve više sklapaju kršćansko-muslimanski brakovi. Takva je situacija očigledna, čak, i kod katoličkih vjenčanja. Od 1983. godine učestalost se bračnih konstelacija u kojima je jedan partner katoličke vjeroispovijesti, a drugi pripada nekoj nekršćanskoj religiji ušestostučila. U međuvremenu je to slučaj kod otprilike 10 % katoličkih vjenčanja. Ovo je značajno jer se bračni partneri ovakvih vjerskih konstelacija obično odlučuju na vjenčanja u matičnim uredima, a rjeđe biraju crkvena vjenčanja.

Interesantan pristup stvarnosti miješanih brakova nude istraživanja o bikulturalnim i binacionalnim parovima. Ovdje se ubrajaju parovi kod kojih se partneri razlikuju u svome etničkom podrijetlu, jeziku, religiji ili boji kože. U proteklih nekoliko godina sve je više ovakvih bikulturalnih parova. 1980. godine je svaki 16. brak bio bikulturalni, sada je to svaki 6. brak s tendencijom rasta. Ovo nije samo njemačka stvarnost, već razvoj koji se događa na cijelome prostoru Europske unije.

Takozvani bikulturalni parovi odraz su perioda nakon Drugoga svjetskog rata kada su se stvarala partnerstva između njemačkoga stanovništva i stranih vojnih pripadnika. Jednako tako dolazi do novih konstelacija partnera, koje su posljedica migracija stranih uposlenika, kao i dolaska prognanika, izbjeglica i azilanata. Ovaj razvoj na isti način oslikava političku tendenciju ujedinjavanja Europe bez njezinih unutarnjih granica, ali i jedne potpuno nove kvalitete mobilnosti u i izvan Europe s međunarodnim obrazovnim i radnim vezama. Osim izvanjskopolitičkih, socijalnih i ekonomskih uvjeta, realnost bikulturalnih parova oslikava i promjenu vrjednota i svijesti u okviru našega društva. Oni su parovi postmoderne u kojoj tradicionalni sustavi vrjednota imaju mali utjecaj na odluke pojedinca, osobito na one koje se odnose na odabir partnera. Tržište mogućnosti pronalaska partnera značajno se proširilo, a samim time i mogućnosti i rizici partnerstva.

2. *Bireligiozni parovi u psihološkom bračnom savjetovanju*

U proteklim desetljećima Psihološko savjetovalište za bračna, obiteljska i životna pitanja razvilo se u veoma uspješnu službu. Ona je kao moderna cr-

kvena služba postala vremenski prilagođen način crkvenog postupanja, koja je uporabom psihoterapijskih iskustava i metoda dobila vlastite obrise. To je služba Crkve, koja je otvorena za sve ljude, neovisno o boji njihove kože, spolu, nacionalnoj pripadnosti, religioznoj pripadnosti i poimanju svijeta.

Tradicija je Crkve, već odavno, pratiti ljude koji se nalaze u prijelaznim životnim fazama i kritičnim situacijama kada se mijenjaju stare životne navike i stavovi, te im ponuditi znak orijentacije da nisu napušteni - od Boga i od ljudi.

Psihološko savjetovalište u Reutlingenu čiji je nositelj biskupija Rottenburg-Stuttgart, s profilom savjetovanja koji je senzibilan za probleme migranata i ljudi iz različitih kultura, u proteklih nekoliko godina osobito se otvorilo takvim osobama koje kao migranti sa svojim obiteljima pripadaju etničkim i kulturalnim manjinama u Njemačkoj. U okviru takve orijentacije, psihološko savjetovanje parova postalo je težištem psihološkoga savjetodavnog rada.

Upravo zbog toga se sve više binacionalnih i bikulturalnih parova prijavilo za savjetovanje. Među njima, također, raste broj bireligijskih parova.¹ I bireligijski parovi su oni koji pate uslijed konflikata, te zbog toga kod nas traže pratnju i savjet. Po tome se oni ne razlikuju od ostalih parova. Oni dolaze „nabrušeni“, upleteni u svađe, rezignirani, zatvoreni i optužujućega stava. Ponekad se ponašaju ofenzivno, kao da se radi o tome da se želi isposlovati sudsku presudu. Neki se ponašaju oprezno kako bi saznali kakvu vrstu pomoći im psihološki savjetnik uopće može ponuditi.

Za ovakve bireligijske parove daju se sažeti neke teme, odnosno konfliktne pozicije, koje se uvijek iznova ponavljaju.

3. Teme i konflikti bireligijskih parova

3.1. Patnja zbog nedostatka priznanja i značaj različitih religija

I u savjetovanju religijski miješanih parova ključna tema se vrti oko teme priznanja, uvažavanja, atraktivnosti. Nedostatak istoga uvjetuje brojne konflikte. Ukoliko jednom ili obama partnerima duži period nedostaje uvažavanje

¹ Parovi kod kojih je jedan partner pripadnik kršćanske vjeroispovijesti, a drugi partner musliman ili pripadnik neke nekršćanske vjeroispovijesti

od strane drugoga partnera, i jedan i drugi, prije ili kasnije, počne razmišljati o tome što je uzrok nedostatku uvažavanja i kako je to povezano s vlastitom atraktivnošću. Ovaj doživljaj izražava se kroz žalbe, optužbe, agresije, ali često s takvim efektom da je međusobno uvažavanje još više narušeno. Veoma često dolazi do povlačenja. Žalbe, optužbe i agresije premještaju se na unutarnju platformu i partneri započinju tražiti nove izvora priznanja koja im nedostaju.

Na ovome mjestu tema vlastite religije dobija poseban značaj. Vlastita vjeroispovijest, drugačija vjeroispovijest u odnosu na partnera, ono po čemu se religije razlikuju može postati novim izvorom vlastitoga samopoštovanja. Ovdje se, na žalost, ne radi više o korištenju postojeće vjerske orijentacije para kao resursa za učvršćivanje uvažavanja i naklonosti.

Vjerska razlika postaje instrument ograničenja za uzdizanje samoga sebe i otvoreno ili suzdržano ponižavanje partnera. Snaga vjere i vjerske pripadnosti koja daje identitet, postaje nagodba za sve manju atraktivnost i sve manje međusobno uvažavanje partnera. Time ona postaje sve važnija. To je osobito izraženo kada se jedan od partnera osjeća društveno i socijalno poniženim, odbačenim i diskriminiranim. Zbog nedostatka priznanja u partnerstvu i društvu vjerske orijentacije, pripadnosti i simboli odjednom postaju iznimno važni.

Ponekad parovi savjetovanje započinju rečenicom: „Mi imamo problema jer smo u kulturnom i vjerskom smislu tako različiti“. Ovakav izričaj poziva da se obrati pozornost na funkciju koju vjerske razlike imaju u konkretnoj i aktualnoj situaciji para i da se ta funkcija pokuša razumjeti. To primarno nije poziv za traženje vjerske i teološke konfliktne crte, niti za započinjanje međureligijskoga teološkog diskursa.

Ovdje je zadaća savjetodavaca da oprezno imenuju „vjersku deformaciju“ krize međusobnoga poštivanja, kako bi se tek onda mogli osvrnuti na uvrede koje su dovele do smanjenja poštovanja kod jednog ili obaju partnera, te omogućiti i izgraditi ponovno priznanje i poštivanje partnera.

Ovo pretpostavlja da psihološki savjetodavac izravno govori i podsjeti par na vjersku dimenziju poštivanja i mira, koja je prisutna u vjerskim tradicijama obaju partnera. Psihološki savjetodavci u takvoj situaciji, u odnosu na par, preuzimaju posredničku funkciju za dobre vjerske tradicije, te time zapravo pripremaju stvarni psihološki savjetodavni rad.

3.2. Nevolja u sporazumijevanju parova i značenje vjerske razlike

Putem mnogih istraživačkih izvješća dokazana je činjenica kako je loša komunikacija partnera odgovorna za raspad brojnih veza. To važi i za bireligijske veze. Parovi u krizi često pate od toga da jedno drugom više ništa ne mogu reći. Oni ne znaju kako međusobno razgovarati. Više ne mogu slušati, više ne razumiju jedno drugo. Kod obaju partnera, kako međusobno razumijevanje tako i shvaćanje, ne funkcioniraju. Ovo je još izraženije kada partneri ne govore istim materinskim jezikom. Pri tome upravo ovakvi parove imaju predodžbu da drugi zna i poznaje njihova tajna pitanja, želje, strahove. Pri tome ne vide da su žrtve ove predodžbe. Naime, tajne misli, tajne želje, tajni strahovi ostaju tajna jer nisu otvoreno izrečeni. Partneru je nemoguće ponašati se primjereno, što se doživljava kao bezobzirnost. Stoga se frustracija stalno povećava.

Vlastita vjerska orijentacija katkad ovdje dobiva vlastito značenje. Vlastita vjera postaje utočište, a često i unutarnje utočište, u kojemu se žalba ili tužba u odnosu na partnera nastavlja u sebi. Činjenica da partner ima svoju drugačiju vjeru, jača unutarnju sliku o partneru koji tako i tako ne razumije, niti može razumjeti, a niti želi razumjeti. Različitost vjerske orijentacije u odnosu na drugoga postaje legitimacija za nedostatak sporazuma i nedostatak razumijevanja.

I ovdje je tragična posljedica da se vjera ne može upotrijebiti i koristiti kao riznica za izgradnju i međusobno obogaćivanje u vezi. Isto je tako važno podsjećanje na vjerska uvjerenja osobe koja traži savjet, na primjer imenovati kako vlastita vjerska tradicija gleda na pomirenje, preokret i skromnost i time se suprotstaviti „vjerskoj deformaciji“ konflikta para, odnosno ukinuti ovu deformaciju.

Tek se onda može raditi na poboljšanju komunikacije partnera i učenju ponašanja koje vodi rješavanju problema.

3.3. Djeca mijenjaju svijet – bireligijski par u vjerskoj dilemi lojalnosti

Čak i kod parova koji u svojoj vezi nisu previše pozornosti poklanjali vjeri, rođenjem djece se ta vjerska opuštenost počinje mijenjati. Bez da novorođenče to i sluti, već se pri određivanju i davanju njegova imena stvari eventualno počinju zaoštravati. Tko će to odrediti, majka ili otac, oboje, djetetovi djed ili baka? Koje ime, na kojem jeziku i s kakvim značenjem će biti izabrano? To se

dalje nastavlja s vjerskim obredima, na primjer kod pitanja hoće li se dječak krstiti ili će biti obrezan, te se opet javlja pitanje tko će o tome odlučivati.

Roditeljima djeteta, ocu i majci, brzo postaje jasno da ova pitanja mogu biti vrlo osjetljiva. Kroz svađu oko značaja i pitanja vjerskih obreda, najkasnije im tada postaje jasno da u svojim razmišljanjima i odlukama nisu sami, niti su potpuno slobodni, već da su vezani za tradicije s njihovim otvorenim ili prikrivenim obvezama. Parovi preko djece bivaju konfrontirani s „očekivanjem prava na sudjelovanje“ obitelji i vjerskih institucija. Preko ovih, često različitih vjerskih očekivanja, oni dospijevaju u izražene konflikte lojalnosti i konflikte s članovima obitelji, vjerskim institucijama i onda često i međusobno. Vjera postaje uzrokom prepiraka, partneri se zbog očekivanja drugih osjećaju kao da su poslani u međusobni rat. Vjera paru postaje opterećenje.

Gubitak rasterećenoga i slobodnog odnosa prema vjerskim tradicijama i vjerskim životnim izvršenjima, bireligijske parove nerijetko dovodi do toga da temu religija počnu izbjegavati, kako međusobno tako i u odnosu prema djeci. U nekim vezama to vodi do poricanja vlastite vjerske tradicije, do potpunog zagušivanja vlastite vjerske prakse. Djeci se u takvim situacijama može malo dati, oni više ne mogu sudjelovati u širokom rasponu vjerskoga shvaćanja i vjerske prakse svojih roditelja. U ekstremnim slučajevima vjera postaje tabu tema. Kroz religioznost se reflektira vlastita nesloboda, vlastita nesamostalnost, vlastita kriza vrjednota. Ova se tema mora uzeti u obzir kao centralna tema savjetodavnoga procesa.

3.4. Nasilje kod parova i značaj religija

Psihološki savjetodavni rad s parovima uvijek se iznova suprotstavlja stvarnosti parova. Tjelesno nasilje je značajan fenomen, otprilike 25 % parova su time pogođeni. Time su pogođeni i bikulturalni i bireligijski parovi, čak iako ne postoje diferencirani podatci o tome jesu li po tome iznad ili ispod prosjeka.

U našem savjetovalištu, prije nekoliko godina, u okviru jednoga međunarodnog projekta, između ostaloga, bavili smo se pitanjem kakvu ulogu igra vjerska pozadina krivca i žrtve u nasilničkom ponašanju. Pri tome smo uočili da je gledanje na nasilje, ocjena i ophođenje s nasiljem, npr. u okviru kršćanske tradicije, neovisno o konfesiji, bilo i ostalo vrlo ambivalentno. Upravo je ova neodlučnost, povezana s preferiranjem određenih specifičnih uloga za muš-

karca i ženu, pružila potporu nasilju između parova i u obitelji. Imam dojam da je ova ambivalentnost nazočna i u drugim vjerama, te da je doprinijela nastanku sličnih fenomena nasilja unutar obitelji.

Ambivalencija je osobito tragična jer iskrivljuje pogled parova u svezi s beskrajno velikim bogatstvom religijskih izjava, uvjerenja i objašnjenja koji pozivaju na ljubazan, srdačan i nježan odnos para i obitelji uopće.

Čini se da se različite vjerske tradicije upravo tu međusobno spajaju u korist boljega, dubljeg i intimnijeg suživota s ljudima. Nasuprot tomu, nasilje uništava odnose i zbog nasilja veze – i bireligijske veze – lako propadaju.

Prvotni cilj psihološkoga savjetovanja para je zaštita žrtve tjelesnoga nasilja, kao i savjetodavni napori da se krivcima pokažu putovi izlaska iz dinamike nasilja, te da im se pomogne da se primjereno nose sa svojim agresivnim napetostima.

4. Mogućnosti i prepreke u bireligijskim vezama

4.1. Bireligijske veze, izazov ili prevelik zahtjev?

Očito je da su bireligijske i bikulturalne veze za partnere vrlo zahtjevne. Stalna integracija različitih vrijednosnih orijentacija, kroz različite religije i kulture, u jednu ljubavnu zajednicu stavlja pred parove velika emocionalna, intelektualna i moralna očekivanja.

Naklonost i ljubav unutar jedne veze su platforma na kojoj se različitosti kultura odnosno religija mogu razvijati, živjeti i mijenjati. Ovdje je, inače, vidljiva zanimljiva razlika u odnosu na polazišta i ciljeve međureligijskoga dijaloga religijskih zajednica i njihovih predstavnika. Ovaj dijalog služi miru i često stremi k jednome cilju koji povezuje sve religijske zajednice ili zajedničkoj tradiciji, stremi k većem suosjećanju s bližnjima, unatoč postojećim razlikama ovih vjerskih zajednica. Bireligijski parovi su ljubavni parovi, oni svoj bireligijski i međureligijski razvitak započinju iz ljubavi, polazeći od najintenzivnijeg oblika suosjećanja prema bližnjemu, te stoga pokušavaju s postojećim razlikama živjeti svoju vezu. Ljubav i bol ljubavnih parova ne razvijaju se u slobodnom prostoru, oni su ovisni o životnim iskustvima partnera i u njima

sadržanim strahovima i čežnjama, oni su ukorijenjeni u socijalne i društvene prilike koje ovi parovi sa svojim razlikama potiču ili zapostavljaju. Dakle, oni ovise o mnoštvu uvjeta kako bi živjeli i razmjenjivali svoje različite religiozne i kulturalne orijentacije. S vremenom, mnogi parovi počinju doživljavati svoje različitosti u vjerskoj i kulturalnoj orijentaciji kao prevelike zahtjeve i napor, jer su, na primjer, u svakodnevnom životu stalno konfrontirani s iskustvima društvenog izdvajanja, ugrožavanja i diskriminiranja jednoga od partnera. „Mi živimo u jednom društvu koje nas ne podržava“, često se tako žale bireligijski i bikulturalnih parovi.

4.2. Međureligijski parovi – predvodnici jedne nove kulture razumijevanja, shvaćanja i života u mnogostranosti vrijednosnih orijentacija

Bireligijski parovi stoje pred životnom zadaćom daljnega razvoja i oblikovanja svoje ljubavi i privrženosti u okviru svojih različitih orijentacija. U toj su zadaći predodređeni da međusobno razumijevanje i procese međusobnoga shvaćanja oblikuju i razviju tako da služe i održavaju njihovu privrženost i poštivanje različitih vjerskih orijentacija. Oni mnogostranost orijentacija žive u najmanjoj mogućoj socijalnoj vezi.

Parovima je u ovoj situaciji nužno unutarnje konstruktivno držanje, unutarnja spremnost i radoznalost da uče, slušaju i pitaju. Nužna im je sposobnost da ono što čuju i dožive uvijek čuju i svojim i ušima partnera.

Svakom partneru potrebna je određena mjera unutarnje fleksibilnosti, emocionalne i intelektualne, kako bi sebe u međusobnom razumijevanju s drugim mogao vidjeti u vlastitim korijenima, a istovremeno se i udaljiti od njih kako bi mogao shvatiti partnera.

Interkulturalna veza ne uspijeva zbog poricanja vlastitih korijena, već zbog njihova poštovanja i vrjednovanja. Poštovanje vlastitoga producira slobodu u odnosu na drugoga i na njegovu različitost. Bikulturalni i bireligijski parovi žive poštivanje razlika, a ne njihovu nivelaciju. Njihova veza živi od autentičnosti svakoga pojedinačno i od tolerancije u odnosu na drugoga.

Razvoj identiteta partnera odvija se tako u prihvaćanju vlastitih vrjednota i orijentacija, često iz kontrasta prema partneru. Bireligijski parovi trebaju

puno zajedničkoga vremena, puno zajedničkoga prostora, kao i vlastiti prostor za sebe. Treba im puno strpljenja za sebe same, a i za partnera.

Postoji iznenađujući nalaz u pogledu na kulturalne i religiozne razlike parova koji već dugo vremena žive zajedno. Čini se da ovi parovi jasnije primjećuju razlike među sobom, da ih otvorenije žive i bolje integriraju u svoj odnos. Što bi ovo trebalo značiti?

S jedne bi se strane u tome mogla obistiniti životna mudrost jednog ulomka iz Staroga zavjeta koji kaže da se proroci u starosti vraćaju svojim korijenima. S druge strane u ovome postaje jasna jedna fundamentalna uviđavnost, a to je da se samo u povjerenju, u stabilnosti povjerenja, razlike mogu bolje prihvatiti, izdržati i živjeti. Time je to plod dugih veza u kojima vlada povjerenje, kao što su i dugogodišnje veze u kojima su razlike u kulturi, jeziku i religiji dobro i plodno ukorijenjene. Povjerenje pomaže u podnošenju razlika i granica koje one sadrže, te njihovoj integraciji u vezu.

5. Što treba činiti?

Odgovor sadrži temeljnu perspektivu i neke preporuke za psihološko, odnosno za slična savjetovališta.

O temeljnoj perspektivi: bireligijski parovi moraju sa svoje ivične pozicije, iz atmosfere ilegalnosti i neloyalnosti i s njima povezanim ponižavanjem i diskriminacijom u religijskim zajednicama, biti prebačeni na poštivanje i vrjednovanje različitih religijskih zajednica koji odgovaraju dostojanstvu obaju partnera, a i dostojanstvu same veze. Postojeći pokušaji navedenoga, u teološkim pogledima različitih religija, moraju se bolje uvažavati i dalje razvijati.

Miješani parovi i njihove obitelji ubuduće će dobiti rastući značaj za vitalnost i prenošenje vjerskih svjedočanstava u različitim vjerskim zajednicama. Zbog toga je kobno kada se, s obzirom na ograničenja i izdvajanja miješanih parova, život bikulturalnih i bireligijskih parova sve više odvija izvan vjerskih zajednica.

Bikulturalni i bireligijski parovi su sa svojom stvarnošću i svojim iskustvima dragocjenost za svaku vjersku zajednicu koja se želi zajedno s ljudima razvijati i mijenjati.

Odgovor na pitanje „Što treba činiti?“ krije i određene poticaje za psihološka savjetovaništa, suradnike i timove.

Rad u interkulturalnim i interreligijskim vezama jako je zahtjevan i kompleksan. Nužna je otvorenost ustanova prema onima koji traže savjet, bez obzira na njihovo podrijetlo i na njihovu vjersku orijentaciju. Nužno je, također, da uposlenici u takvim ustanovama posjeduju primjereno znanje i religioznu senzibilnost, i to ne samo za vlastite religijske orijentacije. Ovo je pitanje kvalitetnije naobrazbe i poboljšane stručne pratnje.

Osim toga, očito je da su multietnički i multireligijski timovi u savjetodavnim ustanovama više dorasli zahtjevima i kompleksnostima psihološkoga savjetodavnog rada u interreligijskom kontekstu. Samo savjetovanište morat će se razviti u mjesto međureligijskoga dijaloga i jedne vlastite kulture razumijevanja i rada.

I ovdje važi da se dosadašnji stavovi i iskustva iz ovoga područja ne smiju ograničavati, reducirati ili brisati, već se trebaju dalje širiti i razvijati.

Psihološki savjetodavni rad stoji u službi očuvanja i unaprjeđenja odnosa. Suradnici ove službe daju veliki doprinos za mir i povjerenje među parovima, u obiteljima, u određenim društvima i u vjerskim zajednicama koje su tamo prisutne.

O braku

I ponovno je Almitra uzeo riječ i rekao:

„A kako je s brakom, Gospodaru?“

A on je odgovorio:

Sjedinjeni ste rođeni i sjedinjeni trebate ostati, vječno.

Ostat ćete sjedinjeni, kada bijela krila smrti razjedine vaše dane.

Zaista, ostat ćete sjedinjeni čak u tišini Božjeg spomena.

Ali ostavite prostor između vašeg zajedništva.

I pustite da vjetar i nebo plešu između vas.

Volite jedno drugo, ali nemojte od ljubavi praviti okove:

Od nje prije napravite valovito more između obala vaših duša.

Napunite jedno drugom čašu, ali ne ispijajte iz iste čaše.

Udijelite jedno drugom od vašeg kruha, ali ne jedite od istog kruha.

Pjevajte i plešite zajedno i budite radosni, ali pustite da svatko bude sam.

Bez obzira koliko su strune glazbala usamljene, one zadrhte od iste glazbe.

Dajte jedno drugom vaša srca, ali ga ne pohranjujte u drugom.

Jer će samo ruka života spojiti vaša srca.

I stojte jedno uz drugo, ali ne preblizu jedno drugom:

Jer i stupovi hrama stoje sami,

I hrast i čempres ne rastu u međusobnoj sjeni.

Kahlil Gibran

Suzana MATOŠEVIĆ

Bračno-obiteljska savjetovališta u Republici Hrvatskoj

*Svrha i uloga
bračno-obiteljskih
savjetovališta
u Crkvi i društvu*

Jedan od najstarijih likovnih prikaza obitelji s našega područja:

Pozlaćena staklena posuda, 4. st., Certissia, Đakovo (pronađena na nalazištu Štrbinci 2001. godine).

Uz očito kršćansku obitelj (otac, majka i djeca) uočljiva je i latinska rečenica: Vivatis felicis in Deo, što znači: Živite sretno u Bogu.

Dvoje njih bit će jedno tijelo

Bračno - obiteljsko savjetovalište

- Skraćeno: BIOS (grčki βίος – život)
- Čovjek je biće relacije i komunikacije – odnosa!
- Odnos s bližnjima, s Bogom i sa samim sobom tri su odnosa na kojemu čovjek treba raditi (po uzoru na Isusovu zapovijed ljubavi).
- Živimo sretni u Bogu i s ljudima i sa sobom!

Obitelj - temelj Crkve i društva

- Uspjeh društva i uspjeh Crkve može se mjeriti uspješnim obiteljima.
- Crkva se kontinuirano bavi problemima obitelji, to potvrđuju:
- Dokumenti crkvenoga učiteljstva;
- Otvaranje obiteljskih centara u sklopu karitativnih ustanova;
- Društvene okolnosti su se mijenjale, a s njima i briga i skrb o obiteljima.

Događanja u društvu - uzrok i posljedice

- Osamostaljenje RH,
- Ratna i poslijeratna događanja,
- Hrvatska je zemlja u tranziciji,
- Ekonomski problemi društva,
- Nezaposlenost,
- Povećanje rastava brakova,
- Ekspanzija ovisnosti,
- Nasilje u braku i obitelji,
- Suvremeno potrošačko društvo, itd...

Stanje u Hrvatskoj

- Nepovoljni utjecaji društvenih činjenica i trendova na obitelj, te porast svijesti o njihovu dugoročnom negativnom utjecaju za daljnji razvoj društva, s druge strane, BIOS-a opravdavaju svoju svrhu i smisao:
- Podatci Hrvatskoga zavoda za statistiku u 2004.:
 - Sklopljeno je 22 700 brakova;
 - Rastavljeno 4 985, 4 – 5 brakova se razvede;
 - Povećanje obiteljskoga nasilja –prema podacima MUP-a o zabilježenom stanju, kretanju i obilježjima slučajeva nasilja u obitelji, u razdoblju od 2001. do 2005. registrirano je 6 042 kaznenih djela protiv obitelji;
- MOBMS u analizi podataka o rasprostranjenosti fizičkoga zlostavljanja navodi da je:
 - 41 % žena doživjelo fizičko zlostavljanje,
 - 36 % djece je bilo svjedokom fizičkog zlostavljanja majki, te se navodi porast broja zlostavljane djece i traumatiziranih mladih osoba.

Uloga BIOS-a u društvenoj zajednici

- Unaprijediti društvenu zajednicu, ustoličiti budućnost na temeljima sretnih i zadovoljnih obitelji, brakova i pojedinaca. Na taj način imamo svijet pun sretnijih, zadovoljnijih i učinkovitijih ljudi. Pomažemo graditi međuljudske odnose koji se zasnivaju na međusobnom poštivanju, toleranciji, razumijevanju, te prihvaćanju razlika. Nudimo nove mogućnosti za suočavanje i prihvaćanje životnih izazova.
- Svojim radom nastojimo preventivno (jer želimo biti oni koji će sprječavati požare, a ne samo gasiti ih), funkcionalno i sustavno skrbiti o problematici braka i obitelji. Specijalizacijom rada ovo društvo dobiva kvalitetniju skrb i brigu za djecu, mlade, roditelje, bračne parove, te za osobe treće životne dobi.

- Pridonijeti afirmaciji vrijednosti braka i obitelji, te općedruštvenom boljitku. Uspješni brakovi i obitelji čine uspješnu društvenu zajednicu – zajednicu koja će u budućnosti biti zanimljiva, konkurentna i prestižna na globalnoj razini.
- Promocija zdravih oblika ponašanja i zdrave obitelji, te suradnja s relevantnim stručnjacima i ustanovama u društvenoj zajednici.

Direktorij HBK br. 73

- Obiteljska su savjetovališta iznimno važna i njihovo je djelovanje dalekosežno i veoma osjetljivo. Mjerodavna crkvena vlast svakako treba na dvojak način bdjeti nad katoličkim savjetovalištim. Prvo, treba nastojati da uz pomoć stručnjaka u savjetovalištu djeluju stručne i uravnotežene osobe koje – na razini u kojoj savjetovalište dopušta – pomažu obiteljima ili pojedinim njezinim članovima. Drugo, mjerodavna crkvena vlast treba bdjeti da katolička savjetovališta budu u skladu s crkvenim naukom.
- Katoličko savjetovalište može se uspostaviti samo odobrenjem ovlaštenog biskupijskog ordinarijata. Ono treba biti sastavljeno od osoba kompetentnih na stručnoj i ljudskoj razini. Detaljnije odredbe o osnivanju i načinu djelovanja katoličkih obiteljskih savjetovališta donose se posebnim pravilnikom koji će odobriti crkvena vlast.

Što je BIOS?

- Poseban način na koji Crkva potiče zaštitu obitelji i braka u situaciji kada su ugrožene vrijednosti institucije braka i obitelji.
- Mjesto u kojem se nudi psihološka i duhovna pomoć, te podrška osobama, bračnim parovima i obiteljima.
- Pruža besplatnu pomoć bez obzira na vjersku pripadnost (nema birokracije, uputnice, osigurana je anonimnost).

- BIOS se osniva pri nad/biskupijskim caritasima, u okviru struktura obiteljskoga pastoralata i drugim strukturama unutar biskupije, u skladu s Direktorijem HBK br. 73.

Korisnici usluga BIOS-a

- *Bračni supružnici* (planiranje obitelji, prihvata novoga života, mladi parovi s prvim poteškoćama bračne komunikacije, bračne krize, poteškoće u odgoju djece, rastavljeni i sl.);
- *Zaručnici* (preuzimanje suodgovornosti u tečajevima za zaručnike, organiziranje seminara za zaručnike, zaručništvo s aspekta teologije, humanih znanosti, medicine, prava i sl.);
- *Starije osobe* (kao osobe koje ulaze u starijoj dobi u brak/udovci, ili kao osobe prisutne u životima obitelji svoje djece, ili općenito u društvenoj zajednici);
- *Mladi i djeca* (kao oni koji će biti nositelji budućnosti RH – kreativne, edukacijske i terapijske radionice i grupe);
- Uz pomoć i potporu crkvene i državne službe, nevladinih udruga, medija, promovira se obiteljska kultura i svijest, spoznaja i potreba kulture savjetovanja, bračnoga dijaloga, te općenito obiteljske kulture.

Način rada

- Individualni rad, rad s bračnim parovima, te obiteljima i rad u grupi: prodiranje u sva područja čovjekova života kroz savjetovanje, vođenje, pojašnjavanje, preveniranje i podržavanje.
- Svrha: otkriti probleme, tražiti rješenja, obraditi emocije i stavove onoga koji traži pomoć, dakle, organizirano i svrhovito pružiti pomoć koja je važna za vlastiti napredak, odrastanje i razvoj osobe u potrebi.
- Rad na produbljenju duhovnosti – za vjernike koji dolaze u BIOS naglasak je na produbljenju njihove duhovnosti kako bi snagom ojačane vjere našli rješenje problema, te općenito životni optimizam.
- Okupljanje stručnih volontera uz pružanje dodatne formacije za su-

radnju u BIOS-u (radionice, predavanja, tribine, grupe za samopomoć, psihoterapijske grupe i sl.).

Preduvjeti za uspješan rad BIOS-a

- Kvalitetno educirano vodstvo i menadžment savjetovališta,
- Adekvatan prostor koji osigurava privatnost rada,
- Stručna formacija i trajno usavršavanje savjetnika,
- Definirane nadležnosti te djelokrug, uvjeti i normativi rada,
- Ekipno ustrojstvo rada,
- Nedirektivnost.

Tko je obiteljski savjetnik?

- Kršćanin koji ima završen fakultet, po mogućnosti društvenoga smjera (psihologija, teologija, socijalni rad, defektologija, medicina i sl.), te dodatnu edukaciju za obiteljskoga savjetodavca u crkvenom savjetovalištu koji se permanentno obrazuje i čiji rad nadziru stručne osobe.
- Nužnost: uljudnost, savjesnost, odgovornost u radu, otvorenost i spremnost na suradnju s drugima.
- Prepoznatljivo zajedništvo savjetnika s Crkvom: s obzirom na ljestvicu vrjednota, ćudoređe i ćudoredne stavove, s obzirom na shvaćanje braka i obitelji, prakticiranje vjere, sakramentalni i molitveni život, te povezanost i suradnja u vlastitoj župnoj zajednici – biti gorljivi svjedok spasenja u Isusu Kristu – vjerodostojni predstavnik Katoličke crkve, te tumač njezinih stavova i sadržaja njezine vjere.
- Dodatne vještine: rad na računalu, obavljanje uredskih poslova.

Dvoje njih bit će jedno tijelo

Zaduženja savjetnika

- Poslovi savjetovanja (savjetovanje, te priprema za savjetodavni rad)
- Poslovi vođenja savjetovaništa i uredski poslovi
- Nadzor i timski rad
- Rad na preventivnim programima
- Permanentna edukacija
- Praćenje i unapređivanje rada BIOS-a

Svrha BIOS-a: Brak i obitelj

Uspješan brak čine:

- Uspješni susret!
- Susret s vizijom!
- Spremnost na odricanje!
- Suživot u dobru i zlu!
- Izvorna duhovnost!

Sretnu obitelj čini:

- Uspješan brak!
 - Roditelji koji se ljube!
 - U ljubavi rađaju djecu!
 - Kompromisno zajedništvo!
 - Suodgovornost!
- Duhovno zajedništvo!

Obitelj = na sliku Presv. Trojstva!

Sveta obitelj - uzor obiteljima!

2. Bračno - obiteljska savjetovališta u Republici Hrvatskoj

U početku bijaše Riječ, Riječ je donijela Život, a Život Sreću!

BIOS:
prepoznatljivo mjesto gdje Crkva
potiče dobrobit svakog čovjeka
te pokušava zaštititi obitelj i brak,
pružanjem psihološke i duhovne
pomoći

PROJEKT HC:

- EDUKACIJA SAVJETNIKA
- OSNIVANJE MREŽE BIOS-a

ULOGA BIOS-a:

- SAVJETOVANJE
- PREVENCIJA
- EDUKACIJA
- PROMOCIJA
- SURADNJA

KORISNICI:

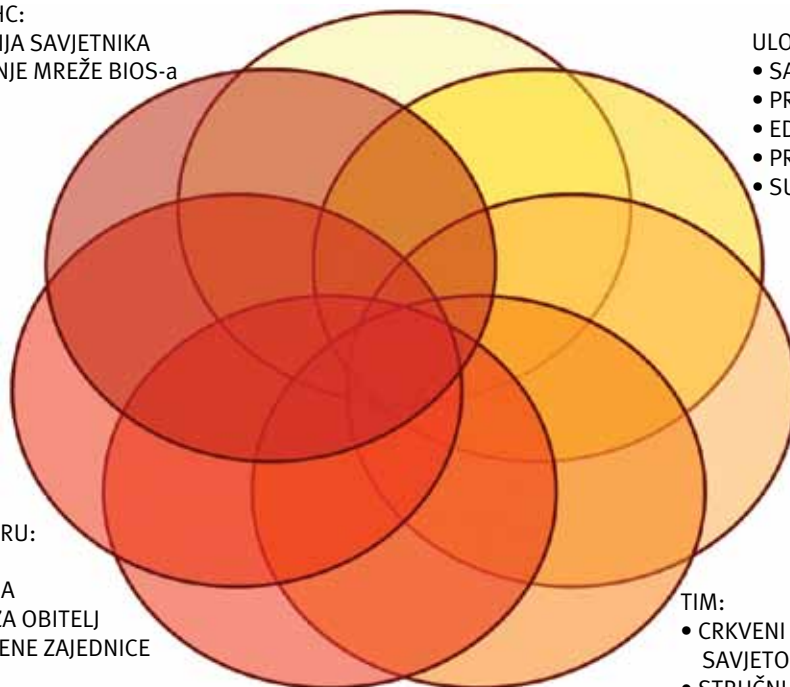
- INIDIVIDUE
- OBITELJI
- PAROVI
- ŠIRA DRUŠTVENA
ZAJEDNICA

UZ POTPORU:

- CRKVE
- CARITASA
- UREDA ZA OBITELJ
- DRUŠTVENE ZAJEDNICE

TIM:

- CRKVENI OBITELJSKI
SAVJETODAVCI
- STRUČNI SURADNICI
- VOLONTERI
- SAVJETNICI

Bračno - obiteljska savjetovališta u RH

- Savjetodavni rad trenutačno postoji u:
- 10 nad/biskupija i provodi se u 13 crkvenih bračno-obiteljskih savjetovališta (savjetodavnih prostora) + 1 u privremenom mirovanju, te u Savjetovalištu za žrtve obiteljskoga nasilja.

Povijest nastanka

- Prije državnoga osamostaljenja osnivala su se i djelovala savjetovališta, od kojih prvo 1968. u Slavonskome Brodu na inicijativu vlč. Marka Majstorovića, te potom 1971. pri Rezidenciji Družbe Isusove u Zagrebu.
- U RH kao samostalnoj državi profesionalno ustrojena crkvena bračno-obiteljska savjetovališta osnivana su u razdoblju od 1991. do 2004., s tim da je najveći broj savjetovališta (12) osnovan nakon provedbe edukacije savjetodavaca u organizaciji hrvatskoga Caritasa, a uz novčanu potporu fondacije Renovabis.

Projekt hrvatskog Caritasa - rezultati

Završetkom projekta »Osnivanje i razvoj mreže crkvenih obiteljskih savjetovališta »koji je uključivao edukaciju savjetodavaca i osnivanje savjetovališta (2002.-2005. godine) postignuti su sljedeći rezultati:

- Osnovano je 14 crkvenih obiteljskih savjetovališta u 10 (nad)biskupija u RH : Đakovo, Gospić, Požega, Rijeka, Split, Šibenik, Varaždin, Zadar, Zagreb, Poreč,
- Osnovana su 2 crkvena obiteljska savjetovališta u BiH: Mostar i Banja Luka,
- Educirano je 25 crkvenih obiteljskih savjetodavaca,
- Crkvena obiteljska savjetovališta postala su prepoznatljivo mjesto u društvu za zaštitu braka, obitelji i mladih,
- Od 13+1 savjetovališta njih 8+1 djeluje u okviru struktura nad/biskupijskih caritasa, 3 u okviru struktura obiteljskoga pastoralna, dok 2

savjetovališta djeluju u nekim drugim strukturama unutar biskupije (Obiteljsko savjetovalište Porečko-pulske biskupije, Obiteljsko savjetovalište pri svetištu Gospe od Zdravlja u Splitu).

Rezultati rada BIOS-a

U crkvenim bračno-obiteljskim savjetovalištima je, prema raspoloživim i po-negdje okvirnim podacima, do kraja listopada 2006.:

- obavljeno preko 73 700 savjetodavnih susreta (sati), a godišnje za sva savjetovališta ukupno u prosjeku oko 8 750,
- kroz sva savjetovališta prošlo nešto preko 22 000 osoba, a prosječno njih oko 3 400 godišnje,
- udijeljeno preko 20 000 telefonskih savjeta, a u prosjeku preko 2 200 godišnje u svim savjetovalištima.

Novi modeli savjetodavnoga rada

- Uz bračno-obiteljska savjetovališta u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji postoji još i Savjetovalište za žrtve obiteljskoga nasilja osnovano u studenome 2004. u kojemu djeluju 4 osobe, od kojih jedna na puno radno vrijeme i 3 honorarno.
- Multidisciplinarni tim postoji u obiteljskome savjetovalištu Zadarske nadbiskupije.
- U savjetovalištima u manjem ili većem obimu planira se provođenje raznih programa prevencije u suradnji s drugim crkvenim i državnim ustanovama i institucijama.
- Crkvena obiteljska savjetovališta su unutar svojih biskupija, putem mreže župnih caritasa, cjelokupne mreže vjernika i državnih institucija pokrenula niz specifičnih aktivnosti i projekata usmjerenih k osvjetljava-nju problema unutar društva te poduzimanju konkretnih akcija na teorijskom i praktičnom planu.

Trenutni programi i aktivnosti BIOS-a:

Duhovna i psihološka pomoć

- Programi rada s trudnicama
- Predbračni tečajevi
- Praćenje mladih bračnih parova
- Komunikacijski treninzi za bračne parove
- Škola za roditelje
- Duhovna obnova za bračne parove
- Psihosocijalni programi s ratnim stradalnicima
- Rad s ovisnicima i njihovim obiteljima
- Rad s mladima s problemima u učenju
- Individualni i grupni savjetodavni rad
- Rad s nasilnicima i žrtvama nasilja (duhovna i psihološka pomoć)
- Promicanje kvalitetnijih bračnih i obiteljskih odnosa: tribine, stručni skupovi
- Problemi mladih (duhovna i psihološka pomoć)
- Poticanje volonterskoga rada
- Edukacija o spolnom odgoju
- Djelovanje na ulici – rad s mladima u svrhu prevencije od ovisnosti
- Suradnja s UNICEF-ovim programom »STOP nasilju među djecom«
- Problemi starijih osoba
- Pružanje pravnih i medicinskih savjeta
- Stručna suradnja i umrežavanje s institucijama socijalne skrbi i lokalnom samoupravom

ZAKLJUČAK:

- Savjetovalište ispunjava evangelizacijsko poslanje Crkve,
- Svjedoči ljubav prema svima,
- Poštuje savjest svakoga pojedinca,
- Stavlja se na službu crkvenoj i društvenoj zajednici,
- Polazeći od činjenice da je obitelj temelj društva i dosadašnjega rada crkvenih obiteljskih savjetovališta, ukazuje nam se na važnost nastavljanje rješavanja aktualnih problema u društvu - kao što su povećano nasilje u obitelji, veliki broj razvoda i narušene obiteljske vrijednosti putem savjetodavnoga rada u savjetovalištim kao i na potrebu kontinuiranoga praćenja, usavršavanja, te nadogradnje stručne skrbi savjetodavaca s ciljem zaštite i pomoći obitelji.

Adrese BIOS-a u RH

OGULIN

Obiteljsko savjetovalište
Gajeva 2
47 000 Ogulin
Tel: 047/ 522-323
Fax: 047/ 811-148

OSIJEK

Bračno i obiteljsko savjetovalište
Vukovarska 156
31 000 Osijek
Tel/fax: 031/ 530 959

POŽEGA

Bračno i obiteljsko savjetovalište
Vukovarska 7
34 000 Požega
Tel:034/ 272-988

RIJEKA

Bračno i obiteljsko savjetovalište
Slaviše Vajnera Čiče 2
51 000 Rijeka
Tel:051/ 330-467
Fax:051/ 215-287

Bračno i obiteljsko savjetovalište
Tizianova 11
51 000 Rijeka
Tel:051/ 514 381
Fax:051/ 513 603
Tel/fax: 01/ 3457-175

SLAVONSKI BROD

Bračno i obiteljsko savjetovalište
Kumičićeva 14
35 000 Slavonski Brod
Tel/fax: 035/ 411-420

SPLIT

Obiteljsko savjetovalište
Gundulićeva 5
21 000 Split
Tel/fax: 021/ 480-890

ŠIBENIK

Obiteljsko savjetovalište
Težačka 106
22 000 Šibenik
Tel: 022/216-096
Fax:022/216-668

VARAŽDIN

Bračno i obiteljsko savjetovalište
Zagrebačka 3, p.p.247
42 000 Varaždin
Tel:042/314-165
Fax:042/314-169

ZADAR

Obiteljsko savjetovalište
dr. Franje Tuđmana 24/o p.o. 193
23 000 Zadar
Tel/fax: 023/ 314-252,
023/ 301 317

ZAGREB

Obiteljsko savjetovalište

Kaptol 31

10 000 Zagreb

Tel: 01/ 4894-828

Fax:01/ 4894-896

Bračno i obiteljsko savjetovalište

Crnojezerska 2b

Susedgrad

Tel/fax: 01/ 3457-175

Molitva za obitelji

Bože ljubavi i dobrote, tebi povjeravamo svoju obitelj
i sve obitelji naše biskupije, domovine i cijeloga svijeta.

Oslobodi nas sebičnosti i daruj snagu svoga Duha
da spoznamo i promičemo svetost braka i obitelji.

Učini da i danas sjaji ono što si stvorio na svoju sliku i priliku
i posvetio vëzom Krista i Crkve.

Blagoslovi zajedništvo supругa i daj im milost da velikodušno
prihvaćaju dar života.

Vjerni svome svetom pozivu neka te slave i u dobru i u zlu.

Prosvjetluj djecu i mlade:
ispuni im srca životnom radošću i snagom istinske ljubavi.

Sve nas blagoslivljaj zajedništvom u svetoj Crkvi
te se u svakoj našoj obitelji, toj pravoj kućnoj Crkvi,
žive i naviještaju divna djela spasenja.

Po Kristu Gospodinu našem. Amen.

**Anita BEGIĆ i
Sanja HORVAT**

Razvoj obiteljskih
savjetovališta
kao nove ponude
Crkve u
Bosni i Hercegovini

Biskupska konferencija BiH povjerila je zadaću razvoja profesionalnih obiteljskih savjetovališta Caritasu Biskupske konferencije BiH. Tako je u ožujku 2006. godine započela edukacija za 11 novih obiteljskih savjetnika iz biskupijskih caritasa u Sarajevu, Mostaru i Banjoj Luci.

Dvoje njih bit će jedno tijelo

Crkva se danas osjeća potaknutom da uz svoj dosadašnji rad preuzme i nove aktivnosti koje, više nego do sada, uzimaju u obzir psihološke i socijalne potrebe. To se osobito odnosi na potporu pojedincu, bračnim parovima, djeci i mladima, te cijeloj obitelji kada ima poteškoća u psihosocijalnoj prilagodbi na novonastalu situaciju. Upravo zbog toga Katolička crkva u Bosni i Hercegovini razvija obiteljska savjetovališta koja na poseban način nadopunjuju pastoral obitelji i dosadašnji karitativni rad.

Biskupska konferencija BiH povjerila je zadaću razvoja profesionalnih obiteljskih savjetovališta Caritasu Biskupske konferencije BiH. Tako je u ožujku 2006. godine započela edukacija za 11 novih obiteljskih savjetnika iz biskupijskih caritasa u Sarajevu, Mostaru i Banjoj Luci.

Projekt izobrazbe za obiteljske savjetnike koncipiran je po uzoru na slična crkvena obiteljska savjetovališta u inozemstvu gdje su takva savjetovališta aktivno uključena u obiteljski pastoral. Svrha edukacije bila je profesionalno osposobiti stručnjake za obitelj te kvalitetnom izobrazbom postaviti čvrst temelj razvoju crkvenih obiteljskih savjetovališta. Zadaća obiteljskih savjetovališta bi se trebala u budućnosti sastojati u praćenju obiteljske problematike na području pojedine biskupije te na temelju otkrivenih potreba izrađivati i provoditi preventivne programe kojima bi podržali obitelji za sretan i zdrav život na terenu cijele Bosne i Hercegovine.

Ciljevi savjetodavnoga djelovanja su :

- Članove obitelji razviti u zdrave ličnosti sposobne rješavati probleme i nositi se s odgovornostima, te smanjiti broj socijalnih slučajeva uslijed trajno poremećenih obiteljskih odnosa.
- Ohrabriti članove obitelji da svoje probleme rješavaju pravovremeno u duhu vjere, ljubavi, uzajamne tolerancije i poštovanja.
- Istražiti i prevenirati nastanak uvjeta koji dovode do ozbiljnih obiteljskih problema i trajno poremećenih obiteljskih odnosa, te jačati zdrave obitelji.
- Upoznati javnost s mogućnostima korištenja usluga obiteljskoga savjetovališta te razviti svijest o potrebi i kulturi savjetovanja.

O edukaciji obiteljskih savjetnika u BiH

Projekt izobrazbe obiteljskih savjetnika započeo je u ožujku 2006. godine, a završio u prosincu 2007. godine u ukupnom trajanju od 470 radnih sati. Svaki biskupijski caritas uključio je u projekt izobrazbe kandidate laike koji ispunjavaju nužne uvjete, a to znači završen fakultet društvenoga smjera, zainteresiranost za savjetodavni rad te po jednog svećenika.

Edukacija se sastojala od teorijskog i praktičnog dijela, kao i superviziranog rada te rada na sebi. Teorijski dio pokrivaio je područje teologije braka i obitelji, psihologije, pedagogije, prava, psihijatrije i sociologije. Polaznicima su osigurana i stručna predavanja o različitim aktualnim temama kao npr. prevencija ovisnosti, savjetovanje traumatiziranih osoba, predbračno savjetovanje, prevencija i tretman nasilja u obitelji i drugo.

Standardnim temama u izobrazbi obiteljskih savjetnika pridodane su specifične teme za bosanskohercegovački kontekst kao što su stres, trauma i PTSP (posttraumatski stresni poremećaj), nasilje u obitelji; krizne intervencije; ovisnosti, trgovina ljudima. Polaznici su se upoznali i s promatranjem i vrednovanjem braka i obitelji u drugim vjerskim zajednicama i kulturama u BiH. Radionice koje su obrađivale teme iz menadžmenta omogućile su stjecanje znanja i vještina za pisanje projekata, vođenje sastanaka, vještine prezentacije. Pod mentorstvom voditelja savjetovališta u Sarajevu, Banjoj Luci i Mostaru obavljali su praktični rad s klijentima.

Uz teme propisane planom i programom održano je i nekoliko stručnih tematskih radionica otvorenoga tipa na kojima su sudjelovali predstavnici srodnih ustanova: centara za socijalni rad, psihijatrijskih ustanova, obiteljskih savjetovališta iz Hrvatske i Njemačke.

U izobrazbi obiteljskih savjetnika u BiH sudjelovalo je 26 vanjskih predavača i stručnjaka, sveučilišnih profesora, teologa, svećenika, psihijatara, psihoterapeuta, pravnika, socijalnih radnika, obiteljskog savjetnika što svjedoči o kvaliteti i opsegu edukacije.

Voditelj projekta bio je msgr. Bosiljko Rajić, ravnatelj Caritasa BKBiH, a voditeljice edukacije bile su Anita Begić (voditeljica Obiteljskog savjetovališta u biskupijskom Caritasu u Mostaru) i Blaženka Lukenda (voditeljica Obiteljskog savjetovališta u Banjoj Luci). Mentori i redovni profesori edukacije bili

su prof. Ivo Jozić, dugogodišnji voditelj sličnih edukacija u biskupiji Freiburg (Njemačka), te prof. Zdenka Pantić, jedna od eminentnih stručnjaka iz područja psihologije i psihoterapije iz Zagreba (Hrvatska).

U Sarajevu je 7. prosinca 2007. godine promovirano 11 obiteljskih savjetnika na području triju biskupija u BiH koji čine prvu generaciju obiteljskih savjetnika u Bosni i Hercegovini.

Aktivnosti crkvenih obiteljskih savjetovališta u Bosni i Hercegovini u 2007. godini

Pored obveza obiteljskih savjetnika kroz edukaciju, u 2007. godini ostvareni su i značajni rezultati iz aktivnosti obiteljskih savjetovališta u BiH. Prema godišnjim izvješćima iz biskupijskih savjetovališta u 2007. godini ostvareno je 759 savjetodavnih razgovora s 223 osobe. Obiteljski savjetnici vodili su 23 stručne preventivne radionice iz prevencije ovisnosti, nasilja u obitelji i trgovine ljudima. Radionice su najčešće ostvarivane putem kreativnog rada s mladima po župama. Savjetnici su s ciljem dodatnog stručnog usavršavanja sudjelovali na 34 stručna predavanja, seminara i radionice vezane uz savjetodavni rad.

Kontekst djelovanja caritasovih obiteljskih savjetovališta definiran je i usklađen s potrebama terena, te se razlikuje i problematika klijenata različita u pojedinim biskupijama.

- Kontekst djelovanja obiteljskih savjetnika radi veličine terena koji se pokriva iziskuje decentralizirani pristup radu. Stoga je centrala obiteljskih savjetovališta u Vrhbosanskoj nadbiskupiji smještena u Sarajevu, a podružnice u Gromiljaku, Zenici i Tuzli. 4 djelatnika djeluju samostalno u centrima što onemogućava izravne timske konzultacije (intervizije). Problematika klijenata prema brojnosti i dostavljenim podacima je *Gubitak i žalovanje; Psihosocijalna problematika; Narušeni obiteljski odnosi; PTSP*. U svome djelovanju 50 % svoga vremena posvećuju radu s klijentima u savjetovalištu, a 50% savjetodavnom radu u obiteljima.
- Savjetovalište u Banjoj Luci ima tim od 4 djelatnika koji djeluju u okviru Centra za život i obitelj. Problematika prema brojnosti s područja

djelovanja obiteljskog savjetovališta je sljedeća: *Psihosocijalni problemi povratnika u RS; Samohrano roditeljstvo; Problematika starijih osoba; Alkoholizam; Problemi u učenju; Bračna problematika*. Zbog specifičnosti okruženja i manjeg broja vjernika, te općenito starije populacije, savjetovalište je prema potrebi svoje biskupije prilagodilo savjetodavni rad u obiteljima kojemu posvećuju 60% svoga vremena. S klijentima u savjetovalištu rade 20% vremena te 20% vremena posvećuju preventivnom djelovanju.

- Mostarsko savjetovalište ima tim koji sačinjava 5 osoba i svoje urede za razgovor i savjetovalište. Imaju najdužu tradiciju i iskustvo savjetovališnog rada, kao i veći broj klijenata u odnosu na ostala savjetovališta. Problematika s područja djelovanja Obiteljskog savjetovališta u Mostaru prema brojnosti je sljedeća: *Narušeni obiteljski odnosi; Krizne intervencije u izvanrednim životnim situacijama; Nasilje u obitelji; Bračni odnosi; Duševna bolest u obitelji; Adolescentska kriza*. U savjetovalištu 50 % svoga djelovanja posvećuju radu s klijentima, a 50% na preventivne aktivnosti. To je savjetovalište s najvećim iskustvom i svojim primjerom služe kao model drugima u BiH.

Aktivnosti koje predstoje savjetovalištim u BiH su predstavljanje u javnosti i upoznavanje sa srodnim institucijama na terenu u svrhu pružanja kvalitetnije potpore obiteljima, pojedincima i parovima.

Usluge koje se mogu dobiti u sva tri obiteljska savjetovališta u Mostaru, Sarajevu i Banjoj Luci su: psihološko savjetovanje i terapija; pisanje i osmišljavanje preventivnih programa; vođenje grupa za samopomoć, vođenje tematskih edukacija, seminara i radionica; suradnja u župnom i obiteljskom pastoralu, duhovni razgovor sa svećenikom.

Naši kontakti su:

Caritas Banja Luka

Centar za život i obitelj
Kralja Petra I Karađorđevića 123
78000 Banja Luka
Tel/fax. + 387 51 312 149 / 300 890

Caritas biskupija Mostar-Duvno i Trebinje-Mrkan

Obiteljsko savjetovalište
Zagrebačka 5a
88000 Mostar
Tel. +387 36 328 916 / 917
Fax. +387 36 328 918

Caritas Vrhbosanske Nadbiskupije Sarajevo

Obiteljsko Savjetovalište / Produženi boravak
Regionalni Centar Sarajevo
Nikole Šopa 50a
BiH – 71 210 Ilidža
Tel: +387 33 471 371
Fax: +387 33 471 393

Dvoje njih bit će jedno tijelo

Sadržaj

Pavo JURIŠIĆ Uvod	7
Udžejna HABUL Bračna zajednica prema enitetskim zakonima <i>Pravni i socijalni aspekt</i>	9
Tomo VUKŠIĆ Bračna zajednica <i>Priprava, sklapanje, tradicija s katoličkog aspekta</i>	15
Dragomir SANDO Shvaćanje crkvenog braka u Pravoslavnoj crkvi	23
Enes LJEVAKOVIĆ Bračna zajednica <i>priprema, sklapanje, tradicija s islamskog aspekta</i>	31
Eli TAUBER Bračna zajednica, priprava, sklapanje, tradicija <i>sa židovskog aspekta i pogled na mješovite brakove</i>	45
Tomo Vukšić Mješovite ženidbe u katoličanstvu, pravoslavlju i islamu <i>Pravno i pastoralno pitanje u međuvjerskim odnosima</i>	53
Norbert KUNZE Bireligijski parovi u psihološkom savjetovanju <i>Značaj vjerske razlike pri konfliktima i način ophođenja s njima</i>	81
Suzana MATOŠEVIĆ Bračno-obiteljska savjetovališta u Republici Hrvatskoj <i>Svrha i uloga bračno-obiteljskih savjetovališta u Crkvi i društvu</i>	93
Anita BEGIĆ i Sanja HORVAT Razvoj obiteljskih savjetovališta kao nove ponude Crkve u Bosni i Hercegovini	109

Dvoje njih bit će jedno tijelo

Autori

Dr. Udžejna Habul,

docent je na Odsjeku za socijalni rad Fakulteta političkih nauka u Sarajevu. Područje njezina naučno-istraživačkog rada je obiteljsko pravo i socijalna zaštita. Objavila je više naučnih radova i sudjelovala u brojnim domaćim i međunarodnim projektima realiziranim u oblasti socijalnog rada i socijalne zaštite.

Dr. Tomo Vukšić,

profesor je na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji u Sarajevu. Predaje Patrologiju, Uvod u misterij Krista i povijest spasenja, Ekumensku teologiju, Istočno bogoslovlje i dio kanonskog prava Katoličke crkve. Objavio je više naučnih radova i sudjelovao na mnogim znanstvenim skupovima u domovini i inozemstvu. Svećenik je Mostarsko-duvanjske biskupije.

Dr. Dragomir Sando,

svećenik je Srpske pravoslavne crkve i docent na Bogoslovskom fakultetu Univerziteta Istočno Sarajevo u Foči. Druge su mu zadaće u Crkvi: Duhovnik pri hramu sv. Petke u Beogradu i član Katehetskog odbora za Beogradsko-karlovačku arhiepiskopiju. Objavio je više znanstvenih radova te je sudjelovao na mnogim duhovnim predavanjima u domovini i inozemstvu.

Dr. Enes Ljevaković,

vanredni je profesor pri Katedri Fikha i član je Ustavnog suda Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Na Fakultetu predaje predmete Usul-i fikh (Metodologija islamskog prava, Šerijatsko građansko i krivično pravo, Šerijatska pravna načela i Historija šerijatskog prava (dislocirana nastava za vanredne studente). Objavio je više znanstvenih radova i sudjelovao na brojnim domaćim i međunarodnim znanstvenim skupovima.

Eli Tauber,

novinar, publicist i istraživač Judaike. Autor je ilustriranog leksikona Judaizma, te je odgovorni urednik lista „Jevrejski glas“. Voditelj je tima za prikupljanje i istraživanje građe o povijesti Židova Bosne i Hercegovine.

Norbert Kunze,

diplomirani je teolog i psiholog. Voditelj je psihološkog savjetovišta u Reutlingenu, koje već godinama radi timskim radom na osjetljivom području rada s migrantima koji su došli u Njemačku iz drugih kulturnih sredina. Objavio je više radova s gore navedenom tematikom.

Suzana Matošević,

diplomirani teolog. Nakon završenog studija radila je kao vjeroučiteljica u Srednjoj školi u Slavonskom Brodu, a nakon toga završava edukaciju Hrvatskog Caritasa za obiteljskog savjetnika. Voditelj je Bračnog i obiteljskog savjetovišta u Slavonskome Brodu, a član je Biskupijskog povjerenstava za pastoral branitelja i stradalnika Domovinskog rata i Povjerenstva za pastoral braka i obitelji.

Anita Begić,

djelatnica je Caritasa biskupija Mostar–Duvno i Trebinje-Mrkan

Sanja Horvat,

djelatnica Caritasa BK BiH.

Dr. Pavo Jurišić,

profesor je na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji u Sarajevu. Predaje Misiologiju, Pedagogiju, Didaktiku i Metodiku vjeronaučne nastave. Objavio je više znanstvenih radova i sudjelovao na više skupova u domovini i inozemstvu. Svećenik je Vrhbosanske nabiskupije.

ISBN 978-995-89-4342-3

9 789958 943423

 Caritas
BK BiH